

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган Лучія Мігок

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

III клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган Лучія Мігок

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

III клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

© E.D.P. 2018. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.
 Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București
 Tel.: 021.315.38.20
 Tel./fax: 021.312.28.85
 e-mail: office@edituradp.ro
 www.edituradp.ro
 Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98

Redactor: **Elvira Codrea**
 Coperta: **Otilia-Elena Borș**

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПІДРУЧНИКА

Дорогі учні!

Ось ви вже третьокласники. Сподіваємося, попередні підручники навчили вас любити і шанувати українську мову. Цей підручник допоможе вам здобути міцні знання. Тепер ви можете самостійно прочитати багато цікавих книжок. Хай щастить вам!

Обкладинка підручника

Автори підручника _____

Назва підручника _____

Видавництво _____

Сторінка навчання

Йотовані букви л, ю, є, ї

1. Розглянь схеми слів, у яких букви л, ю, є позначають два звуки.

Букви с, ю, я позначають

одні звуки [с], [у], [я] і пом'якшення перед приголосними: синь, м'явко, м'ляк.

два звуки [шє], [шю], [шя] – на початку слова або складу та після апострофа: шовт, ш'юк, ш'як.

2. Перепиши. Підкресли у словах букви, які позначають два звуки. Ялинка, ювелір, ягня, яблуня, їжа, Юліан, Софія.

Після приголосних букви с, ю, я вказують на м'якість цього приголосного і позначають один звук, але у словах з апострофом – це два звуки.

Порівняй:

гуля	скоририз	п'сдестал
чарля	остюк	п'ять
кутя	людина	в'юн

Буква ї завжди позначає два звуки [шї]. Житко, їтї.

3. Прочитай. Вийми слова, у яких букви с, ю, я позначають один звук і позначають м'який приголосний. Рід, моряк, новою, знання, земля, синь, двос, кохання, спот, життя, жовтіє, люблю, вишня, ярмарка, юрта, пісня, торба, Юхим.

4. Прочитай слова. Визнач в них (усво) кількість букв і кількість звуків. Ікак, поїхати, їдальня, країна, її.

26

Сторінка повторення

Повторення

Народна мудрість

Ой у лісі калина

Ой у лісі калина,
Калина-калина,
Біля неї дичина,
Дичина-дичина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

Вивчи текст напам'ять.
Запам'ятай слова, що повторюються двічі. Спробуй заспівати цю пісню.

Вийшли в поле косарі

Вийшли в поле косарі,
Косять ранком на зорі...
До обіду покосили,
Госетрі коси потушили...
По обід спочивали,
Госетрі коси покосили...
Увечері хозодам
Йшли додому всі рідномі...

Чити декілька разів пари слів, що римується.

Чи знаєш ти, що...

Казки, пісні, скоромовки, загадки, колядки, прислів'я – види духовної творчості народу. Вони належать до скарбниці народної мудрості й відтворюють багатий світ людських переживань та почуттів.

6

Сторінка оцінювання

Перевір себе

1. Назви твори, які ти прочитав у цьому розділі.

2. Який твір тобі найбільше сподобався і чому?

3. Чому розділ має назву „Народна творчість“?

4. Прочитай і скажи, з якого твору цей уривок?

— Скажи-но мені, як так життя твоє таке клопітне, а їм ти вемак і спити добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.
а) „Кіт і пєс“; б) „Лисичка і пєс“; в) „Ходить гарбуз по городу“.

5. Назви казку за опорними словами: дід, баба, житю, глєчик, молоко.

6. Чіт не слова із казки: „Ну, глєчку, поварував і годі. Випусти мою гозівнюку!“
а) баби; б) лисички; в) собаки.
Назви казку.

7. Пригадай, з якої народної пісні цей уривок:

Ой у лісі калина,	Дичина-дичина,
Калина-калина,	Цвіт калини ламала,
Біля неї дичина,	Ламала-ламала...

а) колесенок; б) дитячої.

8. Опийни лисичку, користуючись текстом „Лисичка і глєчик“.

9. Назви улюбленого героя розділу та опийни його.

35

Умовні позначки:

Пауза:

- / – мала
- // – велика пауза
- /// – дуже велика пауза

Висота голосу:

- ↗ – підвищення голосу
- ↘ – зниження

Темп читання:

- – повільний, помірний, пришвидшений

 – матеріал для запам'ятовування

Рівні:

 – початковий

 – середній

 – достатній

 – високий

– АМІ static, de ascultare activă și observare dirijată a unei imagini semnificative

– Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)

– Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Повторення

Народна мудрість

Ой у лісі калина

Ой у лісі калина,
Калина-калина.
Біля неї дівчина,
Дівчина-дівчина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

- Вивчи текст напам'ять.
- Запам'ятай слова, що повторюються двічі. Спробуй заспівати цю пісню.

Вийшли в поле косарі

Вийшли в поле косарі,
Косять ранком на зорі...
До обіду покосили,
Гострі коси потупили...
По обіді спочивали,
Гострі коси поклепали...
Увечері холодком
Йшли додому всі рядком...

- Вимов декілька разів пари слів, що римуються.

Чи знаєш ти, що...

Казки, пісні, скоромовки, загадки, колядки, прислів'я – види духовної творчості народу. Вони належать до скарбниці народної мудрості й відтворюють багатий світ людських переживань та почуттів.

Рано-вранці на лу́гу

Рано-вранці на лу́гу
Пастушок „Ту-ру-ду-ду!”
А корівки в тон йому
Затягнули „Му-му-му!”

– Йди, Муренко, в зелен гай,
В чистім полі погуляй,
Йди травиці попаси,
Молочка нам **принеси**.

Баю, баю, баю, бай

Баю, баю, баю, бай,
Не лягай, мале, на край –
Впаде́ш на долівку
Та заб’єш голівку.
Голівка буде боліти,
Та нікому пожаліти.
А-а, а-а!

- Виразно прочитай виділені слова. Правильно вимовляй усі звуки.
- Коли і хто виконує колискові пісні?
- Заспівай або продекламуй колискову пісню рідною мовою.

Іди, іди, дощук

Іди, іди, дощук,
Зварю тобі борщику
В зеленому горщику!
Поставлю на вербі,
Щоб випили горобці.
Буде вам, / буде нам, /
Буде й усім горобцям, /
А ще й сивим голубам.

- Прочитай, дотримуючись пауз і темпу читання. Зверни увагу на основний зміст. Збагачуй своє мовлення новими словами.

Прикмети

- ✓ Осінь дощова – на урожай.
- ✓ Гуси летять високо – осінь буде довгою.

Чи знаєш ти, що...

Коліскова (або колисанка) – це пісня, яку співають дитині перед сном.

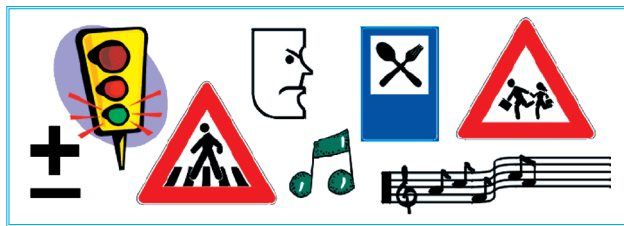
Мова і мовлення

Мова – це здатність людини висловлювати свої думки, говорити.

Мовлення – це сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих звукових знаків для існуючих явищ, понять та правил їх комбінування у процесі вираження думок.

1. Розглянь умовні знаки, зображені на малюнку. Скажи, що вони означають, де використовуються.

2. Прочитай висловлювання про мову, поясни їх значення.

Мова – найважливіший засіб спілкування. Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова. (І. Гнатюк) Мова – це віконце, через яке людина бачить світ.

3. Прочитай вірш. Для чого треба вивчати мову?

Рідна мова

Я слова по літері складаю,
Мов нижу коралі на разок,
Скоро цілу книжку прочитаю –
Цілу книжку віршів і казок.

Буду їх по-різному читати,
Як співають пісню солов'ї...
Рідна мова – як її не знати,
Як же не любити нам її!

І. Гнатюк

4. Прочитай і перепиши.

Ми живемо в Румунії. У Румунії, як і в Україні, живуть люди різних національних меншин. Ми – українці за народженням, отже наша природжена мова українська. Щоб добре володіти мовленням, необхідно, діти, старанно вчитися, багато читати.

Ходить гарбуз по городу

(уривок)

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
– Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?..

- Назви за малюнком гарбузових родичів, яких упізнаєш.

Жарти

Погана ручка

- Мамо, дай мені свою ручку, я виконаю уроки.
- А чому ти не пишеш своєю?
- Та ж моя помилки робить!

Похвалилась

- У мене ніс і очі – мамині, – говорить одна дівчинка.
- А у мене чоло – бабусі, а вуха – тітоньки, – одказує друга.
- А у мене – мамина спідничка! – гордо вигукнула третя.

Скоромовки

Пиляв Пилип поліна з лип,
притупів пилку Пилип.

В чаплі чорні черевички,
Чапля чапа до водички.

- Який настрій створюють жарти? Як цей настрій виражається?
- Як сприяють скоромовки – жартівливі вислови – удосконаленню нашої мови?

Спілкуємося. Висловлюємося. Читаємо Культура і цивілізація

- Розглянь малюнок. Прочитай запитання та дай відповіді на них. З допомогою вчителя склади монолог або діалог.

Куди йдуть діти? Що несуть діти в руках? Хто зустрічає їх у школі? Коли починаються заняття? Коли закінчуються? Який сьогодні день? Як одягнуті діти?

- Розкажи, що ти бачиш на малюнку. Використай подані слова та словосполучення.

Привіт! Добрий день. Як справи? Це мій братик. Там купаються. Тут ловлять рибу. Там його друзі. Будь ласка, давай разом гратися. Дякую тобі

(вам). Дуже вдячна. До побачення! Бувай! Спасибі! Галинка. Петрику. Іване Васильовичу.

- З допомогою вчителя дай відповіді на запитання. У парі з однокласником склади діалог.

Хто зображений на малюнку? Що вони роблять? Де вони знаходяться? Коли вони так розважаються? В які ігри грають? Як діти одягнені? Хто за ними доглядає? Чи любиш ти гратися на дитячому майданчику?

Зверни увагу

Пам'ятай про правила поведінки на воді!

Лисиця і глечик

(українська народна казка)

Були собі дід та баба. Пішли вони у поле жито жати і взяли з собою глечик молока.

Прийшли в поле, баба й каже:

– Де б це глечика поставити?

– Постав, стара, під кущем.

Баба послухала діда й поставила глечика під кущем.

От пішли вони жати. Жнуть та й жнуть.

Аж біжить лисичка. Побачила глечика, випила з нього молоко, а голови назад не витягне. Ходить, крутить головою, приказує:

– Ну, глечику, пожартував і годі. Випусти мою голівоньку!

А глечик не відпускає, хоч ти що хоч роби.

– Підожди ж, клятий глечику! – каже лисичка. – Ось я тебе втоплю!

Побігла вона до річки. Встромила голову у воду. Наповнився глечик і потягнув за собою лисичку.

- Прочитай уважно казку. Якими словами вона починається? Які ще казки з таким початком-зачином ти знаєш?
- Назви героїв казки. Прочитай казку в особах, дотримуючись відповідної інтонації.
- Хто позитивний персонаж, а хто – негативний?
- Поміркуй і скажи, чому така пригода сталася з лисичкою.

Кіт і пес

(українська народна казка)

Було це чи не було, а зустрілись якось кіт і пес. Пес цілий день гасав лугами, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв тим, що давав йому хазяїн, і міцно засинав. От кіт і питає у пса:

– Скажи-но мені, як так: життя твоє таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

Пес і каже котові:

– Потрудись, побігай, а тоді вже обідай. Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту.

- Знайди в казці вислів, який став прислів'ям. Поясни, як ти його розумієш.

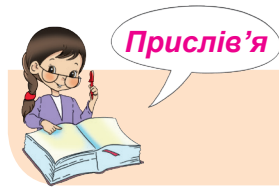
Загадка

В темнім лісі проживає, Хвіст рудий, пухнастий має.
Їй на місці не сидиться, а зовуть її ...

Загадка – це цікава задача, в якій не названо предмет, а описано подібний до нього.

- Прочитані творів – це: а) казка; б) загадка; в) казка і загадка.

Прислів'я

✓ Кожен сам свою долю кує.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

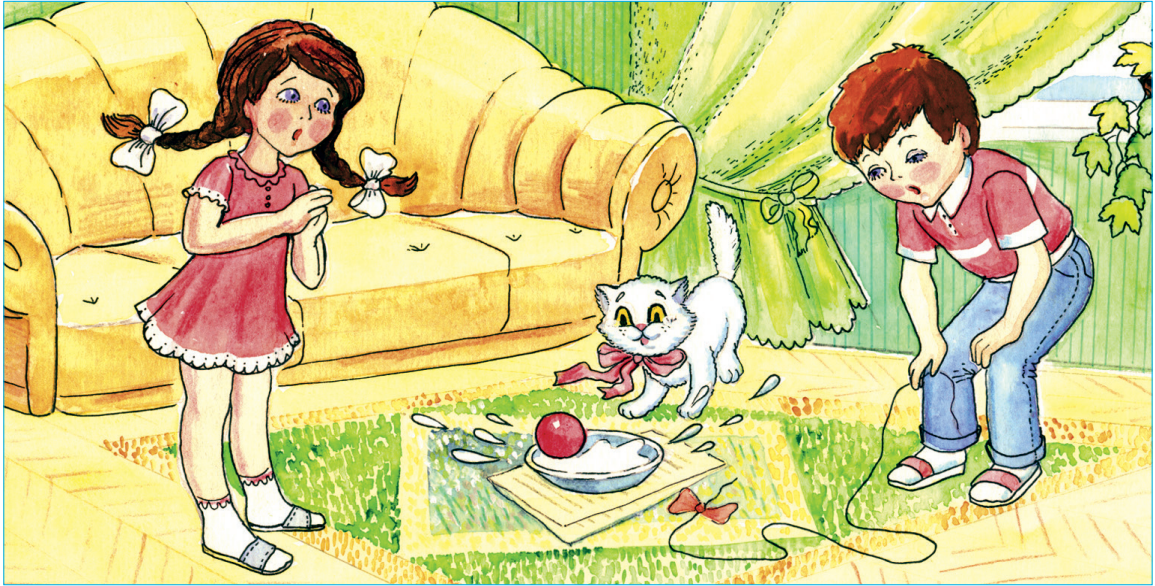
Що б ти розповів зі змісту цього розділу своєму ровеснику, який розмовляє іншою мовою? Як хочеш розповідати?

Слова для довідки: малюнки, музика, відправлення музики (малюнків) через інтернет.

Усне мовлення

✓ Коли розмовляєш з кимось – будь уважним, ввічливим і доброзичливим. Під час розмови дивися співрозмовникові у вічі, не перебивай його. Якнайменше говори про себе, умій слухати інших.

- Розглянь малюнки і склади монолог, а потім діалог. Яка твоя особиста думка про те, що відбувається?

Писемне мовлення

✓ Писати треба охайно, виразно, правильно.

- Розглянь малюнки і скажи, хто використовує усне, а хто писемне мовлення. Як ти це визначив?

1 розділ

Школа

У школі

У школі була метушня, як у вулику: одні шукали своїх колег, друзів, учителька збирала першокласників.

Коли пролунав дзвоник, майже всі сиділи за партами. Степан-ко – висоенький на зріст – сів аж за передостанню парту.

Учителька відрекомендувалася, прочитала список учнів, говорила про підручники, які лежали на партах, наголосила, що їх необхідно обгорнути.

Опісля кожен з учнів розповів про себе.

Степанко уважно слухав, а потім докладно розповів, як він провів літечко у бабусі в селі і як його добрий друг, третьокласник Василько, сказав, що у кожної вчительки є чарівне дзеркало. У ньому вона бачить усе, що роблять її учні у позакласний час.

Дзвінко задзвенів дзвоник.

– От і все на сьогодні, – сказала вчителька і допомогла учням скласти в сумки новенькі підручники... Школярі рядочком вийшли з класу.

За М. Чубікою

- Прочитай уривок і визнач, про що йдеться у тексті.
- Чому нам потрібно багато книг? Які твої улюблені?
- Де можна знайти потрібні книжки?
- Назви дійових осіб. Як змінюються події у класі?
- Зроби свій висновок про те, який день шкільного життя тут описано.

Загадки

Біле поле, чорне насіння,
хто його сіє, той розуміє.

Хто мовчить та розуму вчить?

Прислів'я

- ✓ Книга – джерело мудрості.
- ✓ Книжка – маленьке віконце, та через нього весь світ видно.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти отримувеш нові знання та як можеш поділитися ними зі своїми ровесниками?

Слова для довідки: через підручники, газети, журнали, навчальну літературу, радіо, телебачення, мобільні телефони, інтернет; завдяки батькам, друзям, учителям.

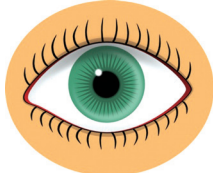

Звуки і букви

Звуки мовлення і позначення їх буквами на письмі

1. Розглянь малюнки. Які предмети на них зображені? Назви звуки в цих словах.

Звуки мовлення на письмі позначаються буквами.

Звуки чуємо і вимовляємо	Букви бачимо, читаємо та пишемо
 	

2. Прочитай виразно слова. Чітко вимов звуки, позначені виділеними буквами.

Кіт, пес, ліс, лис.

3. Прочитай слова та чітко вимовляй виділені приголосні

Хліб, сніг, рибка, казка, подружка, зірка, голос, холод.

4. Зверни увагу, які голосні звуки однаково, а які неоднаково передаються на письмі в українській мові та в румунській. Вимов їх.

Однаково	Неоднаково
[a] [i] [o]	[и] [y] [e]
[a] [i] [o]	[î] ^ [â] [u] [ă]

В українській мові
немає букв **ă, â, î**

В румунській мові
немає букв **є, ї, ю, я, й.**

5. Вимов приголосні звуки української мови. Запиши їх буквами.

[б] [в] [г] [ґ] [д] [ж] [з] [й] [к] [л] [м] [н] [п] [р]
[с] [т] [ф] [х] [ц] [ч] [ш]

✔ Буква **ь** не позначає окремого звука.

6. Запиши слова. Прочитай їх, дотримуючись правильної вимови.

Джерело, джміль, бджола, дзвоник, дзеркало.

✔ В українській мові звуки [дж], [дз] на письмі позначаються двома буквами. Вимовляються вони вкупі.

7. Запиши речення, вставляючи пропущені дз або дж.

1. У лісі чути **■**вінкі голоси пташок. 2. На столі стоїть **■**еркало.
3. **■**мелі загули над квітами.

8. Прочитай слова. Виділи ті, в яких більше букв, ніж звуків.

ходжу	лялька
ім'я	лелека
день	ялинка

9. Прочитай слова. Виділи ті, в яких більше звуків, ніж букв.

тюльпан	їжак
щітка	ключ
маяк	малята

10. Розглянь малюнок та назви слова. Скажи, скільки букв та звуків у кожному слові.

Алфавіт. Велика і мала буква

1. Прочитай правильно букви української абетки.

Аа	Бб	Вв	Гг	Гг	Дд	Ее
а	бе	ве	ге	ге	де	е
Єє	Жж	Зз	и	і	ї	Йй
є	же	зе	и	і	ї	йот
Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
ка	ел	ем	ен	о	пе	ер
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч
ес	те	у	еф	ха	це	че
Шш	Щщ		ь		Юю	Яя
ша	ща	знак	м'якшення	ю	я	

Слова складаються зі **звуків**. На письмі звуки позначаються **буквами**.
В українській азбуці **33** букви. **а**збука – **а**б^етка – алфаві**т**

2. Запиши слова, вставляючи пропущену букву. Прочитай чітко слова.

Уч^онь, ш^ола, осі^оь, к^оас, в^оитель, до^ока, кре^ода, ві^оно.

3. Розташуй і запиши слова в алфавітному порядку.

Коса, дім, бузок, хліб, гуска, актор, роса, їжа.

4. Запиши в зошиті назву свого міста, імена мами і тата.

5. Запиши слова, промов їх уголос. Поясни, чому виділені слова пишуться з великої літери.

Горе, **Марина**, клас, **Україна**, лікар, **Харків**, **Білка**, вовк, **Юпітер**, час.

6. Запиши у два стовпчики: імена хлопчиків – у перший, імена дівчаток – у другий.

Марія, Дойна, Каріна, Віктор, Андрій, Євген, Ірина, Сергій, Дарина, Мірча, Корнелій, Михайло, Борис, Йосип, Світлана, Георгій, Оксана, Петро, Ігор.

7. Запиши в алфавітному порядку назви міст.

Афіни, Київ, Чернівці, Лондон, Донецьк, Париж, Вінниця, Ужгород, Одеса, Євпаторія, Чернігів, Суми, Харків, Ялта, Москва, Вашингтон, Токіо.

8. Прочитай текст, випиши з нього слова, написані з великої букви.

Жили собі двоє мишенят – Круть та Верть і півник Голосисте Горлечко. Мишенята, було, тільки й знають, що танцюють та співають. А півник удосвіта встане, всіх піснею збудить та й до роботи береться. Ото якимось підмітав у дворі та й знайшов пшеничний колосок. (Казка „Півник і двоє мишенят”)

Прийшла осінь

(уривок)

Прийшла осінь любя, мила,
дітям на потіху.
Груші всі позолотила
у годину тиху.

Ще червону фарбу мала
осінь-мальовничка,
яблучка помалювала
на обидва личка.

М. Підгірянка

- Хто автор вірша? Прочитай 2-й та 4-й ряд. Що ти поміїв? Поясни.

Осінь

Прийшов вересень. / Після задушливого літа, / після серпневих теплих днів / настала золота осінь. //

Чисте і прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси.

По прозорому високому небу біжать та й біжать хмарки. Ясної тихої днини літає над землею, сідає на обличчя липка павутина.

У ці осінні дні багато птахів готуються у вирій. Уже полетіли ластівки, швидкокрилі стрижі.

У дальню путь вирушають дикі гуси, покидають рідні болота довгоногі журавлі.

За І. Соколовим-Микитовим

- Прочитай виразно текст, дотримуючись пауз.
- Чи спостерігав ти осіннє небо? Чи бачив ти, як пташки збираються у вирій?
- Уважно прочитай обидва тексти. Дотримуйся відповідної інтонації і темпу читання (прислухайся до порад учителя).

Чи знаєш ти, що...

Рання осінь – це вересень і жовтень, а пізня осінь – листопад.

Голосні та приголосні звуки

1. Прочитай. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Чи вільно проходить повітря під час вимови цих звуків? Як називаються такі звуки в українській мові?

Осінь, **о**сінь, **о**сінь!
Медом пахнуть роси.
Журавлі курличуть в небі
та вітри **о**лосять.

Т. Коваль

 В українській мові шість голосних звуків:
[a], [o], [y], [e], [и], [і] та 32 приголосні звуки.

2. Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими голосними звуками відрізняються ці слова?

рука – ріка
кит – кіт

липа – лапа
мило – мало

ліс – лис
гриб – граб

3. Прочитай слова. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Як називаються такі звуки?

Мова, село, **н**есу, іде, журавлі, **ш**паки, земля, **с**тою.

4. Вимов слова. Випиши останні букви кожного слова. Вкажи відповідним значком, які з них позначають голосні звуки (•), а які приголосні (–).

Пишу, вінок, буквар, радіо, сон, мама.

5. Систематично виконуй вправи на визначення голосних і приголосних букв.

6. Прочитай слова. Пригадай, скільки голосних звуків в українській мові. Чи всі голосні подані в цих словах? Доведи свою відповідь.

Мама, іде, звірі, радіо, пишу, сни, булки.

Голосні звуки на письмі позначаються буквами.

[a]	[e]	[и]	[і]	[o]	[у]
а	е	и	і	о	у

7. Вимов правильно голосні звуки.

 Букви **я, ю, є** на початку слова
та після голосних позначають **два звуки**:
я=[йа], ю=[йу], є=[йе].

8. Прочитай текст. Перепиши його, вставляючи пропущені голосні. Чи є в тебе домашні тварини?

Той р^онок почався як завжди. Спершу г^олосно задзеленчав буд^ольник, і я відчула, як мій кіт Гарбузик стягає з м^оне ковдру. Так він завжди нагад^ує, що час б^огти з ним на прогулянку.

Леся Воронина

9. Перепиши. Встав пропущену букву **и**. Чітко промов кожне слово.

Л^ос, л^опа, ял^онка, сл^ова, л^омон, з^ома, вч^оти.

10. Прочитай виразно вірш. Дай відповідь на запитання. Які голосні є у слові-відповіді?

Коли ми були малими
І прийшли у перший клас,
Хто тоді подав нам руку
І почав учити нас?

М. Опрішан

Осінь принесла золоті стрічки

Ростуть над ставком дві берези. Стрункі, високі, білосорі. Опустили берези зелені коси. Віє вітер, розчісує їх. Тихо шелестять листям берези. То вони про щось розмовляють.

Однієї ночі стало холодно. На траві заблищали білі кристалики льоду. Прийшла до беріз осінь. Принесла їм золотисті стрічки. Вплели берези стрічки в зелені коси.

Зійшло сонце. Розтопило кристалики льоду. Подивилося сонце на берези й не впізнало їх: у зелених косах – золоті стрічки. Сміється сонечко, а берези сумують.

В. Сухомлинський

* * *

Прислів'я

- ✓ Осінь гарна плодами, а весна – квітками.
- ✓ Осінь іде, за собою дощі веде.

Вчора ще дзвеніли коси
В гаї на лужку,
Нині ж там стоїть вже осінь
В жовтім кожушку.

Я до неї у долину
Вибіг із воріт.
Придивився: то ж калина
В золоті стоїть.

В. Ладигець

- Читай та вдосконалюй уміння розуміти прочитане.
- Знайди в тексті слова, які характеризують різні стани природи.
- Збагачуй своє мовлення новими прислів'ями.
- Знайди у вірші слова, що римуються.

Чи знаєш ти, що...

Береза буває не лише білокорюю, а й темною, оранжево–червоною або зовсім червоною.

Кожух – верхній зимовий одяг із великим коміром, пошитий з овечої шкіри, хутром до середини.

Йотовані букви *я, ю, є, ї*

1. Розглянь схеми слів, у яких букви *я, ю, є* позначають два звуки.

Букви *є, ю, я* позначають

один звук [e], [y], [a]
і пом'якшення перед приго-
лосними:
синє, малюк, маля.

два звуки [йє], [йу], [йа] –
на початку слова або складу
та після апострофа:
єнот, в'юн, маяк.

2. Перепиши. Підкресли у словах букви, які позначають два звуки.

Ялинка, ювелір, ягня, яблуня, їжа, Юліан, Софія.

✓ Після приголосних букви *є, ю, я* вказують на **м'якість** цього приголосного і позначають один звук, але у словах з апострофом – це два звуки.

Порівняй:

гуля	сюрприз	п'єдестал
чапля	остюк	п'ять
кутя	людина	в'юн

✓ Буква *ї* завжди позначає два звуки [йі]: *їжак, з'їзд.*

3. Прочитай. Випиши слова, у яких букви *є, ю, я* позначають один звук і позначають м'який приголосний.

Ряд, моряк, новою, знання, земля, синє, двоє, кохання, єнот, житнє, жовтіє, люблю, вишня, ярмарка, юрта, пісня, торба, Юхим.

4. Прочитай слова. Визнач в них (усно) кількість букв і кількість звуків.

Їжак, поїхати, їдальня, країна, її.

5. Прочитай вірш та випиши слова, у яких є букви **ї, ю, я**. Які звуки вони в цих словах позначають?

Викупана в сонечку
Стоїть собі донечка.
Бджоли сонячний медок
Дістають з її квіток.

6. Прочитай пари слів. Визнач у них кількість букв і кількість звуків. Назви слова, в яких їх кількість неоднакова.

гай – гаї

мій – мої

край – краї

твій – твої

рій – рої

свій – свої.

7. Прочитай текст. Запиши його. Підкресли слова з буквою **ї**. Усно продовж текст.

Україна – сусідня країна.

В Україні тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці.

Україна – розкішний вінок з рути і барвінку.

8. Запиши прислів'я, вставивши необхідні слова з буквою **ї**.

З хмари малий дощ буває.

Хліб-сіль , а правду ріж.

Брехня на одній нозі, а правда – на двох.

Дружба – мов дзеркало: розіб'єш – не .

Довідка: їж, великої, склеїш, стоїть.

9. Прочитай загадки і запиши відгадки. Поясни звукове значення букв **є, ї, я**.

1. У лісі живе хитра руда дівця, а звать її .

2. На **я** починається,
На **я** кінчається.
В саду росте,
на ній плоди **є**.

Вже брами літа замикає осінь...

Задощило. / Захлюпало. / Серпень випустив серп. //
Цвіркуни й перепілочки
припинили концерт. //

Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку,
пакував чемодан.

Де ти, літо, поділось, →
куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь! →
Осінь, ось вона, ось! →

Осінь брами твої
замикала вночі,
погубила у небі
журавлині ключі.

Л. Костенко

- Навчися читати спочатку повільно, потім – швидше, а далі – ще швидше.
- Назви головних та епізодичних героїв цього вірша.
- Де відбувається дія, про яку розповідається у вірші?
- Прочитай по 2 рядки і скажи, про що повідомляє нам кожна пара рядків?
- Що ти можеш сказати про мову вірша?
- Скажи, в якому значенні вжита назва вірша „*Вже брами літа замикає осінь*”.
- Розкажи, яка картина постає у твоїй уяві, коли читаєш назву вірша?
- Як розумієш вислів: осінь „*погубила у небі журавлині ключі*”? Зроби висновок.
- Знайди рядки вірша, які свідчать про те, що спокій природи збігається зі спокоєм людини. Прочитай, дотримуючись рівнів пауз, висоти голосу і темпу читання у позначених рядках.
- Вивчи напам'ять уривок, який тобі сподобався.
- Добери слова з протилежним значенням до слів: *відлітати, пакувати, замикати*.

Загадка

Дивний ключ у небі лине
Не залізний, а пташиний.
Це ключем в осінній млі

відлітають ...

Чи знаєш ти, що...

Ключ – група птахів, які відлітають у вирій.
Вирій – теплі краї, куди відлітають птахи на зиму. Його ще називають ірій.
Загадка – стислий образно виражений опис подій, явищ, предметів, які треба відгадувати.

Склад. Поділ слів на склади

Слова діляться на **склади**. До складу обов'язково входить голосний звук. Отже слово має стільки складів, скільки в ньому голосних звуків.

1. Прочитай слова і запиши, поділяючи на склади, у зошит. Яким є кожне слово за кількістю складів: односкладове, двоскладове чи багатоскладове?

Дуб, сосна, земля, ряд, Юліан, сон, дочка, веселка.

2. Прочитай. Усно визнач кількість складів у кожному слові.

Сад, поле, зошит, мед, ручка, учень, квіти, вода, оса, перемога, Марія, малина, Сучава, Сігет, Крайова.

Зверни увагу

Склад з однієї букви

не можна залишати в рядку

і не можна переносити в наступний рядок: *знаю, Лі-дія*

3. Прочитай і запиши слова, поділяючи їх рисою на склади. Зверни увагу, яким звуком закінчується склад: голосним чи приголосним?

Школа, трактор, вулиця, шахтар, золото, актор.

Відкриті склади закінчуються на голосний звук:

мо-ре, ру-ка. **Закриті склади** закінчуються

на приголосний звук: *руш-ник, доб-рий.*

4. Випиши подані слова у два стовпчики: у перший – двоскладові слова, у другий – слова, в яких більше ніж 2 склади. Підкресли закриті склади.

Мама, тато, Валя, вчитись, люди, радість, маленький, буряк, свято, писанка, господар, джерело, місто.

5. Запиши слова, поділяючи їх на склади.

Зелень, телефон, книжка, вінок, колядка, планшет.

Наголос

1. Прочитай.

 Наголошений склад – це склад, який вимовляється у слові з більшою силою голосу: *кажу́, ка́жеш, каза́ти*.

Ненаголошений склад – це склад, на який не падає наголос.

2. Прочитай слова, назви наголошені склади. З якої казки ці слова?

Дід, ба́ба, посади́в, рі́пка, гря́дка, клі́че, тя́гне, кіт.

3. Прочитай вголос спочатку слова з наголосом на першому складі, а потім – з наголосом на другому. Скажи, чим різняться значення цих слів? Запиши слова в зошит.

гори́	–	високі го́ри
руки́	–	працьовиті ру́ки
їхні до́чки	–	нема дочкі́

 Деякі слова мають подвійний наголос:
по́милка і помі́лка, за́гадка і зага́дка.

4. Прочитай. Постав наголос на відповідному складі.

Казка, байка, вінок, барвінок, золото, зелень.

5. Перепиши вірш, вставляючи з довідки пропущені слова. Визнач у них наголошений склад.

Дощик, дощик, ти вже !
Плаче груша, плаче сли́ва.
Ти пере́щить ,
Соловейко застуді́вся.
А тепер лежить під ,
П'є гарячий чай із ме́дом.

Л. Костенко

Довідка: злива, пледом, заходився.

Листопад – ворота зими

Листопад найчастіше сумний. Зникли яскраві барви, віддзвеніли пташині голоси. Стало тихо в садах і парках. Природа ніби причаїлася, чекаючи зимових холодів. Спомурніло, насупилося, стало свинцево-сірим небо. Потекли з нього ниточки осіннього дощу.

Вітер, сильно дмухаючи на хмари, зібрав їх до купи, і вони надовго закрили сонечко. Спочатку осінь лічила листя на деревах, відривала їх по одному. Потім якось одразу знявся вітер, війнув дужче, і дерева ніби зітхнули разом, скинули з себе останнє вбрання.

Листопад – ворота зими. Нерідко буває, що й сніжок випаде. Заблищить після першого морозу калюжа на вулиці...

Хоч і не дуже веселий місяць листопад, та є в ньому і своя принадність – поступова таємнича зміна природи перед зимовим сном.

За А. Волковою

- Про що ти дізнався, прочитавши цей текст? Які явища природи описано у тексті?
- Який настрій передає природа? Яку послідовність дій ти побачив? Зроби висновок: *сьогодні – дощ, а завтра – ...*
- Збагачай своє мовлення новими словами, словосполученнями, виразами.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Яким чином ти переконаєш свого ровесника, який живе в іншій країні, що у твоєму краї настала осінь?

Слова для довідки: надішлю фото; надішлю малюнки; надішлю овочі та фрукти; напишу лист; інші варіанти.

Чи знаєш ти, що...

- 1) опадання листя восени, а також час цього опадання;
- 2) одинадцятий місяць календарного року, третій місяць осені.

Дзвінки та глухі приголосні

1. Прочитай вголос слова, розташовані парами. Вимов попарно звуки, позначені виділеними буквами. Які з них вимовляються дзвінко (з голосом і шумом), а які – глухо (тільки з шумом)?

гу́ля – ку́ля
го́ри – хо́ри

ро́ги – ро́ки
го́лос – ко́лос

го́лод – хо́лод
грип – хрип

✓ Приголосні звуки, які вимовляються з участю голосу і шуму, називаються **дзвінками**. Приголосні звуки, що вимовляються з участю лише шуму, називаються **глухими**.

Дзвінки: [б] [д] [з] [ж] [г] [ґ] [дж] [дз]

Глухі: [п] [т] [с] [ш] [х] [к] [ч] [ц] [ф]

Не мають пари дзвінки: [в] [л] [м] [н] [й] [р]

2. Прочитай. Випиши в один стовпчик слова з буквою з, а в другий – з буквою с.

Ко́зи, ко́си, ка́зка, ка́ска, газ, гас, сі́но, Зи́на, зи́рка, си́рка, зуб, суп.

3. Перепиши слова, підкресли в них букви б, п.

Риба, липа, гриб, грип, бити, пити, бабка, папка.

4. Перепиши речення. Прочитай їх вголос, чітко вимовляючи звуки у виділених словах.

Під **берізки**, під **дубки** поховалися **грибки**. **Книжка** вчить, як на світі жить.

✓ В українській мові дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються дзвінко: *дід, ніж, віз, загадка, казка*.

5. Прочитай слова. Вимовляй виразно дзвінкі приголосні в кінці слова і складу.

Мед, молодь, дужка, доріжка, будка, різкий, вузький, ріж, їкте, сніг, ліжко.

6. Перепиши, вставляючи замість крапок пропущені букви ж або ш. Відгадай загадку.

Лежить лежень на ле●анці в теплій сивій ко●у●анці.

7. Допиши речення. Чітко вимовляй дзвінкі приголосні в кінці слів, складів.

1. Діти пішли в ліс по ●●●●. 2. Михайликові купили нову ●●●●.

3. Дід упіймав золоту ●●●●. 4. У траві сиділа зелена ●●●●.

Тверді та м'які приголосні

1. Прочитай уголос подані парами склади. Чи помітив ти різницю у вимові складів? Перед яким звуком приголосні вимовляються м'яко?

ти – ті

ли – лі

ди – ді

зи – зі

ни – ні

ци – ці

си – сі

ри – рі

2. Прочитай подані слова. На якому місці у слові стоїть буква **і** (на початку, в середині, у кінці слова)? Перепиши слова, підкреслюючи в них букву **і**.

Іра, іграшки, Зіна, діти, учні, вчителі, квіти, ковалі.

✓ В українській мові приголосні звуки перед **и** вимовляються **твердо**, а перед **і** – **м'яко**.

Приголосні звуки бувають:

тверді:

[з]

[дз]

[ц]

[д]

[т]

[н]

[л]

[р]

[с]

м'які:

[з']

[дз']

[ц']

[д']

[т']

[н']

[л']

[р']

[с']

[й]

пом'якшені:

[б,]

[п,]

[в,]

[м']

[ф']

[ж']

[ч']

[ш']

[дж']

[г']

[г']

[к']

[х']

3. Перепиши текст, вставляючи пропущені букви **и** чи **і**. Розкажи про свій сад.

Розмова в саду

У мого дідуся був вел^кий сад. Там росли р^{зн}их сорт^в яблун^н, груш^в, сл^в, в^{шн}, черешн^в, абр^{кос}.

Дерева були в^{сок}, і я могла дотягнут^{ся} до їхн^х смачн^х плод^в лише із д^{дусевого} плеча.

Одного дня я попрос^{ла} його посад^т мале деревце, щоб я сама могла будь-кол^з рват^б бажан^й фрукт.

М. Чубіка

4. Склади діалог на тему „Як ти провів вихідний день?“

5. Перепиши слова, вставивши замість крапок букву **і**. Правильно прочитай ці слова. З одним із слів придумай речення, запиши його.

Д^м, хл^б, сн^г, л^{то}, л^с, ст^л, с^{но}.

Перевір себе

1. Назви твори, які ти прочитав у цьому розділі.

2. Який твір тобі найбільше сподобався і чому?

3. Чому розділ має назву „Народна творчість”?

4. Прочитай і скажи, з якого твору цей уривок?

– Скажи-но мені, як так: життя твоє таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

а) „Кіт і пес”; б) „Лисиця і пес”; в) „Ходить гарбуз по городу”.

5. Назви казку за опорними словами: **дід, баба, жито, глечик, молоко.**

6. Чиї це слова із казки: „Ну, глечичку, пожартував і годі. Випусти мою голівоньку!”

а) баби; б) лисички; в) собаки.

Назви казку.

7. Пригадай, з якої народної пісні цей уривок:

Ой у лісі калина,
Калина-калина,
Біля неї дівчина.

Дівчина-дівчина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

а) коліскової; б) дитячої.

8. Опиши лисичку, користуючись текстом „Лисичка і глечик”

9. Назви улюбленого героя розділу та опиши його.

2 розділ

Що я люблю

Бережи книги

Скільки праці,
Скільки серця
Автори доклали
І для тебе,
Любий внучку,
Книг надрукували.

Тож шануй їх,
Милий друже,
Люби, бережи!
І про що в них
Прочитаєш –
Всім тим дорожи!

М. Чубіка

- Прочитай вірш мовчки, а потім уголос.
- Хто пише книги? Як треба поводитися із книгами?
- Скажи, чому повторюються виділені слова?
- Склади (усно) речення зі словами: *праця, автор*.
- Випиши із вірша поради для тебе.

Чи знаєш ти, що...

Книжка – зброшурована в одне ціле й оправлена певна кількість друкованих або рукописних аркушів.

Перлина – зерно перламутру білого (рожевого) кольору; у переносному значенні – найкращий зразок.

Подовження м'яких приголосних

1. Прочитай речення. У котрому слові м'який приголосний звук вимовляється подовжено?

Стигле сонячне колосся
Дружно в полі розлилося.

А. Чокану

2. Прочитай слова і перепиши їх. Виділені подвоєні букви читай як один подовжений звук.

Зна́ння, житт'я́, обліччя́, чита́ння, завда́ння, малюва́ння, вугі́лля, ками́ння,
зая́гтя, взутт'я́, волос́ся.

3. Утвори за зразком нові слова і запиши їх.

Зразок: Писати – писання, знати – знання.

Читати, жити, малювати, взути, шити.

4. Випиши слова у два стовпчики: в один – із подовженими приголосними, а в другий – усі інші слова. Порівняй їх вимову.

Колосся, бабуся, читання, Таня, каченя, теля, вугілля, знаряддя, життя, дитя,
няня, змагання, коріння, гілля.

5. Прочитай слова. З виділеним словом склади речення.

Уми́ння, сторіччя, почуття, суддя, рілля.

- Подовження м'яких приголосних звуків на письмі
позначається двома однаковими буквами:

зна́ння, зі́лля, взуття́.

Зверни увагу

В українській мові слова з подвоєними буквами можна переносити так: *знан-ня* і *зна-ння*, *облич-чя* і *обли-ччя*.

6. Прочитай слова і перепиши їх, розділяючи для переносу.

Оповідання, проміння, волосся, обличчя, каміння, завдання, значення, пояснення, приладдя, павутиння, оголошення, сміття, багаття, збіжжя.

7. Перепиши прислів'я, вставляючи пропущені букви. Поясни прислів'я, яке ти запам'ятав.

Жи■я прожити – не поле перейти.

Вугі■я добувають із землі, а зна■я – з книги.

Маленька праця краща за велике безді■я.

8. Прочитай текст. Випиши слова з подвійними звуками. Підкресли букви, що їх позначають.

Подорожник росте на узбіччі доріг, на узліссі. Заготовляють подорожник під час цвітіння. Листя сушать під накриттям або в темному місці. Подорожник використовують для лікування.

9. Прочитай і відгадай загадку.

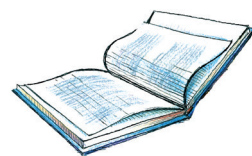
Кому потрібні голки для шиття, а кому – для життя?

10. Зі слів кожного рядка склади три окремі речення і запиши їх. Підкресли слова з подвійними м'якими приголосними.

- а) мама, з, варення, малини, варила;
- б) одяглася, плаття, Марійка, в, нове;
- в) синичка, конопляне, любить, насіння.

Книги – ключ до знання

Як до людей прийшла книжка

Хто з вас, / діти, // не любить книжки? //

А колись давно–давно / на світі не було книжок, / бо люди / ще не вміли їх виготовляти. // Та й літер / ще не було. // Тому найпершим було мальоване письмо. // Малювали на камені, / на стінах печер. // Пізніше мальовані картинки перетворилися на знаки або символи. // Так з'явилися перші літери. ///

На чому тільки не писали прадавні люди до того, поки винайшли папір! На скелях, на стінах палаців, на випалених глиняних табличках, на пальмових листках, на пергаменті, на папірусі...

Справжній папір люди навчилися виготовляти майже дві тисячі років тому. Тоді й почали писати книги. Саме писати, бо перші книги були рукописні. Одну книжку іноді писали кілька років. А це було довго і дуже важко. Рукописні книги коштували дорого.

Минуло ще багато часу, поки з'явилися друковані книжки.

Тепер книга всюди поруч з нами. Вона – наш друг і порадник. Шануйте її, любіть, бережіть – у книгу вкладена велика праця багатьох людей.

- Потренуйся у додержанні пауз у мовленні у першому абзаці тексту.
- Прочитай виділені речення з більшою силою голосу для передачі основного смислу.
- Чи є у тексті нові або незрозумілі для тебе слова?
- Знайди у тексті пояснення, чому колись давно не було книжок.
- Яке письмо було найпершим?
- На чому писали люди, поки винайшли папір?
- Коли навчилися виготовляти папір?
- Чому перші книги були рукописні?
- Як виглядали книги в давні часи?
- Чим є для нас книга?

М'який знак (ь)

1. Розглянь малюнки. Назви зображені предмети і запиши їх назви. Підкресли букви, що позначають м'якість приголосних у кінці слів.

2. Перепиши. Зміни слова за зразком.

Зразок: Багато українці

Один українець

Учителі, пальці, портфелі, вихователі, горобці.

3. Перепиши слова, вставляючи, де потрібно, м'який знак.

Батько, кладька, донька, тонька́, редька, сінька, пилька, дідусь, Олесь.

4. Із поданих слів склади речення, запиши його.

Івась, дивитись, про тварин, мультфільми, любить.

5. Прочитай і перепиши. Постав, де потрібно, м'який знак. Яких ще птахів ти знаєш? Як ти піклуєшся про птахів?

Дятель – лісовий лікар. Синички знищують у саду гусінь. Сови поїдаютьь багато мишей.

 Буква **м'який знак (ь)** позначає м'якість приголосних звуків.

6. Прочитай вірш. Вимов м'які приголосні звуки у виділених словах. Чим позначається м'якість приголосних?

Гриби

Прийдеш в ліс по гриби,
Листя **скрізь** розгреби.
Де **пеньки старенькі**,
Там **ростуть опеньки**.

Де недавні пеньки,
Там ростуть масляки.
А кругом берізки –
Ніжні сиріожки.

В. Швець

Зверни увагу

При переносі слів м'який знак не можна відривати від попередньої букви: *паль-то, бать-ко*.

Котик

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?

Звідки ж котик теє знає? –
Він книжки читає!
І читає, й розбирає,
Та на ус мотає.

Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам, –
Чиста чудасія!..

Олена Пчілка

Не бруднити книжки

Це була чистенька книжка,
А тепер брудна вже стала.
Може, киця, може,
Мишка уночі її читала?

Чуєш, кицю? Чуєш, мишко?
Не годиться так робити!
Як читати хочеш книжку,
Спершу лапки слід помити.

Г. Чорнобицька

- Яку інтонацію підказують розділові знаки у віршах?
- Чому треба цінувати книгу?
- Про що ти дізнався з виділених рядків?
- Хто головний герой віршів?
- Назви риси котика.
- Що тебе здивувало у віршах?
- Як розумієш вислів: „...на ус мотає”.

Буквосполучення дж, дз

1. Розглянь малюнки, назви їх. З одним із слів склади речення.

2. Прочитай. Випиши слова у дві колонки: в одну із буквосполученням дз, а в другу – із дж. Правильно вимовляй звуки [дж], [дз], [дз’].

Дзвін, джерелó, джмелі́, дзі́га, дзвені́ти, бджола́, дзьоб, дзвіно́чки, гудзик, дзе́ркало, дже́рга.

3. Виразно прочитай вірш, перепиши його. Підкресли слова з буквосполученням дж, дз.

Жуки дзижчать в садочку літом, Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
По стежці жабка плиг та плиг. Кружляють бджоли біля них.

Н. Забіла

4. Прочитай, правильно вимовляючи слова зі звуком [дз].

Ми дзвіночки, лісові дзвіночки, Ми співаєм, дзвоном зустрічаєм
Славим день! День, день!

6. Прочитай слова, запиши їх, змінюючи за зразком. Підкресли буквосполучення дж.

Зразок: сидіти – сиджу.

ходити – , будити – , садити – , водити –

 Сполучення букв **дз, дж** у словах читаються як один звук.

7. Прочитай. Вибери в дужках потрібні букви і встав у слова.

У лісі щедро світить ясне сонечко. Дихає теплий вітерець. За(дз, з)юрчать веселі струмочки. За(дз, з)венить радісний спів птахів. Дятел (дз, з)ьобом вже стукає по корі дерева. Діти прийшли до лісу на прогулянку. Вони побачили (дз, дж)ерельце.

8. Прочитай фізкультхвилинку. Вивчи напам’ять.

Дзьобнув хлібця горобець, –
Дзьоб обтер об стовбурець.

Барабольки подзьобав, –
По бруківці пострибав.

Як багато знаю я

В мене є книжок багато –
І новенькі, і старі.
Я піду до школи з татом,
Всі книжки віддам сестрі.

Хай вона сама читає
Про лисичку й журавля.
Хай вона, мала, узнає,
Як багато знаю я.

П. Воронько

- Прочитай, дотримуючись пауз, інтонації, темпу, а виділені речення прочитай з більшою силою голосу для передачі основного смислу вірша.
- Знайди у тексті слова, які свідчать про доброту братика.

Іграшки

В мене іграшок багато,
З гуми, глини, скла і вати,
З пластиліну і фанери,
З ниток, дерева, паперу...

Є у мене лук, сопілка,
Дзига, мавпочка і білка,
Самоскид, олені, тигри,
Теплохід, настільні ігри...
– Звідки іграшки ці, Гнатику?
– Ми майструємо їх з братиком.

І. Січовик

Виховані діти

За сніданком Юра Віту
Поучав, як старший брат:
– Добре виховані діти
Не ковтають виноград,
Не запізнюються в гості,
І не їздять без квитка,
Прибирають вранці постіль,

Не втікають з дитсадка!
– А мене, – озвалась Віта, –
В дитсадочку старші вчать:
Добре виховані діти
За столом завжди мовчать!

І. Січовик

- Як старший брат повчав сестричку?
- Якими рисами мають володіти діти, щоб довести, що вони виховані?
- Що засуджується у вірші? Знайди у вірші основну думку.

Спілкуємося. Висловлюємося. Читаємо

- Доповни діалог 2–3 своїми репліками. Прочитай його за ролями.

- Чи не бажаєш мандрувати з нами, Миколо?
- Я не проти. Тільки мені батьки не дозволяють...

- Розглянь малюнок та склади діалог або монолог.

- Розкажи, що зображено на малюнку. Про що могли розмовляти друзі? Склади уявний діалог, використавши подані нижче слова і речення.

Коли ти прийдеш до мене в гості? Я тебе чекаю в неділю. Ти (ви) не зайнятий? Вільний у суботу. З великою радістю. Із задоволенням. Домовилися? Так, домовилися. Прийду вчасно. На жаль, не можу у цей день. Зателефонуй мені. Чому ти не був сьогодні в школі? Я прийшла тебе провідати. Не хочеш випити ці ліки? Бажаю тобі доброго здоров'я. Одужуй швидше. Бережи себе. Ми завтра зустрінемося, не сумуй.

- Прочитай діалоги. Заміни другу репліку протилежною за змістом.

1. – Давай дружити, Оксанко!
– З радістю!
2. – Прийдеш сьогодні після уроків до мене, Васю?
– Ні, сьогодні не зможу.

Текст

Що таке текст?

1. Прочитай. Про що розповідається в кожному реченні? Чи пов'язані ці речення за змістом?

1. Дев'ятого листопада відзначаємо День української писемності та мови.
2. Школярі допомагають птахам взимку. 3. Марійка подарувала мамі квіти.

2. Прочитай. Скажи, яка думка висловлена в кожному реченні. Чи пов'язані між собою ці речення?

Я народилася в місті Сірет. Місто розташоване на березі річки Сірет, недалеко від Радівців. Це чудове місто з працюючими людьми. Прекрасний край, у якому я живу.

 Текст – це об'єднані за змістом речення, які складають зв'язну розповідь.

3. Прочитай речення і запиши їх у такому порядку, щоб вийшов текст.

На зупинці у трамвай зайшла старенька бабуся. Бабуся подякувала і сіла. Ігор встав і запропонував бабусі своє місце. Одного разу Ігор з мамою їхали трамваєм. Мама була задоволена сином.

4. Прочитай. Про що повідомляється в цих реченнях? Чи утворюють вони текст? Чому?

Я встала о 7 годині ранку, зробила зарядку, вмилась, поснідала і пішла до школи. Сьогодні було п'ять уроків. З математики і української мови я отримала десять балів. Увечері провідала хвору подругу. Я розказала їй, що ми вивчали в школі.

5. Запиши текст. Скажи, про що в ньому розповідається. Чому текст має таку назву? Якими словами ти відповідаєш на добро?

Ціна слова

Мудре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане й нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити.

В. Сухомлинський

 Назва тексту – це його **заголовок**.

Складання тексту за малюнком та опорними словами

- Прочитай тексти. Про що розповідається в кожному з них? Що в текстах спільного, а що відмінного? Добери до текстів заголовки.

* * *

Хлібом годує тебе рідна земля. Куди не закине тебе життя – пам'ятай про хліб. Щоденно чесно заробляй свій хліб. Треба бути терплячим і мужнім у праці. Батьки дали тобі перший хліб. Твій обов'язок дати їм останній. Шануй хліб.

* * *

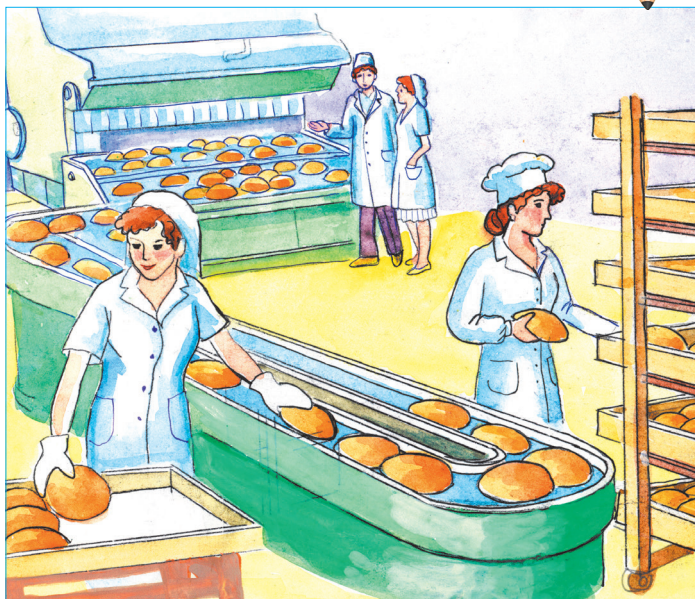
Хліб печуть уже кілька тисяч років. Тоді ж з'явилося в людській мові і це слово. Рослини, із зерна яких виготовляли хліб, називались хлібні.

Здавна люди з великою любов'ю ставляться до цього цінного харчового продукту. Вони називають його з ніжністю й теплом.

* * *

На Буковині прийнято зустрічати гостей короваєм і сіллю на вишитому рушнику. Ці величезні короваї печуть у печі. Вони дуже смачні. Для кращого смаку додають яйця, цукор. Хліб і сіль – це знак пошани.

Перевір себе

1. За якими ознаками можеш визначити, що прийшла осінь? Чому осінь називають чарівною?

2. Які ще зміни в природі ти спостерігав з приходом осені?

3. Скажи, з якого твору ці слова:

Прийшов вересень. Після задушливого літа, після серпневих теплих днів настала золота осінь.

Чисте і прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси.

а) „У школі”; б) „Осінь принесла золоті стрічки”; в) „Прийшла осінь”.

4. Кому осінь прийшла на потіху: а) дітям; б) дорослим; в) усім.

5. Прочитай уривок з вірша. Хто його автор?

Прийшла осінь люба, мила
дітям на потіху.

Груші всі позолотила
у годину тиху.

а) Ліна Костенко; б) М. Підгірянка; в) М. Опрішан.

6. Л. Левицька є автором вірша:

а) „Осінь чарівна”; б) „Осінні клени”.

7. Пригадай назву твору, з якого цей уривок: **Листопад – ворота зими.**

а) „Осінь”; б) „Осінь принесла золоті стрічки”; в) „Листопад”.

8. Назви птахів, які зимують на батьківщині, і перелітних.

9. Склади міні-вір про осінь.

Тема й головна думка тексту

1. Про що розповідається у кожному з цих речень? Чи складають вони текст? Доведи свою думку.

У лісі багато дерев. Ми знаємо домашніх та диких птахів і тварин. Лікарські рослини ростуть скрізь.

2. Прочитай. Як зв'язані ці речення між собою? Що вони утворюють? Яка тема й головна думка даного тексту?

Бережіть ліс

Ліс – це не просто сукупність дерев. Він є домівкою для звірів та птахів і багатою коморою для людей. Тут і цінна деревина, і горіхи, і гриби, і ягоди, а також лікарські рослини. А найголовніше те, що ліс – це джерело чистого повітря.

 У тексті завжди про щось розповідається, повідомляється. Це **тема** тексту. Кожна розповідь ведеться з певною **метою**.

3. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Яка головна думка цього тексту? Добери заголовок.

Ранок. У Василькове віконце заглянуло сонце. Воно немов підказує йому, що пора збиратися до школи. Василько встав, умився і почистив зуби. А потім помолився і сів до сніданку. Він радісний і веселий. У нього ще звечора все підготовлено до школи.

За О. Моторним

4. Прочитай тексти, визнач їх тему і головну думку. Добери заголовки.

* * *

Зимує білочка в дуплі. Хатинка в неї тепленька і м'яка. У сприятливу погоду білочка шукає їжу в лісі. Особливо любить вона ялинове насіннячко. А в морозні дні має харчі в своїй комірці.

5. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Вибери з довідки один із заголовків.

* * *

Книжки хворіють. Вони, бідненькі, сохнуть, гублять листочки. Учні можуть стати лікарями книжок. Вони підклеять обкладинку і кожен відірваний листочок. Діти знають, що книги треба берегти.

Довідка. Бережи книгу. Лікуй книгу.

3 розділ

Чарівна зима

Зимова казка

(уривок)

Добрий вечір вам, малята,
Хочу щось вам розказати.

Щоб цікаво було всім,
Я вам казку розповім.

Ось прийшла зима холодна,
Із полярних аж доріг.
І ліси, поля широкі
Вкутав білий–білий сніг.

Птахи й звірі заховались,
Сліду їх нема ніде,
Тільки вітер виє полем,
І метелиця гуде...

М. Опрішан

- До кого звертається автор? Про що розповідає?
- Що сталося з лісами та полями?
- Як ти розумієш вислів: „Метелиця гуде”?
- Поясни прислів'я „Зима без снігу – літо без хліба”.
- Які ще ти знаєш прислів'я про зиму?
- Вивчи вірш напам'ять.
- Розглянь малюнок. Розкажи, як відпочивають діти взимку.

Будова тексту. План

1. Прочитай текст. Про що розповідається на початку тексту? Про що повідомляється далі? Зачитай слова, якими закінчується текст.

1. З а ч и н

Прийшла зима. Деякі птахи вже відлетіли у теплі краї. Зимувати вдома не можуть. Лютий мороз взимку сковує їм крильця. Але птахи повернуться разом з весною.

2. О с н о в н а ч а с т и н а

Розкажу я вам, як ми, діти, кожний день спостерігали за добрим вчинком діда Григорія, який врятував життя молодого лелеки.

Дід Григорій знайшов лелеку. У птаха було хворе крило. Всі пташки вже відлетіли у теплі краї, а лелека залишився сам на полі. Дідусь приніс його у торбині до теплої хати.

Кожного дня дідусь Григорій турбувався про птаха. Ходив на став або до Прута і ловив рибу. Іноді брав лелеку з собою до річки.

Коли крило лелеки зажило, літав птах до річки або ставка сам, але кожного разу повертався додому. Так прожив він у хаті з дідом Григорієм до весни. Навесні лелека на дідовій хаті зробив гніздо, дочекався повернення з теплих країв друзів.

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

До цих пір залишилось те гніздо. До нього щовесни повертаються лелеки.

Текст складається з трьох частин – **зачину** (вступу), **основної частини** і **заключної частини** (висновку).

2. Розглянь малюнок. Склади розповідь за поданим планом та опорними словами. Запиши

Для того, щоб послідовно висловлювати свої думки, не пропустити чогось, складають **план**.

складений текст, придумай до нього заголовок.

План

1. З а ч и н

Яка пора року зображена на малюнку?

Які настали зміни в природі?

Які дерева, річка?

2. О с н о в н а ч а с т и н а

Як одягнулись діти?

Куди вони прийшли?

Як розважаються дівчатка й хлопчики?

Кого зліпили діти зі снігу?

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

Як вони провели вихідний день?

Опорні слова: білий пухнастий сніг, твердий синявий сніг, грав на сонці самоцвітами, сніжинки кружляють над деревами, чисте прозоре повітря, невимовна краса, міцний лід, висока гірка, справжня казка, рум'яні щічки, ковзани, весело спускатися на санчатах, дружно зліпили.

Ой не жарти...

Ой не жарти, не сміх –
 Уночі випав сніг.
 Вийшов рано в двір Гусак,
 Міряв сніг і так і сяк.
 І поважно мовив він:
 – Випав сніг до колін.
 Качка снігом побрела:
 – Ках! Тут буде до крила!
 Як поміряв Горобець
 По двору з кінця в кінець,
 Із підстрибом – гоп та гоп! –
 Каже:
 – Сніг – по самий дзьоб!

Л. Повх

- Що трапилось уночі?
- Як поводитися вранці птахи?
- Як ти розумієш слова:

Як поміряв Горобець
 По двору з кінця в кінець,
 Із підстрибом – гоп та гоп! –
 Каже:
 – Сніг – по самий дзьоб!

Прикмети

- ✓ Покрилася рано верба інеєм – до довгої зими.
- ✓ Дружно розцвірінькалися горобці – на потепління.

Чи знаєш ти, що...

Горобина – дерево з оранжево-червоними ягодами, що ростуть гронами, а також ягоди цього дерева.

Синиця – маленька співоча пташка з різнобарвним оперенням.

Муха, бджола, оса, жук, мурашка – це **комашки**.

Зимонька

У міста і села йде зима весела.
Сіє, віє, повіває,
Снігом землю покриває
Зимонька, зимонька.

Вдягнемось тепліше
та у двір скоріше.
Зробим гірку серед двору,
Серед сніжного простору
Зимоньки, зимоньки.

Щоб була ковзкою, поллемо водою.
На санчата, на санчата –
Будем зиму зустрічати,
Зимоньку, зимоньку!

Г. Бойко

- Як приходить зима в міста і села?
- Які клопоти з'являються у дорослих з настанням зими?
- Чим займаються діти взимку?
- Як змінюється природа взимку?
- Як ти розумієш вислови з вірша:
 - а) У міста і села йде зима весела.
 - б) Вдягнемось тепліше та у двір скоріше.
 - в) Щоб була ковзкою, поллемо водою.

Загадка

Стало біло навкруги,
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди.

Воду сковую в льоди.
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я –

Збагачуй свій словник

Сіяти – розсівати, висівати, засівати, посівати, сипати.

Покривати – накривати, закривати, окривати, обшивати, одягати, вкривати, прикрашати, устеляти.

Частини тексту. Абзац

1. Прочитай текст. Про що розповідається в кожній частині. Прочитай ще раз основну частину. Зверни увагу, що кожна нова думка починається з нового рядка.

Аннина гора

1. З а ч и н

Буковина – чарівний, квітучий і багатий край. Бук – дерево листяне, яке росте на всій території Чернівецької області. І від назви цього дерева пішла назва нашого краю.

2. О с н о в н а ч а с т и н а

Буковина віками терпіла знуцання чужинців, які протягом семи століть змінювали одне одного. Майже сто років турки і татари гнітили буковинців.

У місті Вашківцях Вижницького району є свідок тих важких років – Аннина гора. Ось яку легенду склали старожили про цю гору.

Хлопці і дівчата зібрались на толоку до танцю. Дівчата у вишитих сорочках і горботках, а хлопці у кептариках танцювали.

Раптом з гори на конях з'явилася татарська орда. Турок-отаман вподобав чорнооку Ганну і хотів забрати її у полон. Турки постійно забирали красивих дівчат у полон.

Ганна тікала густими лісами і вибігла на високу гору. Коли за плечима почула сопіння коня, зрозуміла, що нема рятунку. Вона впала на коліна до землі і промовила:

– Земле! Сховай мене!

Земля розступилася і Анна зникла. Зверху тільки чорніли відрізані турком коси.

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

Відтоді гора називається Аннина.

(з легенди)

Текст ділиться на частини.
Кожна частина (нова думка) тексту починається з нового рядка – **абзацу**.

2. Перепиши **зачин** тексту.

Зі скількох абзаців він складається?

Скільки речень у цьому абзаці?

Яка головна думка цього абзацу?

3. Скільки абзаців в **основній частині** тексту?

Прочитай кожний абзац.

Визнач його основну думку.

4. Постав запитання до **кожного абзацу**.

Склади план.

Перекажи текст за планом.

Святий Миколай

(уривок)

Уже кілька днів минуло, відколи зима почала своє панування. Пухнасті білі сніжинки, танцюючи в повітрі, падали на чорну замерзлу землю, вкриваючи її товстою сріблястою ковдрою.

Юрко, досхочу награвшись зі своїми друзями надворі, тепер сидів перед комп'ютером, шукав щось цікаве в інтернеті.

– Ти почистив чобітки, чи, може, забув, що завтра свято Миколая? – запитала його мама, заглянувши в кімнату.

– Ні, не забув, чобітки уже приготував, – і в очах хлопця блиснули іскорки радості.

Мама вийшла, а Юрко продовжив подорожувати інтернетом... Через деякий час він побачив цікаві картинки...

Вулицями незнайомого міста йде Святий Миколай із великим мішком подарунків...

За М. Чубікою

- Хто головні герої твору?
- Коли відбувається подія, описана у творі?
- Які почуття охопили Юрка, коли мама нагадала, що наближається свято Миколая?
- А чи знаєш ти, що трапилось далі?
- Знайди цей твір і прочитай його.
- Чи відзначають це свято у твоїй родині?

Сніговій

Це – чепурний статечний дядечко: має гарну свитку, шапку й рукавиці.
Приходить Сніговій на заклик своєї матусі Зими. Стає на хмаринку, бере величезну лопату й сіє сніг на землю.

Сніг, добрий і пухнастий, землю зігріває, і тоді жодна рослинка не мерзне.

По землиці по усій
Віє снігом Сніговій.
Він таку лопату має –
Купи снігу накидає,
Щоб хлоп'ята і дівчата
Мчали з гірки на санчатах.

О. Кононенко

- Прочитай уважно обидва тексти, правильно наголошуючи слова.
- Розглянь малюнок. Розкажи, що на ньому зображено.

Збагачуй свій словник

Панування – володарювання, владарювання, царювання, урядування.

Чепурний – охайний, чистий, акуратний, елегантний.

Статечний – поважний, розважливий, розсудливий, серйозний, солідний, презентабельний, імпозантний, показний, заможний, літній, пристойний.

Типи текстів: розповідь, опис, міркування

1. Прочитай тексти. Порівняй їх. Про кого розповідається у першому тексті, про кого – у другому? Добери заголовки. Склади власні текст-опис, текст-розповідь і текст-міркування.

* * *

Ведмеді, як і всі тварини, що живуть у лісі, готуються до зими. Дуже старанно і вміло вимощують вони свої барлоги. У самій глушині лісу збирають м'яту, запашну хвою, кору молодих ялинок, сухий лісовий мох. Ведмеді вистилають своє житло цими пахучими і цілющими травами. Як тільки починає падати сніг у лісі і вдарять перші морози, ведмеді засинають у барлогах.

Тепло і затишно їм у хатинках.

 Це текст-розповідь. Його мета – розповісти про те, як готуються ведмеді до зими.

* * *

Моя улюблена іграшка – гумовий песик. Він у мене сіренький, з довгими піднятими угору вушками, маленьким носиком-гудзичком і чорними оченятами. Очі ніби дивляться саме на мене. Песика можна мити, з ним можна купатись. Я зву його Сірком.

 Це текст-опис. Його мета – описати зовнішній вигляд улюбленої іграшки (песика).

2. Прочитай тексти. Що у них спільного? Про кого говориться у кожному з текстів? Прочитай текст, де описується зовнішність котика. У якому з текстів висловлена думка про те, що кіт – корисна тварина? Прочитай його.

1. Котик Мурчик – наш голубчик. Лапки м'якенькі, зубки гостренькі, вушка чуткі, вуса довгі, шубка сіра, шовкова.

2. На даху спала кішка. Коло кішки сіла пташка. Пташко, не сиди близько. Кішки хитрі.

3. Кіт – корисна свійська тварина. Він ловить мишей.

Це **текст-міркування**. Його мета – висловити власну думку щодо прочитаного.

3. Прочитай тексти, порівняй їх. Який з них текст-розповідь, а який текст-опис? Аргументуй свою думку.

Очі

У нього очі, як черешні, що вистигають у рясних садах. Великі, круглі, темні, в яких сяють вогники радості.

Очі

Очі – це орган зору, за допомогою якого людина бачить. Пам'ятайте, що зір легко пошкодити. Не можна працювати при поганому освітленні. Світло повинно падати на робоче місце зліва. Книжка або зошит мають бути на відстані тридцяти п'яти сантиметрів від очей. Почитавши двадцять хвилин, треба зробити перерву, щоб очі відпочили.

4. Розглянь таблицю і запам'ятай типи текстів.

Типи текстів	На які питання відповідають	Про що говоримо
розповідь	<i>що робить? що сталося?</i>	про дії, події, вчинки героїв
опис	<i>який? (яка?, яке?) є предмет чи особа</i>	про ознаки предмета, особи
міркування	<i>чому?</i>	про причини ознак і дій, про мету вчинків

Зимові народні звичаї

За тиждень після Різдва, напередодні Старого Нового року, який припадає на 14 січня, в Україні святкують Щедрий вечір. Цього вечора готують святковий стіл. Якщо на Різдво співають колядки, то на Щедрий вечір – щедрівки.

З Новим роком!

З Новим роком, любі діти!
Хай вам доля сонцем світить,
Хай достатки і гаразд
Цілий рік гостять у вас.

■ Опиши, які звичаї зображені на малюнках.

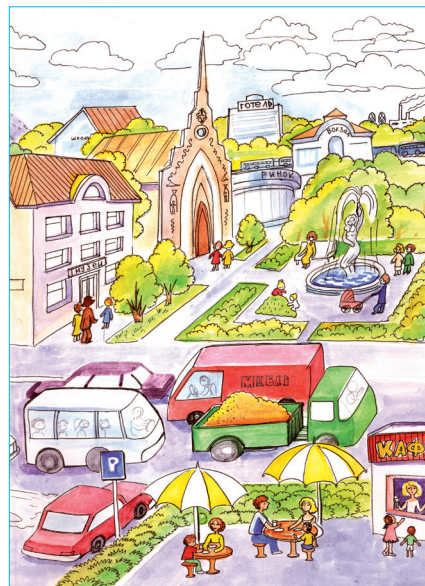
Переказ

1. Прочитай. Напиши переказ тексту. Зверни увагу на те, як треба працювати над переказом.

Це трапилось у великому місті, де багато автомашин і перехожих на вулицях. Сашко саме повертався зі школи, як раптом почув скрегіт гальмів і болісний зойк собаки. Глянув на дорогу і побачив маленького сірого собаку майже біля передніх коліс автомобіля. Це був їхній шкільний Азор. Водій сигналив, але собака не ворушився. Він, мабуть, страшенно злякався. Сашко підійшов до краю тротуару, присів, вийняв із сумки бутерброд, який не доїв на перерві, і почав манити ним пса. Той, почувши знайомий голос хлопчика, отямився і поволі рушив до Сашка.

А Сашко дуже шкодував, що собаки не вміють переходити вулицю за світлофором.

Робота над переказом

1. Прочитай текст.
2. Випиши слова, значення яких ти не знаєш.
3. Випиши слова і словосполучення, які будеш використовувати при написанні переказу.
4. Прочитай текст другий раз. Визнач його головну думку.
5. Склади і запиши план переказу.
6. Усно перекажи прочитаний текст за планом.
7. Прочитай ще раз. Закрий книжку. Напиши письмовий переказ прочитаного за планом.
8. Уважно прочитай написаний тобою переказ. Виправ допущені помилки.

План

1. Що трапилось у великому місті?
2. Звідки повертався Сашко?
3. Що він почув?
4. Кого побачив Сашко?
5. Чому собака не ворушився?
6. Що зробив хлопчик?
7. За чим шкодував Сашко?
8. Чи знаєш ти правила дорожнього руху?

Різдво Христове

Найбільшою подією зимових свят є Святий вечір. Це – переддень народження Ісуса Христа, або, як його називають, Різдва Христового.

Різдво – це свято народження Христа. Ісус народився у Вифлеємі, куди Йосиф та Марія прийшли для перепису населення.

З цією ж метою у Вифлеємі зібралося багато людей. Марії та Йосифу довелося заночувати в печері, де був хлів. Тут Марія народила немовля. Вона його сповила і поклала в ясла. Звістку про це швидко рознесли ангели по всьому світу.

Першими дізналися про народження Сина Божого пастухи, які прийшли його славити. На небі з'явилася чудова зірка, що привела сюди східних мудреців з дарами. Вони впали на коліна і славили народженого Спасителя.

Колядки, колядки!

Міхай Емінеску

Колядки, колядки –
Пора коляди!
Мов срібнії кладки,
Дзеркала-льоди.
І вітер гуляє
Верхів'ям ялиць,
В цю ніч засіяють
Намиста зірниць.
А діти радіють,
Радіють малята

Пречистій Марії,
Різдвяному святу.
Заради Марії,
Спасителя ради
Ісуса Христа,
Мандрівнику сяє
На небі звізда.

Переклав Михайло Михайлюк

Колядка – це пісня, яку виконують під час різдвяних свят.

Чи знаєш ти, що...

Різдво – християнське свято народження Христа, що відзначають 25 грудня або 7 січня.

Свято – день або дні, коли відзначають видатні події, знаменні дати.

Славити – звеличувати, прославляти, співати осанну, оспівувати, благословляти, подейкувати.

Робота над складанням плану переказу

1. Склади колективно план тексту. Перекажи його за планом.

Лелека-кінозірка...

Іван Миколайчук натрапив на нього зовсім випадково і допоміг йому стати одним з головних героїв фільму „Білий птах з чорною ознакою”.

Якось, прогулюючись парком у Чернівцях, актор побачив за металевою сіткою зіщуленого лелеку і скрикнув від радості: „Та це ж дарунок долі! Я стільки місяців шукаю птаха для свого фільму, а він, виявляється, живе під боком!”

Іван ублагав керівництво зоокутка віддати йому чорногозу на кілька тижнів. Вони міцно здружилися, ніколи не розлучалися на знімальному майданчику.

Після зйомок у Карпатах Іван власноручно приніс лелеку в зоокуток і, прощаючись з ним, зронив сльозу...

Коли бував у Чернівцях, то завжди навідувався до старого друга.

В. Бабух

Робота над складанням плану переказу

1. Прочитай текст.
2. Розділи на абзаци.
3. Визнач головну думку кожного абзацу.
4. Дай заголовок, назву абзацу.
5. З назв абзаців склади план.

2. Склади самостійно план тексту.

Чому в слона короткий хвіст і довгий ніс

Давним-давно жив у джунглях Слон-Мирон, Слониха-Мирониха й Слоненя-Мироненя. Слоненя було цікаве. Воно хотіло все знати.

Одного разу Слоненя побачило, як з води виліз крокодил.

Слониха не раз розповідала йому про те, який крокодил небезпечний. Крокодил мав злегка відкриту пащу. З пащі визирали білі зуби. Слоненя думало, що крокодил всміхається до нього. Воно підійшло ближче. Хотіло запитати, скільки у крокодила зубів.

Та крокодил ухопив Слоненя за ніс і почав тягнути у воду. На крик Слоненяти прибігла мама. Вона вхопила Слоненя за хвіст, щоб вирвати його із пащі крокодила. Слониха тягла у свій бік, а крокодил – у свій. Бідне Слоненя пищало з болю. Та Слониха перемогла. Вона врятувала Слоненя.

Але при цьому довгий хвіст урвався, ніс витягнувся і став довгий, мов труба. Відтоді всі слони мають короткі хвости і довгі носи.

Різдво в лісі

(уривок)

У гайку, де колись росли опеньки, жили зайчики сіренькі. Шубка на них тепла та пухка, хвостик схожий на м'яча, вушка стирчать, очка блищать. Було всіх зайчиків п'ять. Як прийшли різдвяні свята, заметушилася хата. Тут зайчиха порядкує, заєць надворі майструє, а маленькі зайченята обступили маму й тата, подають і допомагають, як уміють і як знають.

Вже до свят усе готове. Печиво пухке, чудове... З маком жовті калачі, і великі, і малі. Коржики, ще й паляниці та з біленької пшениці. Чобіток нових по парі заєць приволік для дару. П'ять новеньких козушків сам-один пошити вспів. Хатка, хоч уже валилась, чистотою аж хвалилась...

– Ну, святкуймо! – каже мати. – Вже пора колядувати.

Обізвалась Сіра Спинка, наймолодша в них дитинка:

– Мамо, мамо! Де ж ялинка?

Каже мати:

– Подождімо! Куцика в яри пошлімо. Він прудкий, тож за хвилинку з яру принесе ялинку...

За І. Савицькою

- Де і коли відбувається подія?
- Хто головні персонажі твору?
- Як і чому метушилися зайці й зайчата?
- Пригадай відому тобі коляду.

Збагачуй свій словник

Паляниця – паляничка, хлібина, буханець, калач, книш, коровай.

Метушитися – рухатися безладно, заклопотано; робити що-небудь, по-ратися поспішно.

Гомін – звучання розмови, безладний шум, гамір.

Посівальники

Здавна в українців побутує звичай у перший день Нового року навідуватися до кожної хати і посівати. Діти (лише хлопчики) ходять від хати до хати, просять у господаря дозволу посівати. Отримавши згоду, беруть з мішечка чи з кишені зерно жита чи пшениці. Посипають зерном перед порогом або й на всю хату і промовляють різні побажання.

Сієм, сієм, посіваєм,
З Новим роком вас вітаєм.
Посіваєм в кожній хаті –
будьте радісні й багаті!
Дай же, Боже, в добрий час,
Щоб добро гостило в нас.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти хотів провести зимові канікули з твоїми ровесниками, які розмовляють іншою мовою?

Слова для довідки: разом колядувати; разом щедрувати; запросив би до себе в гості.

Речення

Речення. Зв'язок слів у реченні

1. Прочитай речення. Скажи, яка думка висловлена в кожному з них.

Зима. Мороз розмалював шибки вікон чарівними візерунками. Закутався в теплу білу ковдру ліс. Діти вирішили допомагати пташкам взимку.

 Речення – це слово або кілька слів, які виражають закінчену думку.

2. Про що ти мрієш? Вислови свою думку реченням. Запиши його. Скільки слів ти використав для вираження своєї думки?

3. Прочитай. Скажи, де висловлено закінчену думку: у словах, словосполученнях чи в реченні?

Слова

Канікули, зима,
весело, пройти.

Словосполучення

Зимові канікули;
весело пройшли.

Речення

Весело пройшли зимові канікули.

4. Із поданих слів склади і запиши речення.

Вишитій, рум'яна, скатертині, хлібина, на, лежить.

 Слова у реченні пов'язані між собою за змістом і граматично.
Зв'язок слів у реченні можна встановити за допомогою запитань.

5. Перепиши речення за зразком.

Зразок: Взимку бувають сильні морози.

морози (що роблять?) бувають; бувають (коли?) взимку;
морози (які?) сильні.

6. Встанови зв'язок слів у реченні за допомогою запитань.

Дерева стоять у казковому інеї.

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання.

1. Що тобі відомо про звуки мови? 2. Як вони позначаються на письмі?
3. Скільки букв є в українському алфавіті? 4. Скільки є голосних звуків?
5. А скільки приголосних? 6. Яка буква завжди позначає два звуки? 7. Коли **є, ю, я** позначають два звуки? 8. А коли вони позначають один звук?

2. Аудіювання.

Люблю Бога, тата, маму,
Люблю свою родину,

Люблю щиро нашу тиху
Рідную хатину.

С. Воробкевич

1. Скільки букв є у слові **люблю**? 2. А скільки звуків? Чому? 3. Назви голосні звуки. 4. Скільки приголосних звуків у цьому слові? 5. Запиши схему слова.

3. Прочитай слова. Випиши ті, які не можна поділити на склади.

- а) пісня, іде, учить, співає, сон; б) читає, льон, їдуть, джміль; в) день, мама, стою, явір, зелень.

4. Наведи по чотири приклади слів з твердими і м'якими приголосними. Запиши ці слова.

5. Запиши виділені слова. Визнач у них кількість букв і кількість звуків.

1. **Румунія** – моя **країна**. 2. Де **тії** ковалі **живуть**, що золоті ключі **кують**?

6. Прочитай і відгадай загадку. Зроби буквено-звуковий аналіз слова **летять**.

Без крил летять, без ніг біжать, без води пливуть.

7. Перепиши речення. Підкресли букви, що позначають м'якість попередніх приголосних. **Коник з листя і травиці Шиє зайцю рукавиці.**

8. Яка буква алфавіта не позначає жодного звука?

9. Склади три речення зі словом **хліб**.

4 розділ

Як треба поводитися

Приблуда

Біля мого двору
Вже четвертий день
Песик незнайомий
Все стоїть, мов пень.
Я гукнув сердито:
– Геть іди! Жебрак!
Зізнаюсь: терпіти
Я не міг собак.

Пес відчув провину
І в куці поліз.
Я узяв корзину
Та й подався в ліс.
Там грибів багато
Швидко відшукав,
Час уже вертати,
Тільки ж... заблукав.
Сів на пень, сумую,
Сльози на очах.

Раптом – що це? Чую –
Виє хтось в куцах.
Придивився, бачу
Цуценя сумне...
Ледь живе, одначе
Потягло мене...

Ну й життя

чудесне!

Гарно як навкруг!
З того часу песик –
Мій найкращий друг.

І. Січовик

- Прочитай, дотримуючись пауз, інтонації, темпу, а виділене речення зачитай з більшою силою голосу для передачі основного смислу вірша.
- Знайди у тексті слова, які свідчать про доброту песика.

Найкраща іграшка

– Не вгадать тобі нізашо,
Котра з іграшок – найкраща!
– Знаю! Трактор заводний!
– Зовсім ні.
– Електрична залізниця!
– Помилився.
– Ну, тоді це – пароплав!
– Не вгадав.
– Зрозуміло: це – літак!
– Знов не так.
Добре, відповідь я дам:
Та, яку зробив ти САМ!

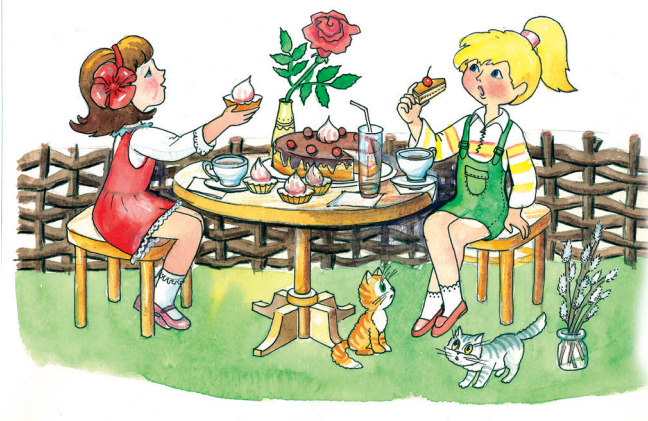
А. Костецький

- Якими рисами мають володіти діти, щоб довести, що вони працюючі?
- Знайди у вірші підтвердження основної думки.

Секрет

Що зробити, щоб удвічі
Видавався торт смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
Кожен день для вас побільшав?
Щоб і радості і щастя
Вам було – аж ніде діти?
**А немає тут секрету:
Треба з другом поділитись!**

А. Костецький

- Поясни значення виділеного речення.
- Скажи, яка основна думка цього вірша.

Види речень за метою висловлювання

1. Прочитай текст. Зверни увагу на розділові знаки в кінці речень.

Це було взимку. Хлопці пішли в ліс. Який чудовий ліс в зимову пору! Скільки пташиних слідів на снігу! Чого вони шукають? Птахи заклопотані в пошуках їжі.

2. Розглянь таблицю. Зверни увагу на мету висловлювання кожного речення та розділові знаки.

Приклади речень	Мета висловлювання	Вид речень	Розділовий знак у кінці речення
Багато пташок залишається у нас зимувати.	Розповідь, повідомлення про що-небудь	Розповідне	Крапка (.)
Які пташки залишаються у нас зимувати?	Запитання	Питальне	Знак питання (?)
Бережіть птахів! Підгодовуйте їх взимку! Не можна знищувати пташиних гнізд.	Наказ, заклик, спонування, застереження	Спонукальне	Знак оклику (!), крапка (.)

 Розповідні, питальні і спонукальні речення можуть бути **окличними**, коли вони вимовляються з більшою силою голосу.

В кінці окличних речень ставиться знак оклику (!).

3. Запиши питальні речення. Дай повні відповіді на них.

Який лісовий звірок сушить гриби на деревах?
Чиї пташенята не знають своєї матері?
Хто з диких тварин любить малину?

4. Визнач вид речень за метою висловлювання. Прочитай два останні речення як окличні. Перепиши їх.

1. Через місто Київ протікає річка Дніпро.
2. Яка річка протікає у твоїй місцевості?
3. Не брудни водиці, не топчи травиці!
4. Вода – це здоров'я, вода – це краса, вода – це цілюща ранкова роса.

5. Поділи текст на речення. Перепиши його. Кожне нове речення починай з великої букви. Постав розділові знаки.

Зима у лісі

Прийшла білосніжна зима дерева і кущі вкрилися пухнастими снігами білокора берізка стоїть гола тільки на могутньому дубі залишилося сухе листя.

Зайчиків не лякають ні сніги, ні морози вони одяглися у тепле хутро і весело стрибають навколо зелених ялинок хитра лисичка поглядає із-за дерева, а ведмедям в цей час сняться солодкі кольорові сни.

Діти і гніздечко

Діти знайшли в саду гніздечко. У ньому сиділи пташенята. Вони ще не вміли літати. Діти забрали пташок, принесли додому й показали таткові.

Татко спитав:

– Чи добре було б вашій мамі, коли б хто украв вас із хати?

Діти відказали:

– Ні, мама плакала б.

Татко знову спитав:

– А вам чи добре було б тоді?

Діти сказали:

– Ні, і ми плакали б і хотіли б додому.

Тоді татко сказав:

– Таке саме горе буде матері-пташці й цим діткам.

Діти пожаліли пташок, віднесли в сад і посадили назад у гніздо.

За Б. Грінченком

- Де відбувалася описана подія?
- Що зробили діти?
- Як вони поводитися потім?
- Як змінилося розуміння героями свого вчинку після татових повчань?
- Прочитай діалог, передаючи голосом здивування, хвилювання.
- Продовж речення: „*Діти люблять свою маму, а пташки – ...*”.
- Інсценуйте твір.
- Усно склади речення зі словами: *принесли – віднесли, поклали – забрали.*

Сашко

В трамваї переповненім
Сашко з м'ячем сидить,
А біля нього згорблений
Старий дідусь стоїть.

Хтось до Сашка звертається:
– Чи вас у школі вчать,
Як місце дати старшому,
Як старших поважать?

– Та вчать, – Сашко відказує,
– Але оце якраз
Розпочались канікули –
Ніхто не учить нас.

Г. Бойко

- Якою була поведінка Сашка в трамваї?
- Прочитай в особах вірш з відповідною інтонацією: з обуренням, здивуванням.
- Розкажи, як би могли розвиватися події далі?
- Поясни, в чому причина такої відповіді Сашка.
- Поясни значення виділених слів.
- Склади з ними 3-4 речення.

Збагачуй свій словник

Повага – пошана, шана, шаноба, шанування, поцінування.

Поведінка – поведження, манери, ставлення до когось чи до чогось, обходження.

Горе – печаль, смуток, нерадість, біда, нещастя, лихо, скрута.

Звертання. Розділові знаки при звертаннях

1. Прочитай спонукальні речення. Які слова ввічливості вжито в даних реченнях? Зверни увагу, як правильно звертатись. Назви слова-звертання.

Бабусю, сідайте, будь ласка. Сергійку, допоможи, будь ласка, дідусеві.
Прошу, Галино Іванівно, заходьте!

 Звертання – це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються. На письмі звертання виділяється комою або знаком оклику.

2. Так звертаємось в листах:

Дорогий Сергійку! Люба Катрусю! Шановна Олено Іванівно! Шановний Петре Григоровичу! Шановні Маріє Федорівно! Вельмишановний Ігоре Степановичу! Люба матусю! Дорогий братику! Дорога моя вчителько!

Зверни увагу

Якщо звертання стоїть на початку речення, то кома ставиться після нього, якщо в середині – з обох боків, а якщо в кінці речення, то перед ним.

3. Запиши подані слова у формі звертань. З одним із слів склади речення.

Зразок: Бабуся – бабусю.

Марійка, мама, тато, дідусь, братик, сестричка, Сергійко, зимонька.

4. Перепиши вірш, підкресли звертання. Скажи, якими за метою висловлювання є речення із звертаннями?

Над колискою

Спи, мій маленький, спи, мій синок,
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив...

Спи, моя ластівко, солодко спи!
Спи ж, мій малесенький, годі гулять...
Зайчики білі давно уже сплять.
Олександр Олесь

5. Прочитай уривок з казки, перепиши його. Знайди слова-звертання, виділи їх комами.

Опустив вовк хвіст в ополонку та й приказує:

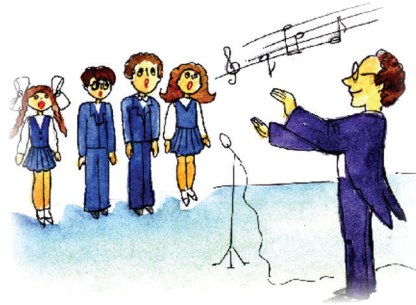
– Ловися рибко все велика та велика. Ловися рибко все велика та велика.

А лисиця ходить навколо вовка й приказує:

– Мерзни, мерзни вовчий хвіст.

Дружба

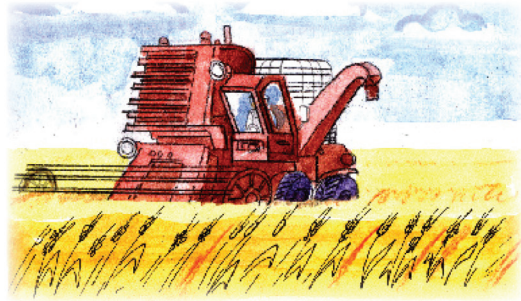
Є чарівне слово „дружба”,
Знаємо ми це усі.
Дружать ноти зі словами,
І складаються пісні.

Дружать квіточка і бджілка,
Дружать море й кораблі,
Дружать в небі місяць, зірки,
Пори року на землі.

Дружить поле з колосками, /
Дружать літо і тепло, /
Дружить осінь із дощами, /
Дружать щастя і добро. //

Л. Левицька

- Прочитай вірш, дотримуючись пауз, інтонації, темпу. Виділені речення читай з підвищеною силою голосу для передавання основного смислу.
- Як ти розумієш ці вислови?

Дружать ноти зі словами
І складаються пісні.

Дружить осінь із дощами,
Дружать щастя і добро.

Чи знаєш ти, що...

Зрада – порушення вірності, віроломство.

Дружити – перебувати в добрих, приязних стосунках, бути в дружбі, приятелювати.

Складання плану власного тексту (твору)

■ Як працювати над складанням плану для власного тексту?

1. Зміст плану твору повинен відповідати темі (про що будеш писати).
2. Не пиши зайвого.
3. Слідкуй за порядком викладу думок.
4. Пиши гарно, виразно.

✔ План коротко й послідовно відображає найголовніше в тексті.

Текст складається із:
*зачину; основної частини;
заключної частини.*

Зразок плану твору

1. Яке свято наближається?
2. Хто приготував подарунки?
3. Який подарунок для тебе найдорожчий?
4. Хто тебе привітав?
5. Що найбільше запам'яталося?
6. Як пройшло свято?

Робота над текстом (твором)

1. Вибери тему тексту (твору).
2. Визнач тип тексту: розповідь, опис, міркування.
3. Добери і систематизуй матеріал.
4. Запиши опорні слова, словосполучення.
5. Склади план твору.
6. Працюй з чернеткою.
7. Перепиши текст.
8. Прочитай повністю написане.
9. Пам'ятай про будову тексту.

- Склади власний план і твір за малюнком.

Хочеш бути добрим?

- Слухай мудрі поради!
- Будь вихованим!
- Не лінуйся!
- Не хвались!
- Не обманюй!
- Не зраджуй друзів!
- Не роби іншим того, чого собі не бажаєш!

Прислів'я

- ✓ З добрим дружись, а лихого стережись.
- ✓ Не маєш друга – шукай, знайшов – тримай.
- ✓ Друга за гроші не купиш.

Друзі

Ішов Ясько зеленим лугом,
Гукнув Ясько до свого друга:
– Давай, Тимку, через струмок
Збудуємо собі місток.
Принесли дощок. Почали.
А дошки – плюсь, та й попливли...
– Це винен ти!
– Ні, винен ти!
– Не хочу я до тебе йти!
Та скоро знов сюди прийшли.
Принесли дощок. Почали...
З'єднала кладка бережки,
і помирились хлопчаки.

Б. Снісаренко

- Що гукнув Ясько до свого друга?
- Що хотіли збудувати хлопчики?
- Що трапилось? Як ти думаєш, хто у цьому винен?
- Що допомогло друзям помиритися?
- Як ти розумієш вислів:

З'єднала кладка бережки,
і помирились хлопчаки.

- Розглянь малюнки. Скажи, як би ти зробив у таких ситуаціях.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти допоміг комусь, хто потрапив у біду?

Слова для довідки: поділився іграшками; поділився книжками, зошитами, шкільним приладдям; поділився одягом, взуттям, їжею; все зазначене.

Головні та другорядні члени речення

1. Прочитай вірш. Скільки в ньому речень? Про кого або про що розповідається в кожному реченні?

Сонце заходить.
Гори чорніють.
Пташечка тихне.
Поле німіє.

Т. Шевченко

- Член речення, який вказує, про кого або про що розповідається в реченні, називається **підметом**.

Підмет відповідає на запитання **хто? що?**

Він підкреслюється однією рискою.

2. Доповни речення словами-підметами і запиши їх.

1. У лісі (хто?) назбирали ягід.
2. Через село протікає (що?) .
3. Лікує хворих (хто?) .
4. Біля школи росте (що?) .
5. (Хто?) пише на дошці.

3. Перепиши речення, підкресли підмети.

1. Фестиваль „Червона рута” прийшов до нас разом з незабутнім Володимиром Івасюком.
2. Річка вкрилася кригою.
3. Одягнувся в біле покривало ліс.
4. Сонце низько стоїть над землею.

4. Доповни речення словами з довідки.

Сніг (що робить?) під ногами. Діти (що роблять?) снігову бабу. Люди (що роблять?) дорогу від снігу. Синичка (що робить?) з гілки на гілку.

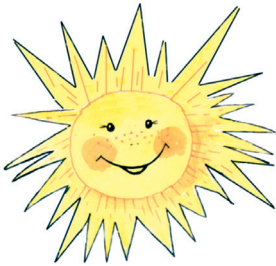
Довідка: ліплять, розчищають, рипить, перелітає.

✓ Член речення, який вказує, що говориться про підмет, називається **присудком**.

Присудок відповідає на запитання: *що робити?*
що зробити? Він підкреслюється двома рисками.

5. Прочитай речення. Зверни увагу на взаємозв'язок між підметом і присудком.

хто?	←	що робить?
<u>Дмитро</u>	←	<u>сміється.</u>
що?	↔	що робить?
<u>Сонце</u>	↔	<u>світить.</u>

✓ **Підмет** і **присудок** – це **головні члени речення**, які зв'язані між собою.

6. Перепиши речення. Знайди головні члени речення і підкресли їх.

Вітер погнав сірі хмари. Повільно падали сніжинки. Потім пішов густий сніг. Діти вийшли на вулицю.

7. Перепиши та підкресли головні члени речення.

1. Прозора крига вкрила річку.
2. Озимина стоїть під снігом.
3. Взимку ми відпочиваємо в Карпатах.
4. Білочка сушила гриби на зиму.
5. Школярі допомагають птахам взимку.
6. Дітям необхідно пам'ятати правила безпеки під час відпочинку.

8. Склади речення за поданими схемами.

хто?	↔	що робить?
_____		_____
що?	↔	що робить?
_____		_____

5 розділ

Дружба

Лінива Оленка

Прийшла вранці Оленка у клас.

– Чого це ти не зачесана? – питає вчителька.

– Матуся не встигла причесати, – каже Оленка.

– А черевички чого брудні?

– Дідусь не почистив.

– А гудзика чого біля комірця немає?

– То вже я винна, – сказала Оленка, – забула нагадати бабусі, щоб пришила.

За Б. Вовком

- Прочитай оповідання.
- Знайди рядки, в яких описана зовнішність дівчинки: її зачіска, взуття, одяг.

- В яких словах розкрито ставлення дівчинки до родини? Як назвати таке ставлення?
- Хто ж винен, що дівчинка прийшла такою до школи?
- Наведи приклади добрих стосунків у твоїй родині.

Оповідання – це невеликий за обсягом прозовий художній твір, у якому зображається подія з життя одного або декількох персонажів.

Речення. Другорядні члени речення

1. Прочитай речення першої і другої колонок. Скажи, чим вони відрізняються. Перепиши, підкресли підмет і присудок.

Настала зима.
Повіяв вітер.
Пішов сніг.
Стоять дерева.

Настала холодна, сніжна зима.
Повіяв сильний зимовий вітер.
Пішов білий лапатий сніг.
Непорушно стоять голі дерева.

 Другорядні члени речення – це всі слова в реченні, крім підмета і присудка. **Другорядні члени речення** пояснюють головні або інші другорядні члени.

2. Перепиши речення, вставляючи замість питань другорядні члени речення. Підкресли головні члени речення.

1. Наступила (яка?) зима. 2. Дерева стоять (які?). 3. Діти ліп-лять (з чого?) (що?). 4. Андрійко катається (на чому?).

3. Прочитай речення. Зверни увагу на зв'язок між головними та другорядними членами речення. Встанови зв'язок між членами речення за допомогою питань.

Зразок: Прокидаються від зимового сну дерева.

дерева (що роблять?) прокидаються; прокидаються (від чого?) від сну; сну (якого?) зимового.

1. Батько довго розмовляв з давнім приятелем. 2. Ми поверталися з подорожі в хорошому настрої. 3. Туристи відпочивали біля струмочка.

4. Перепиши текст. Підкресли в реченнях головні члени. Прочитай слова, які не належать до головних членів речення.

Урок праці

Учні виготовляють іграшки для дитсадка. Микола плете з лози кошики. Михайлик робить яскраві прапорці. А дівчатка з клаптиків тканини шиють м'які іграшки. Дуже радітимуть дошкільники.

5. Запиши речення в такому порядку, щоб вийшов текст. Підкресли підмет і присудок.

Побачив гніздо і зайняв його. Ластівка зліпила гніздо для своїх пташенят. Разом вони вигнали стрижа з гнізда. Летів мимо стрижа. Вона покликала на допомогу інших ластівок. Ластівка не розгубилась.

Однорідні члени речення

1. Перепиши текст. Підкресли в кожному реченні головні і другорядні члени речення. Скажи, скільки підметів у другому реченні, присудків – у четвертому.

Ліси бувають листяні і хвойні. У листяних лісах ростуть дуб, береза, вільха, осика, клен. Тут живуть ведмеді, олені, лисиці, зайці. Ліс очищає повітря, дає їжу, захищає поля від вітрів.

 Члени речення, які відповідають на одне й те саме питання і зв'язані з одним і тим самим членом речення, називаються **однорідними**.

2. Добери до кожної групи слів одне слово із спільним значенням.

Зразок: Шафа, стіл, диван – це **меблі**.

Неділя, середа, субота – це . Карась, окунь, щука – це . Мар'яна, Віктор, Аурел, Ауріка – це . Айстри, гладіолуси, чорнобривці – це .

3. Запиши під диктовку текст. Підкресли однорідні члени в реченнях.

Рідний край – це безмежні степи, зелені ліси, голубі озера. Вулиця в пишних каштанах і кленах. Зі стежки до школи, зі шкільної парти, з калини коло хати починається твоя Батьківщина.

4. Перепиши речення. Постав пропущені коми.

1. Діти будьте ввічливими не тільки в школі але й вдома. 2. Ми підемо в ліс а потім на річку. 3. Хлопчик говорив тихо але виразно. 4. Тетянка відвідує танцювальний хоровий драматичний гуртки.

5. Доповни речення однорідними членами. Запиши їх.

На уроці української мови ми слухаємо, , . Вулицями міста їздять трамваї, , . На Буковині живуть українці, румуни, .

Зверни увагу

На письмі між однорідними членами речення ставиться кома. Однорідні члени речення можуть з'єднуватися за допомогою слів: **і, й, а, та, але**. Перед **а, але** завжди ставиться кома.

Сім днів

Один батько мав семеро діточок, лиш імен у них не було. З того виходив великий клопіт. От і вирішив батько їх назвати.

– Ти, моя найменша доню, за всіх веселіша. Все гуляєш та співаєш, та плетеш віночки. Будеш Неділя, бо не робиш ніякого діла.

– Ти, найстарший сину, завжди ходиш слідком за Неділею. То й будь Понеділок.

– Ти мій другий синочок, – казав батько наступному, – то будеш Вівторок.

– Тепер, доню, твоя черга. Трьох назвав, трьох після тебе називатиму. Твоє ім'я посередині. Тому будь Середа.

– Ти четверта моя дитина – назву тебе Четвер.

– А ти п'ята, отже, П'ятниця.

– Ой, тату, – сказала дочка, котру батько ще не встиг назвати. – Які ви даєте нецікаві імена! Хто четвертий – Четвер, хто п'ятий – П'ятниця...

– Гаразд, назву тебе хитріше: Субота.

– Тепер же, дітки, не переплутайтеся, ходіть слідком одне за одним, як вас названо! – мовив батько Тиждень.

Так вони й ходять.

За З. Мензатюк

- Чому батько мусив дати імена дітям своєї родини?
- Назви імена доньок і синів. Що ці імена тобі нагадують?

Чи знаєш ти, що...

Нащадок – людина стосовно до своїх предків; син або дочка стосовно до батьків.

Небіж – син брата або сестри; племінник.

Падчерка – дочка, нерідна одному з членів подружжя і рідна іншому.

Збагачуй свій словник

Жаркий – паркий, задушливий, душний, пекучий, гарячий, жагучий.

Пісня про рушник

Рідна мати моя, ти ночей недоспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

Приспів:

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

Приспів:

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

А. Малишко

- Виразно прочитай або заспівай пісню разом з учителем, з усім класом.
- Чому мати дарувала синові вишитий рушник?
- Вислови слова подяки мамі за її любов і турботу.

Яка стежка найкраща?

Засперечалися дітки, яка стежка найкраща.

- До крамнички, бо там цукерки.
- Ні, до школи, бо там є дітки.
- Ні, до річки, бо там можна скупатися.
- Ні, в садок, бо там груші, яблука.
- Ні-і, в поле, бо там просторо...

Аж тут поспіла мама. Дітки й питають:

- Яка стежка найкраща?
- Додому, дітки. До рідної хати.

За Д. Чередниченком

- Прочитай, про що сперечалися діти.
- Перекажи діалог своїми словами.
- Починай так: „Одна дитина сказала, що

найкраща стежка до крамнички, бо...”

- Знайди рядки, в яких висловлено основну думку твору.
- Запиши їх.

Чи знаєш ти, що...

Вишивати – нашивати на тканину візерунки нитками, бісером.

Вишивка – вишитий візерунок на тканині.

Вишиванка – вишита сорочка.

Вишитий рушник – символ українського народу; ним прикрашають оселі; на рушник стають наречені.

Матері

В хаті сонячний промінь косо
На долівку ляга з вікна...
Твої чорні шовкові коси
Припорошила вже сивина.

В. Симоненко

Поїзд

Поїзд мчить, як швидко мчить!
Він летить, мов птиця, –
Бо везе в столицю
Маму і мене,
Маму і мене...

Цілий день колеса лунко
Дзвонять в рейки, цілий день
Із вікна такі малюнки –
Не побачиш їх ніде!
Можна й мову розбирати
Підколесну та швидку:
– Ми ве-зем те-бе до та-та,
По за-ліз-но-му міст-ку.

П. Мовчан

- Прочитай виразно і уважно вірші. Про кого перший вірш? А кого і до кого поїзд везе у другому вірші?
- Розкажи, за що ти любиш свою маму.

Помічниці

Діти мамі говорили:
– Ми сьогодні посуд мили!
– Молодці! – радіє мати,
Що взялись допомагати.
– І ти мила, Оленко?
– Ні, – відказує маленька, –
Мили тільки Зіна й Алла.
Я розбитий підбирала.

В. Шарайко

- Що в цьому тексті серйозне, а що – жарт?
- Продовж текст: що сказала потім мама дівчаткам.
- Як ти допомагаєш своїм батькам?

Рахунки

Мама вчила рахувати:
– Скільки разом нас у хаті?
Говори!
Довго думав син, гадав,
Та, нарешті, і сказав:
– П'ять.
– Що ти, синку, скільки нас:
Мама, тато, ти й Тарас?
Думай...

О. Сенатович

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Якби твої батьки вирішили опікуватися дитиною-сиротою, як би ти до цього поставився:

- 1) схвально; 2) несхвально; 3) розгублено

Слово

Лексичне значення слова

1. Розглянь малюнки, назви їх. Поясни значення слів.

2. Прочитай слова. Поясни їх значення.

1. Школа, місто, хліб, радість, книжка.
2. Нова, велике, свіжий, веселий, цікава.
3. Будувати, пекти, радіти, читати.

- ✓ Кожне слово щось означає, тобто має **лексичне значення**. Лексичне значення слів пояснюється в **тлумачних словниках**.

Наприклад: *підберезовик* – гриб, що росте під березою;
будівельник – той, хто будує будинки.

3. Випиши з поданих слів ті, що мають значення назв предметів. Поясни їх лексичне значення.

Кататися, сніговий, лижі, сани, намело, ковзани, діти, заморозило, сніговик, весело, зима, радісний.

4. Прочитай текст. У тлумачному словнику ознайомся із лексичним значенням виділених слів.

Тихий зимовий вечір. Сонце сховалось за **обрій**. Рожевіє сніговий килим. **Мерехтять** зорі в глибокому небі. Раптом **насупилась** чорна хмара. Стемніло. **Закружляли** сніжинки над зем-лею. М'яка біла **ковдра** лягає на поле, ліс, дорогу.

5. Поясни лексичне значення слів, знайди і прочитай, як про це сказано у тлумачному словнику.

Казка, оповідання, легенда.

6. Прочитай уривок з вірша. Що ти дізнався про тлумачний словник?

Буває, що слово
відоме давно,
а знає не кожен,
що значить воно.
І тут у пригоді
стає визначник
скарбів наших мовних
тлумачний словник.

Д. Білоус

7. Працюй зі словником. Переклади українською мовою.

Cine știe carte are patru ochi.

Munca te ridică, iar lenea te strică.

Багатозначність слів. Пряме і переносне значення

1. Прочитай загадку і відгадай її.

Я у дверях, у замку,
Я і в кожному рядку,
Можу гайку загвинтити
І у вирій полетіти.

2. Прочитай речення. Поясни лексичне значення виділених слів.

Земля обертається навколо Сонця. В цьому місці родюча **земля**.

У дідуся вже сива **голова**. На зборах виступив **голова** батьківського комітету.

- Слова, які мають одне лексичне значення, називаються **однозначними**. Слова, які мають кілька лексичних значень, називаються **багатозначними**.

3. Прочитай, порівняй значення словосполучень.

Крило птаха – крило будинку; хор співає – душа співає; гіркий перець – гірка правда; танцюють діти – танцює сніг; залізне ліжко – залізна воля.

4. Прочитай речення. Скажи, в якому значенні вживаються виділені слова.

1. У мого тата **золоті** руки. 2. У Оксани **золоте** волосся. 3. Мені на день народження подарували **золоті** сережки. 4. Іду лісом, ніби ступаю по **золотому** килиму.

- Слова вживаються в **прямому** і **переносному** значеннях.

5. Прочитай вірш. Скільки значень має слово **гребінець**.

Носить півник-співунець
на голівці гребінець.
Гребінцем тим – знає кожний –
причесатися не можна.
А у мене, а у мене
гребінець новий, зелений.

Г. Бойко

Перевір себе

1. Поміркуй і скажи, як ти розумієш назву розділу.
2. Які твори цього розділу тобі найбільше сподобалися?
3. Пригадай назву вірша, в якому є такі слова:

Скільки праці,
Скільки серця
Автори доклали...

а) „Котик”; б) „Бережи книжки”.

4. Твір „Як до людей прийшла книга” – це:

а) оповідання; б) казка; в) вірш.

5. Назви, яку книгу ти нещодавно прочитав.

6. З якого твору цей уривок:

Справжній папір люди навчилися виготовляти майже дві тисячі років тому. Тоді й почали писати книги. Саме писати, бо перші книги були рукописні. Одну книжку іноді писали кілька років. А це було довго і дуже важко. Рукописні книги коштували дуже дорого.

7. Правильно з'єднай частини прислів'я. Прочитай.

Де нема добрих,	ніж гарно говорити.
Краще добре робити,	а добрі діла.
Не одяг красить людину,	там і добра нема.

8. Запиши під диктовку речення.

Маю жовтий вусок, запасний колосок.

9. Склади міні-вірш про улюблену книгу.

6 розділ

Весна

Вербові сережки

Біля яру, біля стежки
Одягла верба сережки.
Головою хилитала,
Потихесеньку питала:
– Де ота біленька хатка,
Що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки,
Подарую їм сережки.

Л. Костенко

- Які прикмети весни ти можеш назвати? Про що запитувала верба і що вона хотіла подарувати? Знайди у тексті відповідь: де росла верба і що вона одягла.

Веснянка

Зійшли сніги, шумить вода,
весною повіва;
земля квіточки викида,
буяє травка молода;
все мертве ожива.

П. Грабовський

- Прочитай вірші. Скажи: чим вони схожі і чим відрізняються? Послухай розповідь учителя про пісні-веснянки.

Чи знаєш ти, що...

Перший місяць весни називають березнем, тому що саме в цей час по стовбурах беріз починає рухатися сік.

Слова, близькі за значенням (синоніми)

1. Розглянь малюнки, назви їх. Поясни значення слів.

2. Прочитай слова. Поясни їх лексичне значення.

Спритний – меткий, швидкий, прудкий. Мирний – спокійний, тихий.
Пухкий – м'який, пишний. Боятися – лякатися, полохатися.

 Синоніми – це слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або дуже близькі за лексичним значенням. Наприклад: *лелека, чорногуз, бусол*.

3. Добери синоніми до слів.

Азбука, дорога, друг, учень, літера, працювати.

4. Склади речення із словами, поясни їх значення.

Їжа, страва, корм, пожива.

5. Заміни значення висловів одним іншим словом.

Взяти ноги на плечі – . Набрати води в рот – . Тримати язик за зубами – .

Довідка: мовчати, побігти, замовкнути.

6. Прочитай вірші. До виділених слів добери інші слова, близькі за значенням. Запиши їх.

* * *

Помідорчик народився,
В зелен одяг нарядився,
Вихваляє він щодня
Чепурне своє вбрання.

С. Жупанин

* * *

В час гарячий полудневий
Виглядаю у віконце:
Ясне небо, ясне море,
Ясні хмарки, ясне сонце.

Леся Українка

Вербна неділя

Вербна неділя наступає за тиждень перед Пасхою. Зустрічати Вербну неділю треба в чистоті. У дворі потрібно чистити дерева, білити їх, копати грядки, спалювати листя. Вдома помити вікна, навести лад.

На Вербну неділю люди йдуть до церкви за освяченою вербою. Потім її треба посадити в землю. Вербна найшвидше приймається і найраніше цвіте.

Крім цього, одну гілочку треба покласти біля образу, бо старі люди кажуть, що освячена верба відвертає блискавку.

- Про що нагадає нам Вербна неділя? Як треба зустрічати Вербну неділю?

Кошики

Коли наближається Великдень, кожна людина купує собі кошик. У нього складають все призначене для освячення: паску, сир, масло, писанкі, хрін, сіль, сало, ковбасу. Кошик прикрашають барвінком і накривають вишитим рушником.

А чи знаєш ти, звідки беруться кошики? Їх плетуть з лози.

Лозоплетіння існує з давніх-давен. На берегах річок Прут, Сірет, Черемош, Тиса, Латориця росте лоза, яку зрізають, обробляють і плетуть з неї кошики. Ця майстерність передається з покоління в покоління.

- Які народні промисли передаються з покоління в покоління? Назви їх.
- Які народні промисли розвинуті в твоєму краї?

Чи знаєш ти, що...

Народні промисли – це прядіння, килимарство, різьблення, вишивання, гончарство.

Перевір себе

1. Текст – це:
а) окремі речення; б) речення, об'єднані за змістом; в) кілька абзаців.

2. Те, про що повідомляється, розповідається в тексті, це:
а) мета тексту; б) заголовок; в) тема тексту.

3. Текст складається з таких частин:
а) зачину, плану, заключної частини; б) зачину, основної частини, заключної частини; в) зачину, заголовка, заключної частини.

4. Яка мета тексту-розповіді:
а) довести щось; б) описати зовнішність; в) розповісти про якусь подію.

5. За поданими запитаннями склади текст, запиши його.

1. Хто твій друг? 2. Скільки йому років? 3. Де він живе? 4. В якій школі і в якому класі навчається? 5. Що тобі подобається у твого друга?

6. Запиши речення в такому порядку, щоб вони склали розповідь.

Хлопчик перев'язав птахові ногу. Якось улітку Микола ходив у ліс. Нога в нього була поранена. Під дубом він знайшов журавлика. Скоро журавлик почав ходити по двору. Микола приніс пташку до хати. Всі звикли до нього. Скоро загоїлась нога у Журки.

7. Прочитай уривок. Добери заголовок. Перекажи текст.

Серед зими потепліло, пішов дощ, а потім знову замерзло. Вкрилися льодом дерева, зледеніли шишки на ялинках. Немає чого їсти дятлові: стукає об лід, а до кори не достукається. Б'є дзьобом шишку, а зернятка не вилущуються.

8. Яка головна думка твору з вправи 6?

9. Склади план до улюбленого тексту.

Писанки

У всьому світі відомі українські писанки. Вони беруть свій початок від дуже давніх вірувань.

З тієї хвилини, коли на яйце наносився малюнок, це вже було не просте яйце, а свята писанка. Її розписували тільки у доброму настрої.

Писанка – символ вічного життя, добра й сонця. Писанки виготовляються за допомогою розігрітого

воску та писачка.

На крапанку віск наносять крапочками. На дряпанці візерунки видряпують. Писанки дарують на Великдень на здоров'я, на щастя і на удачу.

Паска

Паска – це святковий великодній хліб високої круглої форми.

Для випікання пасок розпалювали піч освяченими вербовими гілками. Випікали паски з кращого борошна у добре протопленій печі. Вдалася паска – буде щастя, не вдалася – на лихо. Паску святили в церкві, нею розпочинали великодній сніданок. В Україні випікали до сорока сортів пасок. Але найсмачніша та, яку спече вдома бабуся або мама, і ти допомагатимеш їм.

За О. Кононенко

Христос воскрес!

– Христос воскрес! Радійте, діти
Біжіть у поле, у садок.
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок!

Нехай бринять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.

На Вас погляне Божа мати,
Радіючи з святих небес...

Збирайтесь, дітоньки, співати:

„Христос воскрес! Христос воскрес!”

Л. Глібов

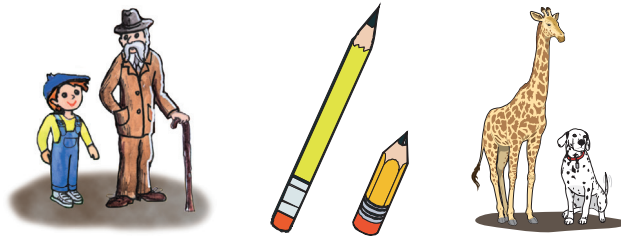
Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Якби ти мав можливість провести пасхальні свята з ровесниками, як би ти їх провів?

Слова для довідки: крашанки, писанки, готували кошики, пекли паску, пішли до церкви.

Слова з протилежним значенням (антоніми)

1. Розглянь малюнки. Поясни значення слів: **старий** – **молодий**, **довгий** – **короткий**, **високий** – **низький**.

 Антоніми – це слова з протилежним лексичним значенням.
Наприклад: *день* – *ніч*, *радість* – *смуток*.

2. До поданих слів добери слова з протилежним значенням.

Зразок: Свіжий хліб – черствий хліб.

Свіжі квіти – Свіжі газети – Свіже молоко –

Довідка: кисле, зів'ялі, старі.

3. Допиши протилежні за змістом слова.

чистий – , мовчить – , плаче – , голосний – ,
вгору – , добре – , високо – , повний – .

4. Прочитай прислів'я та приказки. Знайди слова з протилежним значенням.

Хто хоче багато знати – тому треба мало спати. За маленьким погнався, а велике загубив. Знай багато, а говори мало. Корінь навчання гіркий, а плід його солодкий. Краще річ нова, а дружба стара.

5. Перепиши слова з протилежним значенням. Поясни їх значення.

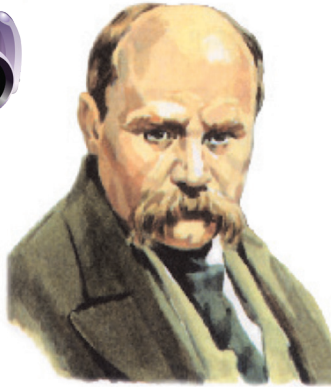
Багатий – бідний, Батьківщина – чужина, успіх – невдача, корисно – шкідливо, брати – віддавати.

6. Прочитай речення. Випиши слова з протилежним значенням.

1. Будуть приходити люди – бідні й багаті, веселі й сумні (*Леся Українка*).
2. Нехай ні жар, ні холод не спинять вас (*І. Франко*).

7. Прочитай. Перепиши і визнач слова з протилежним значенням.

1. Праця людину годує, а лінь – марнує. 2. Краще гірка правда, ніж солодка брехня. 3. Згода дім будує, а незгода – руйнує. 4. Правда солона, а брехня солодка.

Тарас Шевченко

На співучій землі України народився її великий син – Тарас Шевченко.

З ранніх літ вслухався він у мамину пісню, у дідусеву казку, чув спів мандрівних кобзарів. Та й сам знав дуже багато народних пісень і

любив співати. Ще й грав на кобзі та скрипці.

Життя Тараса Григоровича було дуже важким. Ще малим хлопчиком залишився він круглим сиротою.

Свою першу книжку Тарас Шевченко назвав „Кобзар”, бо звуки кобзи для нього були найдорожчими.

Згодом і самого Тараса Шевченка почали називати великим Кобзарем українського народу.

Наприкінці нелегкого життя великий поет написав для дітей рідної землі „Буквар”.

- Як ти думаєш, чому Т. Шевченка називають Кобзарем?
- Чи є у твоєму домі книга Т. Шевченка „Кобзар”?
- Який вплив мали на розвиток малого Тараса народні пісні та казки?

* * *

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.

неначе диво. // А кругом
широколисті тополі, //
а там і ліс, / і ліс, / і поле, /
і сині гори за Дніпром. //
Сам Бог витає над селом.

Цвітуть сади, / біліють хати, /
а на горі стоять палати,

Т. Шевченко

- Прочитай вірш та скажи, з чим порівнює автор село? Який настрій створює цей текст? Як ти уявляєш село, яке порівнюють з писанкою?

Будова слова

Споріднені слова

1. Розглянь малюнки. Скажи, яке із поданих нижче слів відповідає кожному з малюнків.

Дубина, дуб, дубок, дубовий.

2. Перепиши слова. Знайди і виділи в них спільну частину. Як називаються такі слова?

Зерно, зернятко, зернина, зерновий. Коса, косити, косар, косовиця, покос.
Село, сільський, селище, селяни. Весна, веснянка, весняний, веснувати.

- Слова, які мають однакову за звуковим складом і спільну за значенням частину, називаються **спорідненими**.

Наприклад: *дід – дідусь – прадід – дідівський*.

3. Прочитай слова, виділи в них спільну частину. Поясни значення слів.

Дерево, дерев'яний, деревина, дерев'яніти.

4. Перепиши текст. Підкресли споріднені слова. Поясни їх значення.

Микола та Дорін пішли в ліс. По дорозі вони зустріли лісника. Він показав їм лісову стежку. Стежка привела хлопців до лісового озера. Озеро оточував молодий лісок.

5. Прочитай речення. Випиши споріднені слова, знайди у них спільну частину.

Люди вирощують хліб. Праця хлібороба дуже важка. У нашому селі є власна хлібопекарня. Я люблю їсти свіжий хліб.

6. Прочитай слова. Чи можна назвати їх спорідненими? Чому? Добери споріднені слова до виділеного слова.

Заметіль, віхола, **сніговиця**, завія.

7. Прочитай текст. Знайди споріднені слова і поясни їх значення.

Петрик і дідусь поїхали до Бухареста. Їх зустрів дядько Андрій. Він – киянин. Усі зайшли в тролейбус. Петрикові було цікаво їхати бухарестськими вулицями.

Леся Українка

...У родині Косачів народилася донечка. Назвали її Лариса, а кликали Леся.

Дівчинка була дуже допитлива до всього. Співала народні пісні, любила слухати казки, легенди, фантастичні оповідання.

У чотири роки вже вмiла добре читати.

Перший свій вірш написала, коли їй було лише дев'ять років. Дівчинка грала на фортепіано. Навчилася шити і вишивати.

Леся і брат Михайло були нерозлучні. Разом училися, разом танцювали козачка, разом гралися в різні ігри.

Леся охоче обробляла свій дитячий горiд та квітник. Вона була кмітливою дівчинкою, мала добре серце.

Леся вивчила одинадцять мов, добре знала Біблію. А коли виросла, стала прекрасною українською поетесою. Свої твори вона підписувала псевдонімом Леся Українка.

Справжнє ім'я Лесі Українки – Лариса Косач.

Як дитиною, бувало

Як дитиною, / бувало, /	(уривок)	„Що, болить?“ – мене питали, //
Упаду собі на лихо, /		Але я не признавалась – //
То хоч в серце біль доходив, /		Я була малою горда, – //
Я собі вставала тихо. //		Щоб не плакати, / я сміялась.

- Декілька разів прочитай уривок з відповідними паузами.
- Про яку рису характеру малої Лесі свідчать виділені слова?

Псевдонім – приbrane прізвище чи ім'я, яким письменник підписує свої твори, псевдонім.

Складання тексту-опису

1. Розглянь малюнок. Прочитай текст-опис сойки.

Сойка

Якщо доведеться вам побачити сойку, зверніть увагу на її забарвлення. Воно дуже красиве. Наче увібрало в себе блакить неба з легкими хмаринками й осінній колір листя. У сойки коричнева спина і боки, а на крилах – яскраве голубе пір'я. Його колір нагадує волошки. Сойка вміло повторює крики домашніх тварин – собаки та кішки, квакання жаби, кування зозулі, скрип дерев тощо. Так вона відлякує своїх ворогів. Саме через це дехто з нас і недолюблює її. А дарма! Сойка – корисна пташка. Вона знищує хрущів, жуків, мишей.

2. Дай відповіді на запитання. Використовуючи подані слова, склади текст-опис птаха. Дай заголовок.

1. Який за величиною цей птах? Яка у нього голова, шия, дзьоб? Якого кольору бувають ці птахи? 2. Птах середньої величини з невеликою головою, короткою шиєю; дзьоб короткий з невеличким гачечком. Мають забарвлення білого, сірого, коричневого тонів.

3. Опиши за складеним самостійно планом свійську чи дику тварину.

4. Прочитай тексти. Що у них спільного? Про кого говориться у кожному з текстів?

1. Котик Мурчик – наш голубчик. Лапки м'якенькі, зубки гостренькі, вуса довгі, шубка сіра, шовкова. 2. На даху спала кішка. Коло кішки сіла пташка. Пташко, не сиди близько. Кішки хитрі. 3. Кіт – корисна свійська тварина. Він ловить мишей.

5. У якому з текстів **вправи 5** висловлене пестливе ставлення до kota? Як він описаний?

 Текст, в якому зазначаються окремі ознаки, риси, властивості, собистість людей, речей, явищ природи, називається **описом**. В ньому окремі ознаки, властивості речей або осіб повинні бути вибрані і подані так, щоб будь-хто, читаючи текст, міг уявити собі змальоване.

6. За поданими малюнками та планом опиши пташку (за вибором).

План

1. Як називається пташка? 2. Який її зовнішній вигляд (хвіст, голівка, дзьоб, колір пір'я, крила). 3. Де живе пташка взимку? 4. Що вона їсть?

Іван Франко

Іван Франко – великий український письменник. Ще змалку він записував народні пісні, казки, вірші та легенди. Дуже любив дітей і створив для них збірку казок „Коли ще звірі говорили”.

Лисичка і Журавель

Жили собі Лисичка і Журавель. Одного разу Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

– Приходь, Журавлику! Чим хата багата, тим і пригощу.

Прийшов Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки, розмазала її по тарілці та й поставила перед гостем.

– Їж, кумоньку! Сама варила.

Журавель стук-стук дзьобом – нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже і лиже кашку, аж поки сама все не з’їла.

А коли кашки не стало, вона й каже:

– Вибачай, кумцю, більше нічого не маю.

– Дякую, – відповідає Журавель. – Приходь, Лисичко, тепер ти до мене в гості!

– Добре, кумоньку, прийду, – мовить Лисичка.

На другий день приходять Лисичка, а Журавель наварив м’яса, бурячків, квасольки, картопельки, склав у високий глечик із вузькою шийкою.

– Їж, кумонько! Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Лисичка до глечика – голова не влазить. Вона сюди, вона туди, то спробує лапкою, то понюхає – нічого не виходить. А Журавель дзьоб у глечик засунув та й їсть собі шматок за шматком, поки всього не виїв.

А потім каже:

– Вибачай, кумонько, чим хата багата, тим і рада, а більше пригощати нічим.

Розсердилася Лисичка. Відтоді й перестали Лисичка з Журавлем дружбу водити.

За І. Франком

- Розкажи, як Лисичка пригощала журавля? А чому журавель так віддячив Лисичці?

Основа слова

1. Прочитай. Випиши слова у дві колонки: в одну – слова, що мають закінчення, в другу – слова без закінчень. Визнач закінчення у словах першої колонки.

Клен, сосна, диван, килим, тополя, годинник, подвір'я, посадка, садівник, дубовий.

Основа – це частина слова без закінчення. Вона виражає лексичне значення слова. Наприклад: сад, садовий, посадка.

2. Прочитай речення. Знайди і випиши спільнокореневі слова. Виділи в них основу і закінчення.

Прийшла весна. У полі скоро почнуться весняні роботи. Пробудження природи оспівується в народних піснях – веснянках.

3. Прочитай слова, визнач основу. Поясни значення слів.

Клас, сад, дім, будинок, дуб, зуб, стіл, килим, віз, лист, млин.

4. З кожної групи слів вибери споріднені. Виділи в них основу і закінчення.

1. Білий, білизна, білка, біліти. 2. Дорога, доріженька, подорожник, дорозити. 3. Сова, совеня, пересовувати, совиний.

5. Прочитай вірш. Випиши споріднені слова, визнач основу і закінчення.

Прилетіли шпаки,	У шпаківнях нових
Дорогі співаки,	Скоро будуть у них
Прилетіли весну зустрічати.	Жовтороті малі шпаченята.

Г. Бойко

6. Перепиши прислів'я, поясни їх значення. Підкресли споріднені слова.

Де дружніші, там сильніші. Дерево міцне корінням, а людина – дружбою. Берись дружно – не буде сутужно.

7. Перепиши слова. Визнач їх основу. З виділеними словами склади два речення.

Пришкільний, подорожник, молодець, пам'ятка, підземний, розмова, радісні.

8. Прочитай вірші. Перепиша його.

Якщо в слові неодмінно
Є його частина змінна,

То є та, що не зникає.
Як її ми називаєм?
(Основа слова)

Леонід Глібов

Відомий український байкар.

Написав багато віршів, байок. Діти залюбки читають байки „Лебідь, Щука і Рак”, „Коник-стрибунець”, „Лисиця і сир” та інші.

Більшу частину творів для дітей друкував у журналі „Дзвоник” і підписував їх Дідусь Кенар.

Байка – це невеликий, найчастіше віршований твір повчального змісту. Байки складаються з двох частин: розповідь про якийсь випадок і повчальний висновок (засудження або схвалення).

У байках в образах тварин, рослин, різних предметів зображено людей, їхнє ставлення одне до одного, до праці.

Чиж та Голуб

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав
та якось у сильце й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:
– А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...

(байка)

Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! –
Аж гульк – і сам піймався в сильце.
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

Л. Глібов

- Прочитай виразно байку спочатку мовчки, а потім – уголос.
- Знайди слова, що підтверджують безсердечність Голуба.
- Як ставиться автор до Чижика? Підтвердь це словами з байки.
- Чому навчає ця байка?
- Порівняй цю байку зі знайомими тобі байками.

Корінь

1. Розглянь малюнки. Поясни значення слів: **поле**, **польовий (хвощ)**, **полоти**.

2. Прочитай слова. Чи пов'язані вони своїм значенням? Виділи в словах спільну частину. Як називаються ці слова?

Рід, рідні, родичі, рідний, рідня, родичатися.
Вечір, вечірній, вечоріти, вечорниці.

3. Розглянь малюнки, назви предмети, запиши ці назви. Вкажи в них спільну частину.

Спільна частина споріднених слів називається **коренем**.

Наприклад: *гриб*, *грибочок*, *грибний*.

4. Перепиши слова. Виділи в них корінь. Поясни значення слів. З виділеними словами склади речення.

Вода, водний, **водолаз**, підводник. Будинок, будувати, **будівельник**, будівництво. Земля, землянка, земляний, **земляк**.

5. Прочитай слова, виділи в них корені. Скажи, чи можна назвати спорідненими слова першого і другого рядка. Чому? Поясни значення слів.

Літак, літати, приліт, перелітні. Літо, літечко, літній, по-літньому.

6. Добери спільнокореневі слова за зразком.

Зразок: Малюнок – мальований, малювати.

брат – , доброта – , читати – , верба – , дим – , білий – , трава – .

Складання тексту-розповіді

1. Прочитай текст. Знайди в ньому зачин, основну частину, кінцівку.

Петрушка

Батьківщина петрушки – Середземномор'я. У Стародавній Греції героїв битви за вітчизну або переможців олімпійських ігор нагороджували розкішними вінками. Вони були оплетені зеленню петрушки. Вважалося, що ця рослина таїть у собі оздоровчу силу. У Греції петрушка дотепер трапляється у дикому вигляді. Звідси вона поширилася по всьому світі. Вирощують петрушку листяну і кореневу. Використовують у салатах і супах.

За Л. Павленком

Як складати розповідь

Насамперед варто продумати сюжет розповіді. Він повинен охоплювати головні моменти події. Встановивши сюжет, переходимо до зв'язної розповіді. Важливо вказати місце і час події. Розповідь треба вести за порядком. У кінці слід зробити висновок. Не вживати незрозумілих слів. Не повторюватись.

2. Склади текст за поданим початком.

Вірний друг

Лучіан і Корнел – товариші. Вони живуть в одному будинку. Вчаться в одному класі. Завжди вони скрізь разами: граються, уроки готують. Але одного разу Корнел захворів...

3. Прочитай текст. Скільки в ньому речень? Про що розповідається в кожному?

Тарас Григорович Шевченко – великий художник і поет. Він – наша гордість. Українці називають його Кобзарем. Раніше їх було багато в Україні. Вони ходили селами, співали пісні та думи під акомпанемент кобзи.

- Розглянь малюнок. Склади за малюнками, поданим планом та опорними словами текст-розповідь „Рання весна”.

План

1. Яка пора року прийшла? 2. Як гріє сонечко? 3. Як виглядають дерева? 4. Які зміни відбулися в природі? 5. Які роботи розпочалися в саду, на городі? 6. Що роблять дорослі? 7. Як діти допомагають їм?

Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів

1. Прочитай слова. Зверни увагу на зміну голосних звуків у коренях слів.

о – і

ко́ня – кі́нь, во́за – ві́з
но́са – ні́с, ко́са – кі́с

е – і

пе́чі – пі́ч, ре́чі – рі́ч
осе́ні – осі́нь, лебе́ді – лебі́дь

2. Перепиши, змінюючи слова так, щоб змінився голосний звук у корені. Підкресли букви, які змінилися.

Зразок: Ніч – ночі.

се́ло – _____, ко́ти – _____, сто́ли – _____, во́ли – _____, го́ра – _____, но́жі – _____, бо́лі – _____, ро́ги – _____, гро́ми – _____, ве́чори – _____, ре́меня – _____, ко́реня – _____.

3. Прочитай слова і перепиши їх. Які приголосні звуки змінилися в коренях? Якими буквами вони позначені?

Зразок: Ріг – на розі – ріжок (г–з–ж)

а) но́га – но́зі – ні́жка, лу́г – у лу́зі – лу́жок, бе́рег – на бе́резі – бе́режок

б) ру́ка – ру́ці – ру́чка, о́ко – в о́ці – о́чі, рі́ка – у рі́ці – рі́чка

в) му́ха – му́сі – му́шка, ву́хо – у ву́сі – ву́шко, ру́х – у ру́сі – ру́шати

Зміна голосних та приголосних звуків у коренях слів називається

чергуванням.

4. До поданих слів добери спільнокореневі. Зверни увагу на зміну приголосних у коренях слів.

Зразок: Пу́х – пу́шок; па́сіка – па́січник; ро́ги – рі́жки.

сні́г – _____, бе́рег – _____, но́ги – _____, мі́х – _____, рі́ка – _____.

5. Прочитай вірш, випиши виділені слова і зміни їх так, щоб приголосні в коренях чергувались.

Бачиш, люди роблять в полі,
Мед несуть у вулик бджоли.

Навіть крихітка-мурашка
Соломинку тягне важко.

М. Стельмах

7 розділ

Казки світу

Міхай Емініеску

Румунський національний поет Міхай Емініеску народився 15 січня 1850 року в Ботошанах у родині землевласника Георге Еміновича. Найпліднішим сповненим творчого натхнення періодом в його житті були сімнадцять років (1866-1883).

„Життя Міхая Емініеску було коротким і не безхмарним, однак його творчість у співвідношенні з тими 17-ти роками не лише величезна, але й світла тим потужним зарядом, яким дихає кожна списана ним сторінка і який не паліє, а стає яскравим з плином часу”.

(Перпессічіус, 1964 р.)

„В усій творчості Емініеску, насамперед у поезії, переважають роздуми над буттям в долею людини, світом ідей і живою природою. Драматизм і напруження творчості Емініеску зумовлені відповідальністю, з якою продумане й осмислене все існування”.

(Олександр Теодореску)

Казка лісу

Ліс – владика всемогутній,
По його державній волі
Розквітають всі дерева –
І міцні, і навіть кволі.
Місяць на гербі у нього,
Сонце, зорі, як агати,
Округ нього в’ються феї,
Бродять олені рогаті.

Зайченятка прудконогі,
Як гінці, разносять вісті.
Тут струмок шепоче казку,
Солов’ї співають в листі.
Золоті рої бджолинні
Вилітають мед збирати,
А мурахи біля річки
Марширують, як солдати.

Переклад Анатолій Щербак

- Прочитай вголос вірш. Яку пору року змалює поет? Обґрунтуй свою думку. Підкресли вирази, взяті в переносному значенні.

Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні

1. Прочитай речення. Чи змінюється лексичне значення слова **бібліотека**? Випиши виділені слова, визнач у них корінь. Назви частину слова, яка змінилася.

1. У нашій школі є **бібліотека**. 2. Учні часто ходять у **бібліотеку**.
3. **Бібліотекою** користуються і дорослі, і малі. 4. У **бібліотеці** є багато книжок.

2. Прочитай слова. Що є спільного в словах кожної колонки і чим слова відрізняються? Яка частина слова змінюється?

школа, школи

село, села

вода, води

школу, школою

селу, селом

воду, водою

✓ Змінна частина слова називається **закінченням**.

Наприклад: *книг*а, *книг*у, *книг*ою.

3. Перепиши слова. Визнач у них закінчення.

Мама, мами, мамі, маму, мамою, мамо. Пісня, пісню, піснею, пісні.

4. Прочитай, випиши слова у дві колонки: в одну – споріднені, в другу – різні форми одного слова.

Рука, руки, рукав, рукавиці, рукою, ручка.

5. Перепиши речення, змінюючи слова, що в дужках, так, щоб вони пов'язувалися з іншими словами в реченні за змістом.

У Юлі є менша (сестра) Люба. Юля купила (сестра) ляльку. Вона любить свою (сестра). Люба з (сестра) ходили в ляльковий театр.

✓ Закінчення служить для зв'язку слів у словосполученнях і реченнях.

6. Перепиши словосполучення. Зміни слова за запитаннями. Виділи закінчення.

Росте (що?) берез■; сік (з чого?) з берез■; посадив (що?) берез■; відпочивав (де?) під берез■; тріпоче листя (на чому?) на берез■.

7. Перепиши вірш, у виділених словах визнач закінчення.

День у квітні довше квітне.

Сніг розтав на вигрітій **землі**.

Малюки на ручаї блакитні

Паперові носять кораблі...

В. Ткаченко

Гаманець з двома грошами

(румунська народна казка)

Були собі дід та баба. Баба мала одну курку, а дід – одного півня. Бабина курка неслася двічі на день, і в баби було повно яєць, а дідові вона не давала жодного. Набридло це дідові, він їй і каже:

– Дай мені, бабо, хоч покуштувати яєчко.

– Отакої! – відповіла баба, а була вона, треба сказати, страх яка скупа. – Якщо тобі забаглося яєць, набий свого півня, щоб він нісся. Я свою курку набила, вона й почала нестися.

Дід повірив бабі, піймав півня і став його бити:

– Або ти будеш нестися, або геть з мого двору!

Півень вирвався з дідових рук і втік світ за очі. Ходив він, мов неприкаяний, доки не знайшов на дорозі гаманець з двома грошами. Як знайшов, схопив його в дзьоб і вертається до дідової хати. Коли назустріч йому карета з паном. Глянув пан на півня, побачив у його дзьобі гаманець і каже кучерові:

– Злізь і подивися, що у півня в дзьобі!

Кучер зліз із козлів, підкрався до півня, піймав його, забрав із дзьоба гаманець і віддав панові. Пан узяв гаманець, заховав у кишеню, й поїхали вони далі. А півень кинувся за каретою і ну кричати:

– Чи ти пан, чи купець. Віддай з грошами гаманець! Кукуруіку!

Пан дуже здивувався, а коли вони їхали повз криницю, звелів кучерові:

– Вкинь цього клятого півня в криницю!

Кучер знову піймав півня й кинув у криницю...

Але й у криниці той не переставав обурюватися.

Також кидали півня у натоплену піч. Він не вгамовувався..

Нарешті пан зметикував, що з півнем йому ніяк не впоратися, і віддав йому гаманець. Той зрадив, узяв його й пішов до дідової хати. Побачила птиця на панському дворі такого вдатного півня, і вся до єдиної пішла за ним слідом. Глянеш збоку – весілля та й годі!

Засмутився пан, побачивши, як його птиця двір покидає, але полегшено зітхнув та й каже:

– Пропади вони всі пропадом! Добре, що хоч того півня спекався!

А півень ішов-виступав, ведучи панську птицю, доки до дідової хати не добрався. А коло воріт затягнув своєї пісні: „Кукуріку! Кукуріку!”.

Дід вибіг надвір і власним очам не повірив.

З часом дід розбагатів, величезну хату собі збудував, сад розвів і зажив відтоді заможню й розкішно. А бабу взяв до себе птахівницею.

Правопис суфіксів

1. Заміни словосполучення іншими словами із зменшено-пестливим значенням, вживаючи суфікси **-еньк-**, **-есеньк-**, **-юсіньк-**, **-оньк-**, **-очк-**, **-ичк-**, **-чк-**. Виділи суфікси у словах.

Зразок: Зелена трава – зелененька травичка.

Дорога мама, милі очі, золоте серце, малі руки, гарні книги, тихий вечір, легке завдання.

2. Прочитай загадку. Знайди слова з суфіксами. Від яких слів вони утворені. Запиши ці слова парами.

Біленька корзинка, а дно золотисте.
В корзинці – росинки і сонечко чисте.

3. Відгадай загадки. Запиши відгадки, виділи в них корінь, суфікс і закінчення.

Корінь мій у слові **лісник**, суфікс у слові **грибочок**, а зовуть мене

мохошук

Корінь мій у слові **літній**, а закінчення у слові **село**, люблять мене діти і називають

ошук

4. За допомогою суфікса **-ськ-** утвори нові слова. Запиши їх за зразком.

Зразок: Море – морський.

пасажир –

вчитель –

село –

місто –

Київ –

Львів –

Одеса –

Україна –

гори –

5. Прочитай вірш. Випиши слова із суфіксами. Якого значення надають вони цим словам?

Відламаю гілочку, гілочку-вербичку,
та поставлю в пляшечку, в пляшечку, в водичку,

щоб листочки-стрілочки стали розвиватися
на вербовій гілочці у моїй кімнатці.

Н. Забіла

6. Перепиши речення, вставляючи пропущені суфікси **-еньк-**, **-очк-**, **-к-**.

1. Ой виш^и-череш...и, червонії, спілі, чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі? 2. На зеленому горб^у, у вишневому сад^у,
притулилася хатин^а, мов мал^а дитин^а.

7. Перепиши загадку. Знайди і визнач у словах суфікси.

Тваринка маленька,
Шубка сіренька,
Хвостик довгенький,
Оченята чорненькі,
Зубки гостренькі.

8. Перепиши слова, виділи корінь і суфікс.

Лікар, тракторист, вчитель, художник, пекар.

9. Розглянь малюнок. Склади 3-5 слів із зменшено-пестливим значенням.

Зверни увагу

У суфіксах **-ськ-**, **-цьк-**, **-зьк-**, **-оньк-**,
-еньк-, **-есеньк-**, **-юсіньк-** завжди
пишеться м'який знак (ь).

Префікс

1. Розглянь малюнки. Склади речення, використовуючи слова: **вийшла, прийшли, зайшли**. Поясни значення цих слів.

✓ Частина слова, що стоїть перед коренем, називається **префіксом**. За допомогою префіксів утворюються нові слова.

Наприклад: **на**писав, **за**писав, **ви**писав.

2. Від поданих слів за допомогою префіксів **за-, пере-, від-, до-, при-, по-, ви-** утвори нові слова. Виділи префікси.

Зразок: біг – забіг, перебіг, відбіг, добіг, прибіг, побіг, вибіг.

Летів; ніс; віз; їхав; шив.

3. Визнач будову слів. До виділеного слова добери спільнокореневі.

Зразок: Заморозки.

Квітник, покоси, **хлібина**, перелісок, записка.

4. Утвори і запиши спільнокореневі слова за допомогою поданих префіксів. Виділи префікси. Поясни значення утворених слів.

на
ви
за
до
під
пере

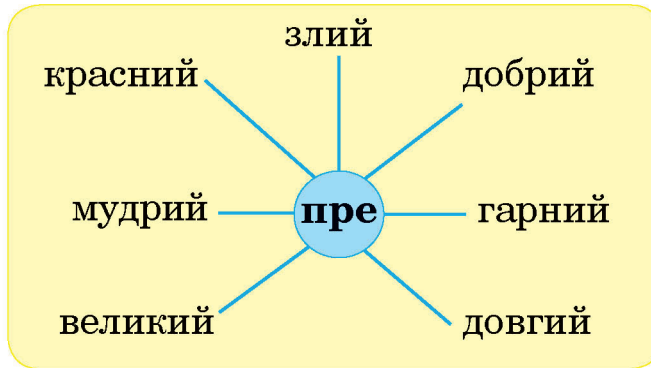
пишу

від
з
за
пере
ви
під

веду

Правопис префіксів *пре-*, *при-*

1. Прочитай подані слова. Назви префікси. Скажи, яке загальне значення мають слова із префіксом **пре-**, а яке – з **при-**.

Прибити, приклеїти, прийти, прибігти, прищепити, пригнати, прив'язати, прилетіти.

✓ Префікс **пре-** вказує на збільшену ознаку.

Префікс **при-** означає приєднання, наближення до чогось або неповну дію.

Наприклад: **прездоровий**, **присісти**, **прибити**.

3. Запиши словосполучення, виділи префікси у словах.

Пришкільна ділянка, приморське місто, прислухатися до порад, прибити шпаківню, прецирий погляд, предовга історія, пречудова погода.

4. Перепиши слова, вставляючи у префіксах пропущені букви **е**, **и**. Поясни значення слів.

Пр \square нести, пр \square хитрий, пр \square дорогий, пр \square морський, пр \square сипати, пр \square світлий, пр \square чудовий, пр \square будувати, пр \square варити, пр \square смачний, пр \square славний.

Префікс **прі-** пишеться тільки в словах: *прізвище*, *прізвисько*, *прірва*, *пріоритет*.

Правопис префіксів і однозвучних слів

1. Розглянь малюнки. Склади речення про дітей, вживаючи слова: на, під, між.

2. Перепиши словосполучення. Зверни увагу на виділені слова. Як вони пишуться з іншими словами?

Переїду **через** дорогу, дійду **до** дороги, вийду **на** дорогу, зійду **з** дороги, відійду **від** дороги.

3. За допомогою поданих схем утвори нові слова та словосполучення. Запиши їх. Порівняй правопис префіксів у словах і однозвучних з ними слів у словосполученнях.

на
під
ви

креслити

на
під
в(у)

стіл

4. Утвори словосполучення, вставляючи замість крапок слова: до, від, за, під, на, з, в. Запиши їх, познач префікси.

Зразок: Заховався за дерево.

Доплив берега;
підклав подушку;
злетів аеродрому;

відплив берега;
внесли хату;
намалював полотні.

 Префікс – це частина слова. Він пишеться зі словом завжди разом. Наприклад: *заспівати*, *дописати*.

✓ Слова: **в, у, за, з, до, на, над, від, під, біля** пишуться з іншими словами в словосполученнях завжди окремо.

Наприклад: **біля** школи, **за** школою.

5. Перепиши, вставляючи пропущені префікси або слова: **до, в, у, на**. Порівняй правопис префіксів і слів, які ти вставив.

Котики

Ранньою весною діти бігли річки. Вони ламали дві гілочки верби. Гілочки несли клас і ставили воду. Через деякий час гілочках з'явилися пухнасті бруньки. Діти звали їх котиками. Котики – це квіти верби.

6. Прочитай вірші. Поясни правопис виділених слів і префіксів. Як ти думаєш, яка назва цього вірша.

Тепло стало **у** дворі,
Синє небо **у**горі,
Сонце промінь **ш**ле землі,
Прилітають журавлі.
Вже **у** лісі, там і тут,
Перші **п**роліски цвітуть.
Кучерява, запашна,
В гості йде **д**о нас весна.

М. Познанська

7. Прочитай вірші. Усно поясни виділені слова.

Дударіку, нас **в**оди
До джерельної **в**оди,
В полонину **з**аведи,
Танок, пісню **з**аведи,
На сопілочці **з**аграй
Про Карпати – рідний край.

Апостроф після префіксів

1. Прочитай слова, визнач у них корінь. Скажи, чи є префікси у даних словах. Чому пишеться апостроф?

М'який, бур'ян, дев'ять, пам'ять, полум'я, дерев'яний, п'ятірка, сім'я, м'ясо, подвір'я.

2. Прочитай слова з апострофом. Знайди у них префікси. Перепиши і підкресли перші букви, що стоять після префіксів.

1. Під'їхати, з'їхати, об'їхати, в'їхати.
2. Об'єднати, з'єднати, роз'єднати.
3. З'явитися, роз'яснити, з'ясувати.

Апостроф пишеться після префіксів, які закінчуються твердим приголосним, перед **я, ю, є, ї**.
Наприклад: *під'їхати, об'єднати, роз'яснити*.

3. Добери до поданих слів антоніми. Виділи префікси. Поясни правопис слів.

Зразок: Приїхав – від'їхав.

з'єднати –

з'їхались –

під'єднати –

від'їзд –

4. Прочитай уривки з казок. Знайди слова з апострофом, поясни їх правопис. З яких казок ці уривки?

а) Біжить та й біжить, а назустріч йому зайчик.

– Колобок, – каже, – колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

– Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісню заспіваю...

б) ...І знов над'їла. Так рівняла, рівняла, – то той шматочок над'їсть, то той, – поки стало два зовсім маленьких шматочки.

– Ну, – каже лисичка, – оце маєте тепер уже зовсім однаковісінькі шматочки, хоч і на ваги покладіть!

– Ну, добре, – кажуть котики, – але ж ти багато нашого сиру з'їла! За що ти стільки нашого добра взяла?

– Як – за віщо?! – одказала лисичка. – А я ж вас поділила!

✓ Апостроф при переносі залишається з попереднім складом.
Наприклад: *під'-їзд*, *від'-їзд*, *роз'-їзд*.

5. Перепиши. Поясни вживання апострофа у словах.

1. Ще не весь сніг розтопився, а вже з'явилися перші квіти.
2. Миколо, з'ясуй, коли відправляється автобус до Одеси!
3. Дружба нас з'єднує.
4. Дем'ян під'їхав до школи автобусом.

6. Склади усно розповідь, використовуючи слова з апострофом.

Сім'я, від'їзд, з'їхались, від'їжджаємо, від'їхали.

7. Розглянь малюнок. Склади і запиши 2-3 речення.

Перевір себе

1. Звуки ми:

- а) пишемо, чуємо;
- б) чуємо, бачимо;
- в) чуємо і вимовляємо.

Букви ми:

- а) вимовляємо, бачимо;
- б) вимовляємо, пишемо;
- в) бачимо і пишемо.

2. В яких словах наголос поставлено неправильно?

Маши́на, дирéктор, дéрево, учíтель, маши́на, дéрево, учите́ль.

3. Чи можна переносити з рядка в рядок слова? Чому?

- а) зайчик, лисиця, район, дзеркало;
- б) яма, джміль, урок, дзвін.

4. Слово **ЛЬОН** має:

- а) 4 букви, 4 звуки;
- б) 4 букви, 3 звуки.

5. Прочитай. Чому не у всіх словах пишеться апостроф?

Зір – з'їв, зяблик – з'явився, розібрати – роз'яснити.

6. Випиши слова з апострофом після префіксів.

Від'їзд, п'ятірка, об'єднати, п'ятниця, з'явитися, напам'ять.

7. Перебудуй розповідні речення у спонукальні. Запиши їх.

Не можна гратися на проїжджій частині вулиці.

Не можна ховатися від дощу під самотнім деревом.

Не можна гратися з сірниками.

-
8. Запиши під диктовку. Підкресли в тексті слова, у яких є букви, що позначають два звуки. Добери до виділених слів слова з протилежним значенням (антоніми).

Травень – місяць квітів і пісень. Усе **радіє** теплому сонцю. **Ширяють** у своїх клопотах бджоли та інші комахи. **Тьохкають** у гаях солов'ї. Щедро лічить усім **довгі** літа зозуля.

-
9. Запиши речення, змінюючи за змістом слова в дужках.

Мурашка побачила на дорозі (зернина). Вона хотіла перенести її в свою (нірка). Але не змогла сама підняти. Тоді їй допомогли інші (мурашка).

ЗМІСТ

Повторення / 4
Мова і мовлення / 6
Усне мовлення / 12
Писемне мовлення / 13

1 розділ. Школа

Звуки і букви / 16
Звуки мовлення і позначення їх буквами на письмі / 16
Алфавіт. Велика і мала буква / 18
Голосні та приголосні звуки / 20
Йотовані букви *я, ю, є, ї* / 24
Склад. Поділ слів на склади / 28
Наголос / 29
Дзвінки та глухі приголосні / 31
Тверді та м'які приголосні / 32

2 розділ. Що я люблю

Подовження м'яких приголосних / 35
М'який знак (*ь*) / 38
Буквосполучення *дж, дз* / 40
Текст / 44
Що таке текст? / 44
Складання тексту за малюнком та опорними словами / 45
Тема й головна думка тексту / 47

3 розділ. Чарівна зима

Будова тексту. План / 50
Частини тексту. Абзац / 54
Типи текстів: розповідь, опис, міркування / 58
Переказ / 61
Речення. Зв'язок слів у реченні / 67

4 розділ. Як треба поводитися

Види речень за метою висловлювання / 71
Звертання. Розділові знаки при звертаннях / 75

Складання плану власного тексту (твору) / 77
Головні та другорядні члени речення / 80

5 розділ. Дружба

Речення. Другорядні члени речення / 83
Однорідні члени речення / 84
Слово / 90
Лексичне значення слова / 90
Багатозначність слів. Пряме і переносне значення / 92

6 розділ. Весна

Слова, близькі за значенням (синоніми) / 95
Слова з протилежним значенням (антоніми) / 99
Будова слова / 101
Споріднені слова / 101
Складання тексту-опису / 103
Основа слова / 105
Корінь / 107
Складання тексту-розповіді / 108
Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів / 109

7 розділ. Казки світу

Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні / 111
Вимова і правопис ненаголошених *е, и* / 113
Правопис суфіксів / 116
Префікс / 118
Правопис префіксів *пре-, при-* / 119
Правопис префіксів і однозвучних слів / 120
Апостроф після префіксів / 122
Перевір себе / 124

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган Лучія Мігок

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

III клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

© E.D.P. 2018. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.
 Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București
 Tel.: 021.315.38.20
 Tel./fax: 021.312.28.85
 e-mail: office@edituradp.ro
 www.edituradp.ro
 Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98

Redactor: **Elvira Codrea**
 Coperta: **Otilia-Elena Borș**

Număr de plan:/2018

Tiparul executat la C.N. „Imprimeria Națională”

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПІДРУЧНИКА

Дорогі учні!

Ось ви вже третьокласники. Сподіваємося, попередні підручники навчили вас любити і шанувати українську мову. Цей підручник допоможе вам здобути міцні знання. Тепер ви можете самостійно прочитати багато цікавих книжок. Хай щастить вам!

Обкладинка підручника

Автори підручника _____

Назва підручника _____

Видавництво _____

Сторінка навчання

Йотовані букви л, ю, є, ї

1. Розглянь схеми слів, у яких букви л, ю, є позначають два звуки.

Букви с, ю, я позначають

одні звуки [с], [у], [я] і пом'якшення перед приголосними: синь, м'ляво, м'ляж.

два звуки [ше], [жу], [яє] – на початку слова або складу та після апострофа: шість, а'юні, м'ляж.

2. Перепиши. Підкресли у словах букви, які позначають два звуки. Ялинка, ювелір, ягня, яблуня, їжа, Юліан, Софія.

Після приголосних букви с, ю, я вказують на м'якість цього приголосного і позначають один звук, але у словах з апострофом – це два звуки.

Порівняй:

гуля	скоририз	п'сдестал
чарля	остюк	п'ять
кутя	лиядина	в'юн

Буква ї завжди позначає два звуки [йі]. Житко, ї'її.

3. Прочитай. Випиши слова, у яких букви с, ю, я позначають один звук і позначають м'якої приголосний. Рад, моряк, новою, знання, земля, синь, двос, кохання, спот, життя, жовтіє, люблю, вишня, ярмака, юрта, пісня, торба, Юхим.

4. Прочитай слова. Визнач в них (усво) кількість букв і кількість звуків. Іаак, поїхати, їдальня, країна, її.

26

Сторінка повторення

Повторення

Народна мудрість

Ой у лісі калина

Ой у лісі калина,
Калина-калина,
Біля неї дичина,
Дичина-дичина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

Вивчи текст напам'ять.
Запам'ятай слова, що повторюються двічі. Спробуй заспівати цю пісню.

Вийшли в поле косарі

Вийшли в поле косарі,
Косять ранком на зорі...
До обіду покосили,
Госетри коси потушили...
По обід спочивали,
Госетри коси покосили...
Увечері ходоком
Йшли додому всі рідном...

Чити декілька разів пари слів, що римується.

Чи знаєш ти, що...

Казки, пісні, скоромовки, загадки, колядки, прислів'я – види духовної творчості народу. Вони належать до скарбниці народної мудрості й відтворюють багатий світ людських переживань та почуттів.

6

Сторінка оцінювання

Перевір себе

1. Назви твори, які ти прочитав у цьому розділі.

2. Який твір тобі найбільше сподобався і чому?

3. Чому розділ має назву „Народна творчість“?

4. Прочитай і скажи, з якого твору цей уривок?

— Скажи-но мені, як так життя твоє таке клопітне, а їм ти вемає і спить добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

а) „Кіт і пєс“; б) „Лисичка і пєс“; в) „Ходить гарбуз по городу“.

5. Назви казку за опорними словами: дід, баба, житю, глєчик, молоко.

6. Чіт не слова із казки: „Ну, глєчку, поварував і годі. Випусти мою голівоньку!“

а) баби; б) лисички; в) собаки.

Назви казку.

7. Пригадай, з якої народної пісні цей уривок:

Ой у лісі калина,	Дичина-дичина,
Калина-калина,	Цвіт калини ламала,
Біля неї дичина,	Ламала-ламала...

а) колескової; б) дитячої.

8. Опийни лисичку, користуючись текстом „Лисичка і глєчик“.

9. Назви улюбленого героя розділу та опийни його.

35

Умовні позначки:

Пауза:

- / – мала
- // – велика пауза
- /// – дуже велика пауза

Висота голосу:

- ↗ – підвищення голосу
- ↘ – зниження

Темп читання:

- – повільний, помірний, пришвидшений

– матеріал для запам'ятовування

Рівні:

 – початковий

 – середній

 – достатній

 – високий

– АМІ static, de ascultare activă și observare dirijată a unei imagini semnificative

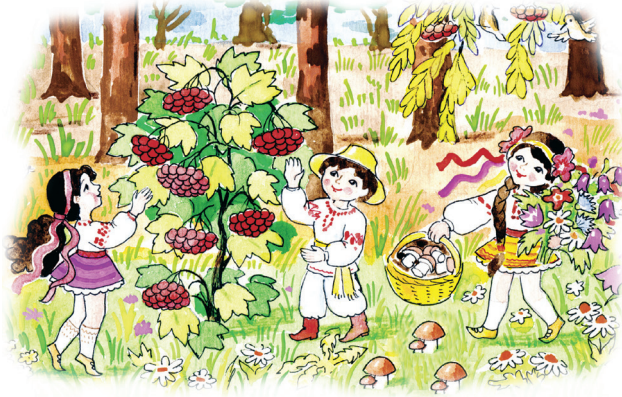
– Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)

– Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Повторення

Народна мудрість

Ой у лісі калина

Ой у лісі калина,
Калина-калина.
Біля неї дівчина,
Дівчина-дівчина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

- Вивчи текст напам'ять.
- Запам'ятай слова, що повторюються двічі. Спробуй заспівати цю пісню.

Вийшли в поле косарі

Вийшли в поле косарі,
Косять ранком на зорі...
До обіду покосили,
Гострі коси потупили...
По обіді спочивали,
Гострі коси поклепали...
Увечері холодком
Йшли додому всі рядком...

- Вимов декілька разів пари слів, що римуються.

Чи знаєш ти, що...

Казки, пісні, скоромовки, загадки, колядки, прислів'я – види духовної творчості народу. Вони належать до скарбниці народної мудрості й відтворюють багатий світ людських переживань та почуттів.

Рано-вранці на лу́гу

Рано-вранці на лу́гу
Пастушок „Ту-ру-ду-ду!”
А корівки в тон йому
Затягнули „Му-му-му!”

– Йди, Мур’єнько, в зелен гай,
В чистім полі погуляй,
Йди травиці попаси,
Молочка нам **принеси**.

Баю, баю, баю, бай

Баю, баю, баю, бай,
Не лягай, мале, на край –
Впаде́ш на долівку
Та заб’єш голівку.
Голівка буде боліти,
Та ні́кому пожаліти.
А-а, а-а!

- Виразно прочитай виділені слова. Правильно вимовляй усі звуки.
- Коли і хто виконує колискові пісні?
- Заспівай або продекламуй колискову пісню рідною мовою.

Іди, іди, дощику

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В зеленому горщику!
Поставлю на вербі,

Щоб випили горобці.
Буде вам, / буде нам, /
Буде й усім горобцям, /
А ще й сивим голубам.

- Прочитай, дотримуючись пауз і темпу читання. Зверни увагу на основний зміст. Збагачуй своє мовлення новими словами.

Прикмети

- ✓ Осінь дощова – на урожай.
- ✓ Гуси летять високо – осінь буде довгою.

Чи знаєш ти, що...

Коліскова (або колисанка) – це пісня, яку співають дитині перед сном.

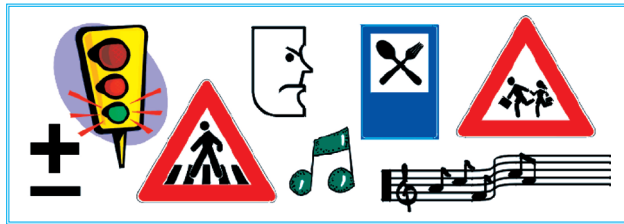
Мова і мовлення

Мова – це здатність людини висловлювати свої думки, говорити.

Мовлення – це сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих звукових знаків для існуючих явищ, понять та правил їх комбінування у процесі вираження думок.

1. Розглянь умовні знаки, зображені на малюнку. Скажи, що вони означають, де використовуються.

2. Прочитай висловлювання про мову, поясни їх значення.

Мова – найважливіший засіб спілкування. Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова. (І. Гнатюк) Мова – це віконце, через яке людина бачить світ.

3. Прочитай вірш. Для чого треба вивчати мову?

Рідна мова

Я слова по літері складаю,
Мов нижу коралі на разок,
Скоро цілу книжку прочитаю –
Цілу книжку віршів і казок.

Буду їх по-різному читати,
Як співають пісню солов'ї...
Рідна мова – як її не знати,
Як же не любити нам її!

І. Гнатюк

4. Прочитай і перепиши.

Ми живемо в Румунії. У Румунії, як і в Україні, живуть люди різних національних меншин. Ми – українці за народженням, отже наша рідна мова українська. Щоб добре володіти мовленням, необхідно, діти, старанно вчитися, багато читати.

Ходить гарбуз по городу

(уривок)

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
– Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?..

- Назви за малюнком гарбузових родичів, яких упізнаєш.

Жарти

Погана ручка

- Мамо, дай мені свою ручку, я виконаю уроки.
- А чому ти не пишеш своєю?
- Та ж моя помилки робить!

Похвалилась

- У мене ніс і очі – мамині, – говорить одна дівчинка.
- А у мене чоло – бабусі, а вуха – тітоньки, – одказує друга.
- А у мене – мамина спідничка! – гордо вигукнула третя.

Скоромовки

Пиляв Пилип поліна з лип,
притупів пилку Пилип.

В чаплі чорні черевички,
Чапля чапа до водички.

- Який настрій створюють жарти? Як цей настрій виражається?
- Як сприяють скоромовки – жартівливі вислови – удосконаленню нашої мови?

Спілкуємося. Висловлюємося. Читаємо Культура і цивілізація

- Розглянь малюнок. Прочитай запитання та дай відповіді на них. З допомогою вчителя склади монолог або діалог.

Куди йдуть діти? Що несуть діти в руках? Хто зустрічає їх у школі? Коли починаються заняття? Коли закінчуються? Який сьогодні день? Як одягнуті діти?

- Розкажи, що ти бачиш на малюнку. Використай подані слова та словосполучення.

Привіт! Добрий день. Як справи? Це мій братик. Там купаються. Тут ловлять рибу. Там його друзі. Будь ласка, давай разом гратися. Дякую тобі

(вам). Дуже вдячна. До побачення! Бувай! Спасибі! Галинка. Петрику. Іване Васильовичу.

- З допомогою вчителя дай відповіді на запитання. У парі з однокласником склади діалог.

Хто зображений на малюнку? Що вони роблять? Де вони знаходяться? Коли вони так розважаються? В які ігри грають? Як діти одягнені? Хто за ними доглядає? Чи любиш ти гратися на дитячому майданчику?

Пам'ятай про правила поведінки на воді!

Лисиця і глечик

(українська народна казка)

Були собі дід та баба. Пішли вони у поле жито жати і взяли з собою глечик молока.

Прийшли в поле, баба й каже:

– Де б це глечика поставити?

– Постав, стара, під кущем.

Баба послухала діда й поставила глечика під кущем.

От пішли вони жати. Жнуть та й жнуть.

Аж біжить лисичка. Побачила глечика, випила з нього молоко, а голови назад не витягне. Ходить, крутить головою, приказує:

– Ну, глечику, пожартував і годі. Випусти мою голівоньку!

А глечик не відпускає, хоч ти що хоч роби.

– Підожди ж, клятий глечику! – каже лисичка. – Ось я тебе втоплю!

Побігла вона до річки. Встромила голову у воду. Наповнився глечик і потягнув за собою лисичку.

- Прочитай уважно казку. Якими словами вона починається? Які ще казки з таким початком-зачином ти знаєш?
- Назви героїв казки. Прочитай казку в особах, дотримуючись відповідної інтонації.
- Хто позитивний персонаж, а хто – негативний?
- Поміркуй і скажи, чому така пригода сталася з лисичкою.

Кіт і пес

(українська народна казка)

Було це чи не було, а зустрілись якось кіт і пес. Пес цілий день гасав лугами, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв тим, що давав йому хазяїн, і міцно засинав. От кіт і питає у пса:

– Скажи-но мені, як так: життя твоє таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

Пес і каже котові:

– Потрудись, побігай, а тоді вже обідай. Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту.

- Знайди в казці вислів, який став прислів'ям. Поясни, як ти його розумієш.

Загадка

В темнім лісі проживає, Хвіст рудий, пухнастий має.
Їй на місці не сидиться, а зовуть її

Загадка – це цікава задача, в якій не названо предмет,
а описано подібний до нього.

- Прочитані твори – це: а) казка; б) загадка; в) казка і загадка.

Прислів'я

✓ Кожен сам свою долю кує.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

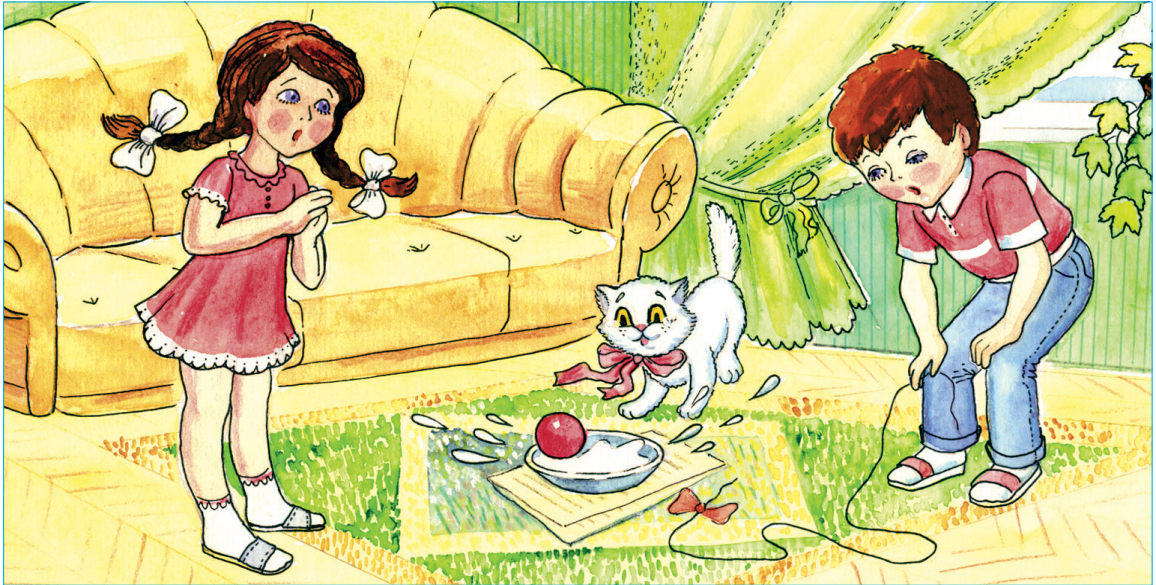
Що б ти розповів зі змісту цього розділу своєму ровеснику, який розмовляє іншою мовою? Як хочеш розповідати?

Слова для довідки: малюнки, музика, відправлення музики (малюнків) через інтернет.

Усне мовлення

✓ Коли розмовляєш з кимось – будь уважним, ввічливим і доброзичливим. Під час розмови дивися співрозмовникові у вічі, не перебивай його. Якнайменше говори про себе, умій слухати інших.

- Розглянь малюнки і склади монолог, а потім діалог. Яка твоя особиста думка про те, що відбувається?

Писемне мовлення

✔ Писати треба охайно, виразно, правильно.

■ Розглянь малюнки і скажи, хто використовує усне, а хто писемне мовлення. Як ти це визначив?

1 розділ

Школа

У школі

У школі була метушня, як у вулику: одні шукали своїх колег, друзів, учителька збирала першокласників.

Коли пролунав дзвоник, майже всі сиділи за партами. Степанко – висоенький на зріст – сів аж за передостанню парту.

Учителька відрекомендувалася, прочитала список учнів, говорила про підручники, які лежали на партах, наголосила, що їх необхідно обгорнути.

Опісля кожен з учнів розповів про себе.

Степанко уважно слухав, а потім докладно розповів, як він провів літечко у бабусі в селі і як його добрий друг, третьокласник Василько, сказав, що у кожної вчительки є чарівне дзеркало. У ньому вона бачить усе, що роблять її учні у позакласний час.

Дзвінко задзвенів дзвоник.

– От і все на сьогодні, – сказала вчителька і допомогла учням скласти в сумки новенькі підручники... Школярі рядочком вийшли з класу.

За М. Чубікою

- Прочитай уривок і визнач, про що йдеться у тексті.
- Чому нам потрібно багато книг? Які твої улюблені?
- Де можна знайти потрібні книжки?
- Назви дійових осіб. Як змінюються події у класі?
- Зроби свій висновок про те, який день шкільного життя тут описано.

Загадки

Біле поле, чорне насіння,
хто його сіє, той розуміє.

Хто мовчить та розуму вчить?

Прислів'я

- ✓ Книга – джерело мудрості.
- ✓ Книжка – маленьке віконце, та через нього весь світ видно.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти отримуєш нові знання та як можеш поділитися ними зі своїми ровесниками?

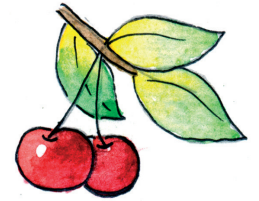
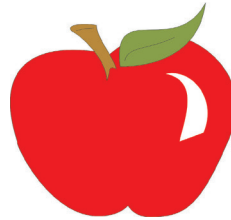
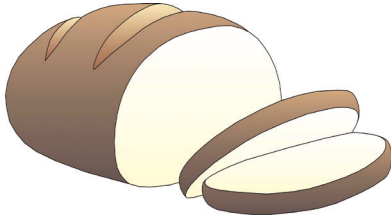
Слова для довідки: через підручники, газети, журнали, навчальну літературу, радіо, телебачення, мобільні телефони, інтернет; завдяки батькам, друзям, учителям.

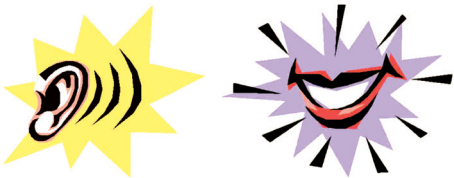

Звуки і букви

Звуки мовлення і позначення їх буквами на письмі

1. Розглянь малюнки. Які предмети на них зображені? Назви звуки в цих словах.

Звуки мовлення на письмі позначаються буквами.

Звуки	Букви
чуємо і вимовляємо	бачимо, читаємо та пишемо
	

2. Прочитай виразно слова. Чітко вимов звуки, позначені виділеними буквами.

Кіт, пес, ліс, лис.

3. Прочитай слова та чітко вимовляй виділені приголосні

Хліб, сніг, рибка, казка, подружка, зірка, голос, холод.

4. Зверни увагу, які голосні звуки однаково, а які неоднаково передаються на письмі в українській мові та в румунській. Вимов їх.

Однаково	Неоднаково
[a] [i] [o] [a] [i] [o]	[и] [y] [e] [î] [â]
[a] [i] [o]	[u] [ă]

В українській мові немає букв **ă, â, î**

В румунській мові немає букв **є, ї, ю, я, й.**

5. Вимов приголосні звуки української мови. Запиши їх буквами.

[б] [в] [г] [ґ] [д] [ж] [з] [й] [к] [л] [м] [н] [п] [р]
[с] [т] [ф] [х] [ц] [ч] [ш]

✔ Буква **ь** не позначає окремого звука.

6. Запиши слова. Прочитай їх, дотримуючись правильної вимови.

Джерело, джміль, бджола, дзвоник, дзеркало.

✔ В українській мові звуки [дж], [дз] на письмі позначаються двома буквами. Вимовляються вони вкупі.

7. Запиши речення, вставляючи пропущені дз або дж.

1. У лісі чути **д**віні голоси пташок. 2. На столі стоїть **д**еркало.
3. **д**мелі загули над квітами.

8. Прочитай слова. Виділи ті, в яких більше букв, ніж звуків.

ходжу
ім'я
день

лялька
лелека
ялинка

9. Прочитай слова. Виділи ті, в яких більше звуків, ніж букв.

тюльпан
щітка
маяк

їжак
ключ
малята

10. Розглянь малюнок та назви слова. Скажи, скільки букв та звуків у кожному слові.

Алфавіт. Велика і мала буква

1. Прочитай правильно букви української абетки.

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд	Ее
а	бе	ве	ге	ґе	де	е
Єє	Жж	Зз	Ии	Іі	Її	Йй
є	же	зе	и	і	ї	йот
Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
ка	ел	ем	ен	о	пе	ер
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч
ес	те	у	еф	ха	це	че
Шш	Щщ	Ь	Юю	Яя		
ша	ща	знак м'якшення ю		я		

✓ Слова складаються зі **звуків**. На письмі звуки позначаються **буквами**.
В українській азбуці **33** букви. **азбука** – **абетка** – **алфавіт**

2. Запиши слова, вставляючи пропущену букву. Прочитай чітко слова.

Уч●нь, ш●ола, осі●ь, к●ас, в●итель, до●ка, кре●да, ві●но.

3. Розташуй і запиши слова в алфавітному порядку.

Коса, дім, бузок, хліб, гуска, актор, роса, їжа.

4. Запиши в зошиті назву свого міста, імена мами і тата.

5. Запиши слова, промов їх уголос. Поясни, чому виділені слова пишуться з великої літери.

Горе, **Марина**, клас, **Україна**, лікар, **Харків**, **Білка**, вовк, **Юпітер**, час.

6. Запиши у два стовпчики: імена хлопчиків – у перший, імена дівчаток – у другий.

Марія, Дойна, Каріна, Віктор, Андрій, Євген, Ірина, Сергій, Дарина, Мірча, Корнелій, Михайло, Борис, Йосип, Світлана, Георгій, Оксана, Петро, Ігор.

7. Запиши в алфавітному порядку назви міст.

Афіни, Київ, Чернівці, Лондон, Донецьк, Париж, Вінниця, Ужгород, Одеса, Євпаторія, Чернігів, Суми, Харків, Ялта, Москва, Вашингтон, Токіо.

8. Прочитай текст, випиши з нього слова, написані з великої букви.

Жили собі двоє мишенят – Круть та Верть і півник Голосисте Горлечко. Мишенята, було, тільки й знають, що танцюють та співають. А півник удосвіта встане, всіх піснею збудить та й до роботи береться. Ото якось підмітав у дворі та й знайшов пшеничний колосок. (Казка „Півник і двоє мишенят”)

Прийшла осінь

(уривок)

Прийшла осінь люба, мила,
дітям на потіху.
Груші всі позолотила
у годину тиху.

Ще червону фарбу мала
осінь-мальовничка,
яблучка помалювала
на обидва личка.

М. Підгірянка

- Хто автор вірша? Прочитай 2-й та 4-й ряд. Що ти помітив? Поясни.

Осінь

Прийшов вересень. / Після задушливого літа, / після серпневих теплих днів / настала золота осінь. //

Чисте і прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси.

По прозорому високому небу біжать та й біжать хмарки. Ясної тихої днини літає над землею, сідає на обличчя липка павутина.

У ці осінні дні багато птахів готуються у вирій. Уже полетіли ластівки, швидкокрилі стрижі.

У дальню путь вирушають дикі гуси, покидають рідні болота довгоногі журавлі.

За І. Соколовим-Микитовим

- Прочитай виразно текст, дотримуючись пауз.
- Чи спостерігав ти осіннє небо? Чи бачив ти, як пташки збираються у вирій?
- Уважно прочитай обидва тексти. Дотримуйся відповідної інтонації і темпу читання (прислухайся до порад учителя).

Чи знаєш ти, що...

Рання осінь – це вересень і жовтень, а пізня осінь – листопад.

Голосні та приголосні звуки

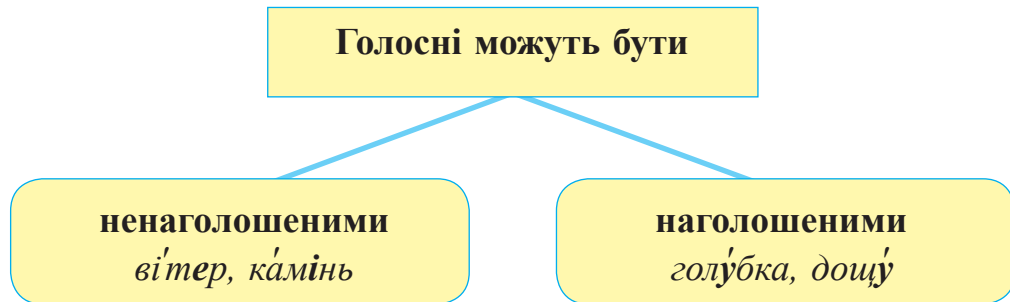
1. Прочитай. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Чи вільно проходить повітря під час вимови цих звуків? Як називаються такі звуки в українській мові?

Осінь, осінь, осінь!
Медом пахнуть роси.
Журавлі курличуть в небі
та вітри **голос**ять.

Т. Коваль

✓ В українській мові шість голосних звуків: [a], [o], [y], [e], [и], [і] та 32 приголосні звуки.

2. Прочитай пари слів і поясни їх значення. Якими голосними звуками відрізняються ці слова?

рука – ріка
кит – кіт

липа – лапа
мило – мало

ліс – лис
гриб – граб

3. Прочитай слова. Вимов звуки, позначені виділеними буквами. Як називаються такі звуки?

Мова, село, несу, іде, журавлі, шпаки, земля, стою.

4. Вимов слова. Випиши останні букви кожного слова. Вкажи відповідним значком, які з них позначають голосні звуки (•), а які приголосні (–).

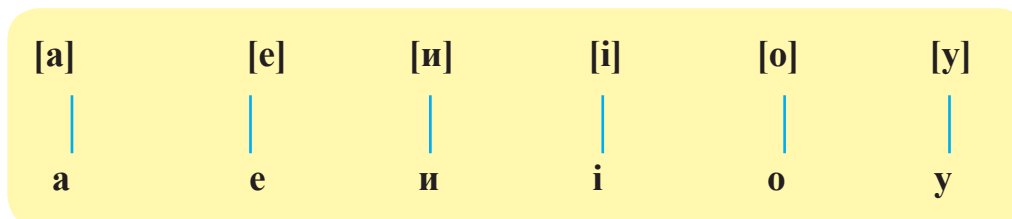
Пишу, вінок, буквар, радіо, сон, мама.

5. Систематично виконуй вправи на визначення голосних і приголосних букв.

6. Прочитай слова. Пригадай, скільки голосних звуків в українській мові. Чи всі голосні подані в цих словах? Доведи свою відповідь.

Мама, іде, звірі, радіо, пишу, сні, булки.

Голосні звуки на письмі позначаються буквами.

7. Вимов правильно голосні звуки.

 Букви **я, ю, є** на початку слова та після голосних позначають **два звуки**:
я=[йа], ю=[йу], є=[йе].

8. Прочитай текст. Перепиши його, вставляючи пропущені голосні. Чи є в тебе домашні тварини?

Той р нок почався як завжди. Спершу г лосно задзеленчав буд льник, і я відчула, як мій кіт Гарбузик стягає з м не ковдру. Так він завжди нагад є, що час б гти з ним на прогулянку.

Леся Воронина

9. Перепиши. Встав пропущену букву **и**. Чітко промов кожне слово.

Л с, л па, ял нка, сл ва, л мон, з ма, вч ти.

10. Прочитай виразно вірш. Дай відповідь на запитання. Які голосні є у слові-відповіді?

Коли ми були малими
І прийшли у перший клас,
Хто тоді подав нам руку
І почав учити нас?

М. Опрішан

Осінь принесла золоті стрічки́

Ростуть над ставком дві берези. Стрункі, високі, білокорі. Опустили берези зелені коси. Віє вітер, розчісує їх. Тихо шелестять листям берези. То вони про щось розмовляють.

Однієї ночі стало холодно. На траві заблищали білі кристалики льоду. Прийшла до беріз осінь. Принесла їм золотисті стрічки́. Вплели берези стрічки́ в зелені коси.

Зійшло сонце. Розтопило кристалики льоду. Подивилося сонце на берези й не впізнало їх: у зелених косах – золоті стрічки́. Сміється сонечко, а берези сумують.

В. Сухомлинський

* * *

Прислів'я

- ✓ Осінь гарна плодами, а весна – квітками.
- ✓ Осінь іде, за собою дощі веде.

Вчора ще дзвеніли коси
В гаї на лужку,
Нині ж там стоїть вже осінь
В жовтім козушку.

Я до неї у долину
Вибіг із воріт.
Придивився: то ж калина
В золоті стоїть.

В. Ладичець

- Читай та вдосконалюй уміння розуміти прочитане.
- Знайди в тексті слова, які характеризують різні стани природи.
- Збагачуй своє мовлення новими прислів'ями.
- Знайди у вірші слова, що римуються.

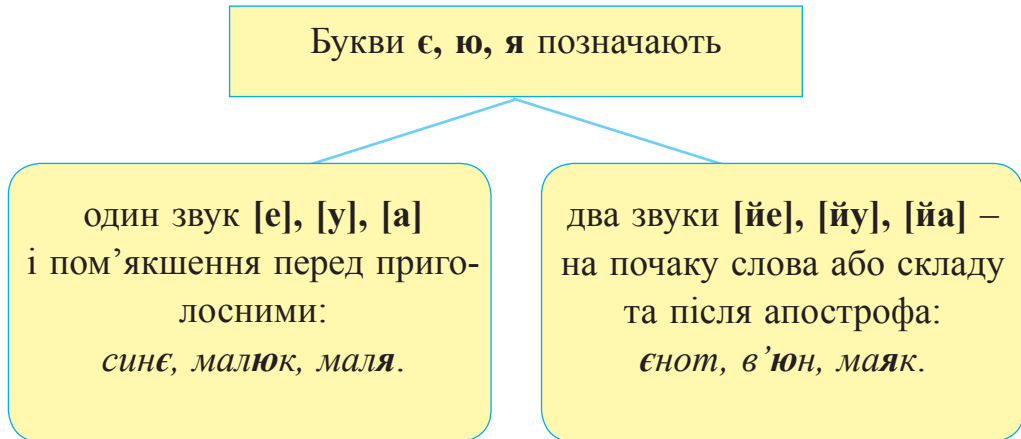
Чи знаєш ти, що...

Береза буває не лише білостою, а й темною, оранжево-червоною або зовсім червоною.

Кожух – верхній зимовий одяг із великим коміром, пошитий з овчої шкіри, хутром до середини.

Йотовані букви я, ю, є, ї

1. Розглянь схеми слів, у яких букви я, ю, є позначають два звуки.

2. Перепиши. Підкресли у словах букви, які позначають два звуки.

Ялинка, ювелір, ягня, яблуня, їжа, Юліан, Софія.

✓ Після приголосних, букви **є, ю, я** вказують на **м'якість** цього приголосного і позначають один звук, але у словах з апострофом – це два звуки.

Порівняй:

гуля	сюрприз	п'єдестал
чапля	остюк	п'ять
кутя	людина	в'юн

✓ Буква **ї** завжди позначає два звуки [**йї**]: *їжак, з'їзд*.

3. Прочитай. Випиши слова, у яких букви є, ю, я позначають один звук і позначають м'який приголосний.

Ряд, моряк, новою, знання, земля, синє, двоє, кохання, єнот, житнє, жовтіє, люблю, вишня, ярмарка, юрта, пісня, торба, Юхим.

4. Прочитай слова. Визнач в них (усно) кількість букв і кількість звуків.

Їжак, поїхати, їдальня, країна, її.

5. Прочитай вірш та випиши слова, у яких є букви **ї, ю, я**. Які звуки вони в цих словах позначають?

Викупана в сонечку
Стоїть собі донечка.
Бджоли сонячний медок
Дістають з її квіток.

6. Прочитай пари слів. Визнач у них кількість букв і кількість звуків. Назви слова, в яких їх кількість неоднакова.

гай – гаї

мій – мої

край – краї

твій – твої

рій – рої

свій – свої.

7. Прочитай текст. Запиши його. Підкресли слова з буквою **ї**. Усно продовж текст.

Україна – сусідня країна.

В Україні тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці.

Україна – розкішний вінок з рути і барвінку.

8. Запиши прислів'я, вставивши необхідні слова з буквою **ї**.

З хмари малий дощ буває.

Хліб-сіль , а правду ріж.

Брехня на одній нозі, а правда – на двох.

Дружба – мов дзеркало: розіб'єш – не .

Довідка: їж, великої, склеїш, стоїть.

9. Прочитай загадки і запиши відгадки. Поясни звукове значення букв **є, ї, я**.

1. У лісі живе хитра руда дівця, а звать її .

2. На **я** починається,
На **я** кінчається.
В саду росте,
на ній плоди **є**.

Вже брами літа замикає осінь...

Задощило. / Захлопало. / Серпень випустив серп. //
Цвіркуни й перепілочки
припинили концерт. //

Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку,
пакував чемодан.

Де ти, літо, поділось, →
куди подалось?

Осінь, ось вона, осінь! →

Осінь, ось вона, ось! →

Осінь брами твої
замикала вночі,
погубила у небі
журавлині ключі.

Л. Костенко

- Навчися читати спочатку повільно, потім – швидше, а далі – ще швидше.
- Назви головних та епізодичних героїв цього вірша.
- Де відбувається дія, про яку розповідається у вірші?
- Прочитай по 2 рядки і скажи, про що повідомляє нам кожна пара рядків?
- Що ти можеш сказати про мову вірша?
- Скажи, в якому значенні вжита назва вірша „*Вже брами літа замикає осінь*”.
- Розкажи, яка картина постає у твоїй уяві, коли читаєш назву вірша?
- Як розумієш вислів: осінь „*погубила у небі журавлині ключі*”? Зроби висновок.
- Знайди рядки вірша, які свідчать про те, що спокій природи збігається зі спокоєм людини. Прочитай, дотримуючись рівнів пауз, висоти голосу і темпу читання у позначених рядках.
- Вивчи напам'ять уривок, який тобі сподобався.
- Добери слова з протилежним значенням до слів: *відлітати, пакувати, замикати*.

Загадка

Дивний ключ у небі лине
 Не залізний, а пташиний.
 Це ключем в осінній млі

відлітають

Чи знаєш ти, що...

Ключ – група птахів, які відлітають у вирій.

Вирій – теплі краї, куди відлітають птахи на зиму. Його ще називають ірій.

Загадка – стислий образно виражений опис подій, явищ, предметів, які треба відгадувати.

Склад. Поділ слів на склади

Слова діляться на **склади**. До складу обов'язково входить голосний звук. Отже слово має стільки складів, скільки в ньому голосних звуків.

1. Прочитай слова і запиши, поділяючи на склади, у зошит. Яким є кожне слово за кількістю складів: односкладове, двоскладове чи багатоскладове?

Дуб, сосна, земля, ряд, Юліан, сон, дочка, веселка.

2. Прочитай. Усно визнач кількість складів у кожному слові.

Сад, поле, зошит, мед, ручка, учень, квіти, вода, оса, перемога, Марія, малина, Сучава, Сігет, Крайова.

Зверни увагу

Склад з однієї букви

не можна залишати в рядку

і не можна переносити в наступний рядок: *знаю, Лі-дія*

3. Прочитай і запиши слова, поділяючи їх рисою на склади. Зверни увагу, яким звуком закінчується склад: голосним чи приголосним?

Школа, трактор, вулиця, шахтар, золото, актор.

Відкриті склади закінчуються на голосний звук:

мо-ре, ру-ка. **Закриті склади** закінчуються

на приголосний звук: *руш-ник, доб-рий.*

4. Випиши подані слова у два стовпчики: у перший – двоскладові слова, у другий – слова, в яких більше ніж 2 склади. Підкресли закриті склади.

Мама, тато, Валя, вчитись, люди, радість, маленький, буряк, свято, писанка, господар, джерело, місто.

5. Запиши слова, поділяючи їх на склади.

Зелень, телефон, книжка, вінок, колядка, планшет.

Наголос

1. Прочитай.

 Наголошений склад – це склад, який вимовляється у слові з більшою силою голосу: *кажу́, ка́жеш, каза́ти*.

Ненаголошений склад – це склад, на який не падає наголос.

2. Прочитай слова, назви наголошені склади. З якої казки ці слова?

Дід, баба, посади́в, рі́пка, гря́дка, клі́че, тя́гне, кіт.

3. Прочитай вголос спочатку слова з наголосом на першому складі, а потім – з наголосом на другому. Скажи, чим різняться значення цих слів? Запиши слова в зошит.

гори́	–	високі го́ри
руки́	–	працьовиті ру́ки
їхні до́чки	–	нема дочкі́

 Деякі слова мають подвійний наголос:
по́милка і помі́лка, за́гадка і зага́дка.

4. Прочитай. Постав наголос на відповідному складі.

Казка, байка, вінок, барвінок, золото, зелень.

5. Перепиши вірш, вставляючи з довідки пропущені слова. Визнач у них наголошений склад.

Дощик, дощик, ти вже !
Плаче груша, плаче сли́ва.
Ти періщить ,
Соловейко застуді́вся.
А тепер лежить під ,
П'є гарячий чай із ме́дом.

Л. Костенко

Довідка: злива, пледом, заходився.

Листопад – ворота зими

Листопад найчастіше сумний. Зникли яскраві барви, віддзвеніли пташині голоси. Стало тихо в садах і парках. Природа ніби причаїлася, чекаючи зимових холодів. Спoxмурніло, насупилося, стало свинцево-сірим небо. Потекли з нього ниточки осіннього дощу.

Вітер, сильно дмухаючи на хмари, зібрав їх до купи, і вони надовго закрили сонечко. Спочатку осінь лічила листя на деревах, відривала їх по одному. Потім якось одразу знявся вітер, війнув дужче, і дерева ніби зітхнули разом, скинули з себе останнє вбрання.

Листопад – ворота зими. Нерідко буває, що й сніжок випаде. Заблищить після першого морозу калюжа на вулиці...

Хоч і не дуже веселий місяць листопад, та є в ньому і своя принадність – поступова таємнича зміна природи перед зимовим сном.

За А. Волковою

- Про що ти дізнався, прочитавши цей текст? Які явища природи описано у тексті?
- Який настрій передає природа? Яку послідовність дій ти побачив? Зроби висновок: *сьогодні – дощ, а завтра – ...*
- Збагачуй своє мовлення новими словами, словосполученнями, виразами.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Яким чином ти переконаєш свого ровесника, який живе в іншій країні, що у твоєму краї настала осінь?

Слова для довідки: надішлю фото; надішлю малюнки; надішлю овочі та фрукти; напишу лист; інші варіанти.

Чи знаєш ти, що...

- 1) опадання листя восени, а також час цього опадання;
- 2) одинадцятий місяць календарного року, третій місяць осені.

Дзвінки та глухі приголосні

1. Прочитай вголос слова, розташовані парами. Вимов попарно звуки, позначені виділеними буквами. Які з них вимовляються дзвінко (з голосом і шумом), а які – глухо (тільки з шумом)?

гу́ля – ку́ля
го́ри – хо́ри

ро́ги – ро́ки
го́лос – ко́лос

го́лод – хо́лод
грип – хрип

✓ Приголосні звуки, які вимовляються з участю голосу і шуму, називаються **дзвінкими**. Приголосні звуки, що вимовляються з участю лише шуму, називаються **глухими**.

Дзвінки: [б] [д] [з] [ж] [г] [ґ] [дж] [дз]

Глухі: [п] [т] [с] [ш] [х] [к] [ч] [ц] [ф]

Не мають пари дзвінки: [в] [л] [м] [н] [й] [р]

2. Прочитай. Випиши в один стовпчик слова з буквою з, а в другий – з буквою с.

Ко́зи, ко́си, ка́зка, ка́ска, газ, гас, сіно, Зи́на, зі́рка, сі́рка, зуб, суп.

3. Перепиши слова, підкресли в них букви б, п.

Риба, липа, гриб, грип, бити, пити, бабка, папка.

4. Перепиши речення. Прочитай їх вголос, чітко вимовляючи звуки у виділених словах.

Під **берізки**, під **дубки** поховалися **грибки**. **Книжка** вчить, як на світі жить.

✓ В українській мові дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються дзвінко: *дід, ніж, віз, загадка, казка*.

5. Прочитай слова. Вимовляй виразно дзвінкі приголосні в кінці слова і складу.

Мед, молодь, дужка, доріжка, будка, різкий, вузький, ріж, їжте, сніг, ліжко.

6. Перепиши, вставляючи замість крапок пропущені букви ж або ш. Відгадай загадку.

Лежить лежень на ле анці в теплій сивій ко у анці.

7. Допиши речення. Чітко вимовляй дзвінкі приголосні в кінці слів, складів.

1. Діти пішли в ліс по . 2. Михайликові купили нову .

3. Дід упіймав золоту . 4. У траві сиділа зелена .

Тверді та м'які приголосні

1. Прочитай уголос подані парами склади. Чи помітив ти різницю у вимові складів? Перед яким звуком приголосні вимовляються м'яко?

ти – ті
ни – ні

ли – лі
ци – ці

ди – ді
си – сі

зи – зі
ри – рі

2. Прочитай подані слова. На якому місці у слові стоїть буква і (на початку, в середині, у кінці слова)? Перепиши слова, підкреслюючи в них букву і.

Іра, іграшки, Зіна, діти, учні, вчителі, квіти, ковалі.

✓ В українській мові приголосні звуки перед **и** вимовляються **твердо**, а перед **і** – **м'яко**.

Приголосні звуки бувають:

тверді: [з] [дз] [ц] [д] [т] [н] [л] [р] [с]

м'які: [з'] [дз'] [ц'] [д'] [т'] [н'] [л'] [р'] [с'] [й]

пом'якшені: [б,] [п,] [в,] [м'] [ф'] [ж'] [ч'] [ш']
[дж'] [г'] [г'] [к'] [х']

3. Перепиши текст, вставляючи пропущені букви **и** чи **і**. Розкажи про свій сад.

Розмова в саду

У мого дідуса був вел^кий сад. Там росли р^{зн}их сорт^в яблун^н, груш^н, сл^в, в^{шн}, черешн^н, абр^{кос}.

Дерева були в^{сок}, і я могла дотягнут^{ся} до їхн^х смачн^х плод^в лише із д^{дусевого} плеча.

Одного дня я попрос^{ла} його посад^т мале деревце, щоб я сама могла будь-кол^зрват^{бажан}ий фрукт.

М. Чубіка

4. Склади діалог на тему „Як ти провів вихідний день?”

5. Перепиши слова, вставивши замість крапок букву **і**. Правильно прочитай ці слова. З одним із слів придумай речення, запиши його.

Д^м, хл^б, сн^г, л^{то}, л^с, ст^л, с^{но}.

Перевір себе

1. Назви твори, які ти прочитав у цьому розділі.

2. Який твір тобі найбільше сподобався і чому?

3. Чому розділ має назву „Народна творчість”?

4. Прочитай і скажи, з якого твору цей уривок?

– Скажи-но мені, як так: життя твоє таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

а) „Кіт і пес”; б) „Лисиця і пес”; в) „Ходить гарбуз по городу”.

5. Назви казку за опорними словами: **дід, баба, жито, глечик, молоко.**

6. Чиї це слова із казки: „Ну, глечик, пожартував і годі. Випусти мою голівоньку!”

а) баби; б) лисички; в) собаки.

Назви казку.

7. Пригадай, з якої народної пісні цей уривок:

Ой у лісі калина,
Калина-калина,
Біля неї дівчина.

Дівчина-дівчина,
Цвіт калини ламала,
Ламала-ламала...

а) колискової; б) дитячої.

8. Опиши лисичку, користуючись текстом „Лисичка і глечик”

9. Назви улюбленого героя розділу та опиши його.

2 розділ

Що я люблю

Бережи книги

Скільки праці,
Скільки серця
Автори доклали
І для тебе,
Любий внучку,
Книг надрукували.

Тож шануй їх,
Милий друже,
Люби, бережи!
І про що в них
Прочитаєш –
Всім тим дорожи!

М. Чубіка

- Прочитай вірш мовчки, а потім уголос.
- Хто пише книги? Як треба поводитися із книгами?
- Скажи, чому повторюються виділені слова?
- Склади (усно) речення зі словами: *праця, автор*.
- Випиши із вірша поради для тебе.

Чи знаєш ти, що...

Книжка – зброшурована в одне ціле й оправлена певна кількість друкованих або рукописних аркушів.

Перлина – зерно перламутру білого (рожевого) кольору; у переносному значенні – найкращий зразок.

Подовження м'яких приголосних

1. Прочитай речення. У котрому слові м'який приголосний звук вимовляється подовжено?

Стигле сонячне колосся
Дружно в полі розлилося.

А. Чокану

2. Прочитай слова і перепиши їх. Виділені подвоєні букви читай як один подовжений звук.

Зна^нн^я, житт^я, облі^чч^я, чит^ан^ня, завд^ан^ня, малюв^ан^ня, вугі^лл^я, камі^нн^я,
зан^яг^тя, взут^тя, вол^ос^ся.

3. Утвори за зразком нові слова і запиши їх.

Зразок: Писати – писання, знати – знання.

Читати, жити, малювати, взути, шити.

4. Випиши слова у два стовпчики: в один – із подовженими приголосними, а в другий – усі інші слова. Порівняй їх вимову.

Колосся, бабуся, читання, Таня, каченя, теля, вугілля, знаряддя, життя, дитя,
няня, змагання, коріння, гілля.

5. Прочитай слова. З виділеним словом склади речення.

Умін^ня, сторічч^я, почутт^тя, судд^я, рілл^я.

- Подовження м'яких приголосних звуків на письмі
позначається двома однаковими буквами:
зна^нн^я, зілл^я, взутт^тя.

Зверни увагу

В українській мові слова з подвоєними буквами можна переносити так: *знан-ня* і *зна-ння*, *облич-чя* і *обли-ччя*.

6. Прочитай слова і перепиши їх, розділяючи для переносу.

Оповідання, проміння, волосся, обличчя, каміння, завдання, значення, пояснення, приладдя, павутиння, оголошення, сміття, багаття, збіжжя.

7. Перепиши прислів'я, вставляючи пропущені букви. Поясни прислів'я, яке ти запам'ятав.

Жи■я прожити – не поле перейти.

Вугі■я добувають із землі, а зна■я – з книги.

Маленька праця краща за велике безді■я.

8. Прочитай текст. Випиши слова з подвійними звуками. Підкресли букви, що їх позначають.

Подорожник росте на узбіччі доріг, на узліссі. Заготовляють подорожник під час цвітіння. Листя сушать під накриттям або в темному місці. Подорожник використовують для лікування.

9. Прочитай і відгадай загадку.

Кому потрібні голки для шиття, а кому – для життя?

10. Зі слів кожного рядка склади три окремі речення і запиши їх. Підкресли слова з подвійними м'якими приголосними.

а) мама, з, варення, малини, варила;

б) одяглася, плаття, Марійка, в, нове;

в) синичка, конопляне, любить, насіння.

Книги – ключ до знання

Як до людей прийшла книжка

Хто з вас, / діти, // не любить книжки? //

А колись давно–давно / на світі не було книжок, / бо люди / ще не вміли їх виготовляти. // Та й літер / ще не було. // Тому найпершим було мальоване письмо. // Малювали на камені, / на стінах печер. // Пізніше мальовані картинки перетворилися на знаки або символи. // Так з'явилися перші літери. ///

На чому тільки не писали прадавні люди до того, поки винайшли папір! На скелях, на стінах палаців, на випалених глиняних табличках, на пальмових листках, на пергаменті, на папірусі...

Справжній папір люди навчилися виготовляти майже дві тисячі років тому. Тоді й почали писати книги. Саме писати, бо перші книги були рукописні. Одну книжку іноді писали кілька років. А це було довго і дуже важко. Рукописні книги коштували дорого.

Минуло ще багато часу, поки з'явилися друківані книжки.

Тепер книга всюди поруч з нами. Вона – наш друг і порадник. Шануйте її, любіть, бережіть – у книгу вкладена велика праця багатьох людей.

- Потренуйся у додержанні пауз у мовленні у першому абзаці тексту.
- Прочитай виділені речення з більшою силою голосу для передачі основного смислу.
- Чи є у тексті нові або незрозумілі для тебе слова?
- Знайди у тексті пояснення, чому колись давно не було книжок.
- Яке письмо було найпершим?
- На чому писали люди, поки винайшли папір?
- Коли навчилися виготовляти папір?
- Чому перші книги були рукописні?
- Як виглядали книги в давні часи?
- Чим є для нас книга?

М'який знак (ь)

1. Розглянь малюнки. Назви зображені предмети і запиши їх назви. Підкресли букви, що позначають м'якість приголосних у кінці слів.

2. Перепиши. Зміни слова за зразком.

Зразок: Багато українців

Один українець

Учителі, пальці, портфелі, вихователі, горобці.

3. Перепиши слова, вставляючи, де потрібно, м'який знак.

Батько, кладька, донька, тонька́, редька, сьнька, пилька, дідус, Олесь.

4. Із поданих слів склади речення, запиши його.

Івась, дивиться, про тварин, мультфьльми, любьть.

5. Прочитай і перепиши. Постав, де потрібно, м'який знак. Яких ще птахів ти знаєш? Як ти піклуєшся про птахів?

Дятель – лісовий лікар. Синички знищують у саду гусьнь. Соби поїдають багато мишей.

 Буква **м'який знак (ь)** позначає м'якість приголосних звуків.

6. Прочитай вірш. Вимов м'які приголосні звуки у виділених словах. Чим позначається м'якість приголосних?

Гриби

Прийдеш в ліс по гриби,
Листя **скрізь** розгреби.
Де **пеньки** старенькі,
Там **ростуть** опеньки.

Де недавні пеньки,
Там ростуть маслюки.
А кругом берізки –
Ніжні сирьїжки.

В. Швець

Зверни увагу

При переносі слів м'який знак не можна відривати від попередньої букви: *паль-то, бать-ко.*

Котик

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?

Звідки ж котик теє знає? –
Він книжки читає!
І читає, й розбирає,
Та на ус мотає.

Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам, –
Чиста чудасія!..

Олена Пчілка

Не бруднити книжки

Це була чистенька книжка,
А тепер брудна вже стала.
Може, киця, може,
Мишка уночі її читала?

Чуєш, кицю? Чуєш, мишко?
Не годиться так робити!
Як читати хочеш книжку,
Спершу лапки слід помити.

Г. Чорнобицька

- Яку інтонацію підказують розділові знаки у віршах?
- Чому треба цінувати книгу?
- Про що ти дізнався з виділених рядків?
- Хто головний герой віршів?
- Назви риси котика.
- Що тебе здивувало у віршах?
- Як розумієш вислів: „...на ус мотає”.

Буквосполучення дж, дз

1. Розглянь малюнки, назви їх. З одним із слів склади речення.

2. Прочитай. Випиши слова у дві колонки: в одну із буквосполученням дз, а в другу – із дж. Правильно вимовляй звуки [дж], [дз], [дз'].

Дзвін, джерелó, джмелі́, дзі́га, дзвені́ти, бджола́, дзьоб, дзвіно́чки, гудзи́к, дзе́ркало, дже́рга.

3. Виразно прочитай вірш, перепиши його. Підкресли слова з буквосполученням дж, дз.

Жуки дзижчать в садочку літом,
По стежці жабка плиг та плиг.

Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
Кружляють бджоли біля них.

Н. Забіла

4. Прочитай, правильно вимовляючи слова зі звуком [дз].

Ми дзвіночки, лісові дзвіночки,
Славим день!

Ми співаєм, дзвоном зустрічаєм
День, день!

6. Прочитай слова, запиши їх, змінюючи за зразком. Підкресли буквосполучення дж.

Зразок: сидіти – сиджу.

ходити – , будити – , садити – , водити –

Сполучення букв **дз, дж** у словах читаються як один звук.

7. Прочитай. Вибери в дужках потрібні букви і встав у слова.

У лісі щедро світить ясне сонечко. Дихає теплий вітерець. За(дз, з)юрчать веселі струмочки. За(дз, з)венить радісний спів птахів. Дятел (дз, з)ьобом вже стукає по корі дерева. Діти прийшли до лісу на прогулянку. Вони побачили (дз, дж)ерельце.

8. Прочитай фізкультхвилинку. Вивчи напам'ять.

Дзьобнув хлібця горобець, –
Дзьоб обтер об стовбурець.

Барабольки подзьобав, –
По бруківці пострибав.

В мене є книжок багато –
І новенькі, і старі.
Я піду до школи з татом,
Всі книжки віддам сестрі.

Як багато знаю я

Хай вона сама читає
Про лисичку й журавля.
Хай вона, мала, узнає,
Як багато знаю я.

П. Воронько

- Прочитай, дотримуючись пауз, інтонації, темпу, а виділені речення прочитай з більшою силою голосу для передачі основного смислу вірша.
- Знайди у тексті слова, які свідчать про доброту братика.

Іграшки

В мене іграшок багато,
З гуми, глини, скла і вати,
З пластиліну і фанери,
З ниток, дерева, паперу...

Є у мене лук, сопілка,
Дзига, мавпочка і білка,
Самоскид, олені, тигри,
Теплохід, настільні ігри...
– Звідки іграшки ці, Гнатику?
– Ми майструємо їх з братиком.

І. Січовик

Виховані діти

За сніданком Юра Віту
Поучав, як старший брат:
– Добре виховані діти
Не ковтають виноград,
Не запізнюються в гості,
І не їздять без квитка,
Прибирають вранці постіль,

Не втікають з дитсадка!
– А мене, – озвалась Віта, –
В дитсадочку старші вчать:
Добре виховані діти
За столом завжди мовчать!

І. Січовик

- Як старший брат повчав сестричку?
- Якими рисами мають володіти діти, щоб довести, що вони виховані?
- Що засуджується у вірші? Знайди у вірші основну думку.

Спілкуємося. Висловлюємося. Читаємо

- Доповни діалог 2-ма - 3-ма своїми репліками. Прочитай його за ролями.

- Чи не бажаєш мандрувати з нами, Миколо?
- Я не проти. Тільки мені батьки не дозволяють...

- Розглянь малюнок та склади діалог або монолог.

- Розкажи, що зображено на малюнку. Про що могли розмовляти друзі? Склади уявний діалог, використавши подані нижче слова і речення.

Коли ти прийдеш до мене в гості? Я тебе чекаю в неділю. Ти (ви) не зайнятий? Вільний у суботу. З великою радістю. Із задоволенням. Домовилися? Так, домовилися. Прийду вчасно. На жаль, не можу у цей день. Зателефонуй мені. Чому ти не був сьогодні в школі? Я прийшла тебе провідати. Не хочеш випити ці ліки? Бажаю тобі доброго здоров'я. Одужуй швидше. Бережи себе. Ми завтра зустрінемося, не сумуй.

- Прочитай діалоги. Заміни другу репліку протилежною за змістом.

1. – Давай дружити, Оксанко!
– З радістю!
2. – Прийдеш сьогодні після уроків до мене, Васю?
– Ні, сьогодні не зможу.

Текст

Що таке текст?

1. Прочитай. Про що розповідається в кожному реченні? Чи пов'язані ці речення за змістом?

1. Дев'ятого листопада відзначаємо День української писемності та мови.
2. Школярі допомагають птахам взимку. 3. Марійка подарувала мамі квіти.

2. Прочитай. Скажи, яка думка висловлена в кожному реченні. Чи пов'язані між собою ці речення?

Я народилася в місті Сірет. Місто розташоване на березі річки Сірет, недалеко від Радівців. Це чудове місто з працьовитими людьми. Прекрасний край, у якому я живу.

 Текст – це об'єднані за змістом речення, які складають зв'язну розповідь.

3. Прочитай речення і запиши їх у такому порядку, щоб вийшов текст.

На зупинці у трамвай зайшла старенька бабуся. Бабуся подякувала і сіла. Ігор встав і запропонував бабусі своє місце. Одного разу Ігор з мамою їхали трамваєм. Мама була задоволена сином.

4. Прочитай. Про що повідомляється в цих реченнях? Чи утворюють вони текст? Чому?

Я встала о 7 годині ранку, зробила зарядку, вмилаь, поснідала і пішла до школи. Сьогодні було п'ять уроків. З математики і української мови я отримала десять балів. Увечері провідала хвору подругу. Я розказала їй, що ми вивчали в школі.

5. Запиши текст. Скажи, про що в ньому розповідається. Чому текст має таку назву? Якими словами ти відповідаєш на добро?

Ціна слова

Мудре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане й нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити.

В. Сухомлинський

 Назва тексту – це його **заголовок**.

Складання тексту за малюнком та опорними словами

- Прочитай тексти. Про що розповідається в кожному з них? Що в текстах спільного, а що відмінного? Добери до текстів заголовки.

* * *

Хлібом годує тебе рідна земля. Куди не кине тебе життя – пам'ятай про хліб. Щоденно чесно заробляй свій хліб. Треба бути терплячим і мужнім у праці. Батьки дали тобі перший хліб. Твій обов'язок дати їм останній. Шануй хліб.

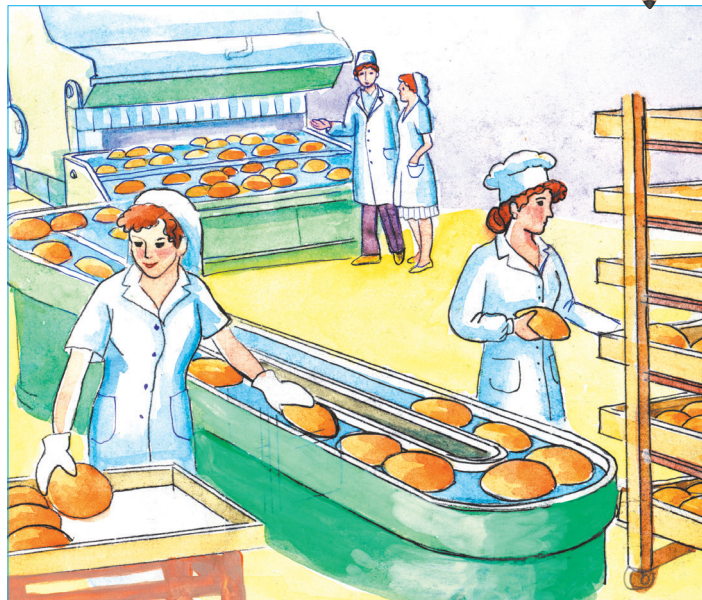
* * *

Хліб печуть уже кілька тисяч років. Тоді ж з'явилося в людській мові і це слово. Рослини, із зерна яких виготовляли хліб, називались хлібні.

Здавна люди з великою любов'ю ставляться до цього цінного харчового продукту. Вони називають його з ніжністю й теплом.

* * *

На Буковині прийнято зустрічати гостей короваєм і сіллю на вишитому рушнику. Ці величезні короваї печуть у печі. Вони дуже смачні. Для кращого смаку додають яйця, цукор. Хліб і сіль – це знак пошани.

Перевір себе

1. За якими ознаками можеш визначити, що прийшла осінь? Чому осінь називають чарівною?

2. Які ще зміни в природі ти спостерігав з приходом осені?

3. Скажи, з якого твору ці слова:

Прийшов вересень. Після задушливого літа, після серпневих теплих днів настала золота осінь.

Чисте і прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси.

а) „У школі”; б) „Осінь принесла золоті стрічки”; в) „Прийшла осінь”.

4. Кому осінь прийшла на потіху: а) дітям; б) дорослим; в) усім.

5. Прочитай уривок з вірша. Хто його автор?

Прийшла осінь люба, мила
дітям на потіху.

Груші всі позолотила
у годину тиху.

а) Ліна Костенко; б) М. Підгірянка; в) М. Опрішан.

6. Л. Левицька є автором вірша:

а) „Осінь чарівна”; б) „Осінні клени”.

7. Пригадай назву твору, з якого цей уривок: **Листопад – ворота зими.**

а) „Осінь”; б) „Осінь принесла золоті стрічки”; в) „Листопад”.

8. Назви птахів, які зимують на батьківщині, і перелітних.

9. Склади міні-твір про осінь.

Тема й головна думка тексту

1. Про що розповідається у кожному з цих речень? Чи складають вони текст? Доведи свою думку.

У лісі багато дерев. Ми знаємо домашніх та диких птахів і тварин. Лікарські рослини ростуть скрізь.

2. Прочитай. Як зв'язані ці речення між собою? Що вони утворюють? Яка тема й головна думка даного тексту?

Бережіть ліс

Ліс – це не просто сукупність дерев. Він є домівкою для звірів та птахів і багатою коморою для людей. Тут і цінна деревина, і горіхи, і гриби, і ягоди, а також лікарські рослини. А найголовніше те, що ліс – це джерело чистого повітря.

 У тексті завжди про щось розповідається, повідомляється. Це **тема** тексту. Кожна розповідь ведеться з певною **метою**.

3. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Яка головна думка цього тексту? Добери заголовок.

Ранок. У Василькове віконце заглянуло сонце. Воно немов підказує йому, що пора збиратися до школи. Василько встав, умився і почистив зуби. А потім помолився і сів до сніданку. Він радісний і веселий. У нього ще звечора все підготовлено до школи.

За О. Моторним

4. Прочитай тексти, визнач їх тему і головну думку. Добери заголовки.

* * *

Зимує білочка в дуплі. Хатинка в неї тепленька і м'яка. У сприятливу погоду білочка шукає їжу в лісі. Особливо любить вона ялинове насіннячко. А в морозяні дні має харчі в своїй комірці.

5. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Вибери з довідки один із заголовків.

* * *

Книжки хворіють. Вони, бідненькі, сохнуть, гублять листочки. Учні можуть стати лікарями книжок. Вони підклеяють обкладинку і кожен відірваний листочок. Діти знають, що книги треба берегти.

Довідка. Бережи книгу. Лікуй книгу.

3 розділ

Чарівна зима

Зимова казка

(уривок)

Добрий вечір вам, малята,
Хочу щось вам розказати.

Щоб цікаво було всім,
Я вам казку розповім.

Ось прийшла зима холодна,
Із полярних аж доріг.
І ліси, поля широкі
Вкутав білий–білий сніг.

Птахи й звірі заховались,
Сліду їх нема ніде,
Тільки вітер виє полем,
І метелиця гуде...

М. Опрішан

- До кого звертається автор? Про що розповідає?
- Що сталося з лісами та полями?
- Як ти розумієш вислів: „Метелиця гуде“?
- Поясни прислів'я „Зима без снігу – літо без хліба“.
- Які ще ти знаєш прислів'я про зиму?
- Вивчи вірш напам'ять.
- Розглянь малюнок. Розкажи, як відпочивають діти взимку.

Будова тексту. План

1. Прочитай текст. Про що розповідається на початку тексту? Про що повідомляється далі? Зачитай слова, якими закінчується текст.

1. З а ч и н

Прийшла зима. Деякі птахи вже відлетіли у теплі краї. Зимувати вдома не можуть. Лютий мороз взимку сковує їм крильця. Але птахи повернуться разом з весною.

2. О с н о в н а ч а с т и н а

Розкажу я вам, як ми, діти, кожний день спостерігали за добрим вчинком діда Григорія, який врятував життя молодого лелеки.

Дід Григорій знайшов лелеку. У птаха було хворе крило. Всі пташки вже відлетіли у теплі краї, а лелека залишився сам на полі. Дідусь приніс його у торбині до теплої хати.

Кожного дня дідусь Григорій турбувався про птаха. Ходив на став або до Прута і ловив рибу. Іноді брав лелеку з собою до річки.

Коли крило лелеки зажило, літав птах до річки або ставка сам, але кожного разу повертався додому. Так прожив він у хаті з дідом Григорієм до весни. Навесні лелека на дідовій хаті зробив гніздо, дочекався повернення з теплих країв друзів.

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

До цих пір залишилось те гніздо. До нього щовесни повертаються лелеки.

✓ Текст складається з трьох частин – **зачину** (вступу), **основної частини** і **заключної частини** (висновку).

2. Розглянь малюнок. Склади розповідь за поданим планом та опорними словами. Запиши

Для того, щоб послідовно висловлювати свої думки, не пропустити чогось, складають **план**.

складений текст, придумай до нього заголовок.

План

1. З а ч и н

Яка пора року зображена на малюнку?

Які настали зміни в природі?

Які дерева, річка?

2. О с н о в н а ч а с т и н а

Як одягнулись діти?

Куди вони прийшли?

Як розважаються дівчатка й хлопчики?

Кого зліпили діти зі снігу?

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

Як вони провели вихідний день?

Опорні слова: білий пухнастий сніг, твердий синявий сніг, грав на сонці самоцвітами, сніжинки кружляють над деревами, чисте прозоре повітря, невимовна краса, міцний лід, висока гірка, справжня казка, рум'яні щічки, ковзани, весело спускатися на санчатах, дружно зліпили.

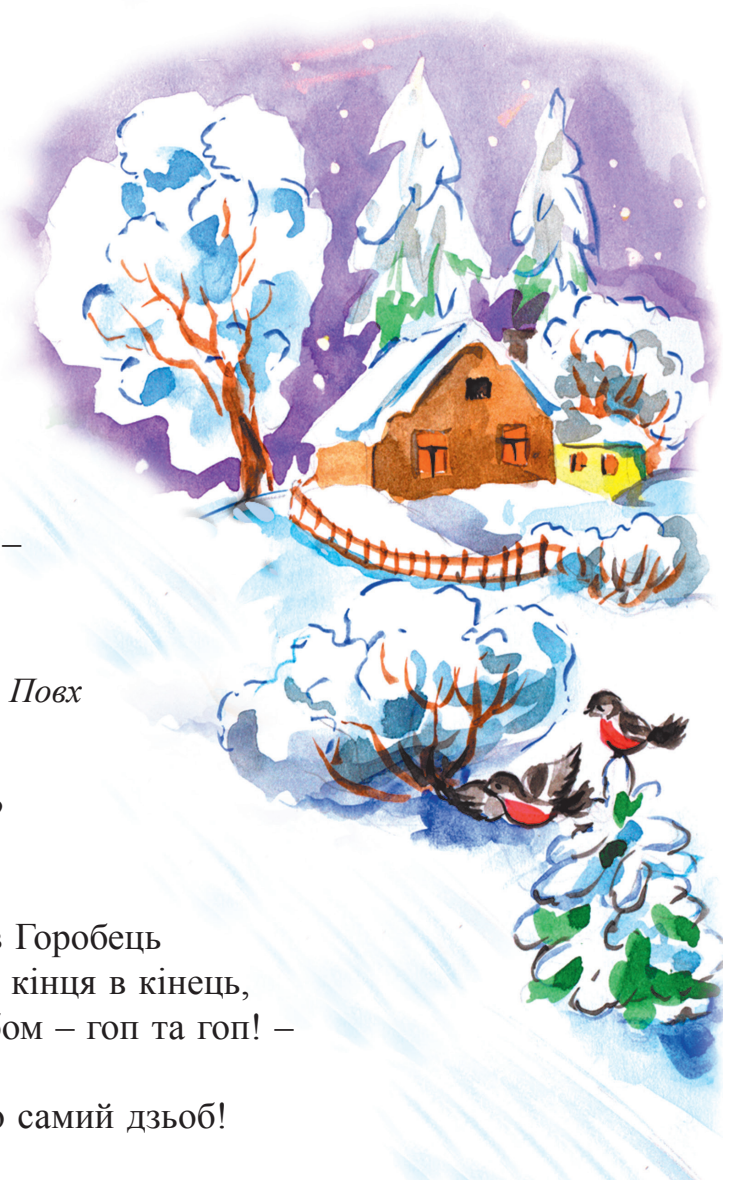
Ой не жарти...

Ой не жарти, не сміх –
 Уночі випав сніг.
 Вийшов рано в двір Гусак,
 Міряв сніг і так і сяк.
 І поважно мовив він:
 – Випав сніг до колін.
 Качка снігом побрела:
 – Ках! Тут буде до крила!
 Як поміряв Горобець
 По двору з кінця в кінець,
 Із підстрибом – гоп та гоп! –
 Каже:
 – Сніг – по самий дзьоб!

Л. Повх

- Що трапилось уночі?
- Як поводитися вранці птахи?
- Як ти розумієш слова:

Як поміряв Горобець
 По двору з кінця в кінець,
 Із підстрибом – гоп та гоп! –
 Каже:
 – Сніг – по самий дзьоб!

Прикмети

- ✓ Покрилася рано верба інеєм – до довгої зими.
- ✓ Дружно розцвірінькалися горобці – на потепління.

Чи знаєш ти, що...

Горобина – дерево з оранжево-червоними ягодами, що ростуть гронами, а також ягоди цього дерева.

Синиця – маленька співоча пташка з різнобарвним пір'ям.

Муха, бджола, оса, жук, мурашка – це **комашки**.

Зимонька

У міста і села йде зима весела.
Сіє, віє, повіває,
Снігом землю покриває
Зимонька, зимонька.

Вдягнемось тепліше
та у двір скоріше.
Зробим гірку серед двору,
Серед сніжного простору
Зимоньки, зимоньки.

Щоб була ковзкою, поллемо водою.
На санчата, на санчата –
Будем зиму зустрічати,
Зимоньку, зимоньку!

Г. Бойко

- Як приходить зима в міста і села?
- Які клопоти з'являються у дорослих з настанням зими?
- Чим займаються діти взимку?
- Як змінюється природа взимку?
- Як ти розумієш вислови з вірша:
 - а) У міста і села йде зима весела.
 - б) Вдягнемось тепліше та у двір скоріше.
 - в) Щоб була ковзкою, поллемо водою.

Загадка

Стало біло навкруги,
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди.

Воду сковую в льоди.
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я –

Збагачуй свій словник

Сіяти – розсівати, висівати, засівати, посівати, сипати.

Покривати – накривати, закривати, окривати, обшивати, одягати, вкривати, прикрашати, устеляти.

Частини тексту. Абзац

1. Прочитай текст. Про що розповідається в кожній частині. Прочитай ще раз основну частину. Зверни увагу, що кожна нова думка починається з нового рядка.

Аннина гора

1. З а ч и н

Буковина – чарівний, квітучий і багатий край. Бук – дерево листяне, яке росте на всій території Чернівецької області. І від назви цього дерева пішла назва нашого краю.

2. Основна частина

Буковина віками терпіла знущання чужинців, які протягом семи століть змінювали одне одного. Майже сто років турки і татари гнітили буковинців.

У місті Вашківцях Вижницького району є свідок тих важких років – Аннина гора. Ось яку легенду склали старожили про цю гору.

Хлопці і дівчата зібрались на толоку до танцю. Дівчата у вишитих сорочках і горботках, а хлопці у кептариках танцювали.

Раптом з гори на конях з'явилася татарська орда. Турок-отаман вподобав чорнооку Ганну і хотів забрати її у полон. Турки постійно забирали красивих дівчат у полон.

Ганна тікала густими лісами і вибігла на високу гору. Коли за плечима почула сопіння коня, зрозуміла, що нема рятунку. Вона впала на коліна до землі і промовила:

– Земле! Сховай мене!

Земля розступилася і Анна зникла. Зверху тільки чорніли відрізані турком коси.

3. З а к л ю ч н а ч а с т и н а

Відтоді гора називається Аннина.

(з легенди)

Текст ділиться на частини.
Кожна частина (нова думка) тексту починається з нового рядка – **абзацу**.

2. Перепиши **зачин** тексту.

Зі скількох абзаців він складається?

Скільки речень у цьому абзаці?

Яка головна думка цього абзацу?

3. Скільки абзаців в **основній частині** тексту?

Прочитай кожний абзац.

Визнач його основну думку.

4. Постав запитання до **кожного абзацу**.

Склади план.

Перекажи текст за планом.

Святий Миколай

(уривок)

Уже кілька днів минуло, відколи зима почала своє панування. Пухнасті білі сніжинки, танцюючи в повітрі, падали на чорну замерзлу землю, вкриваючи її товстою сріблястою ковдрою.

Юрко, досхочу награвшись зі своїми друзями надворі, тепер сидів перед комп'ютером, шукав щось цікаве в інтернеті.

– Ти почистив чобітки, чи, може, забув, що завтра свято Миколая? – запитала його мама, заглянувши в кімнату.

– Ні, не забув, чобітки уже приготував, – і в очах хлопця блиснули іскорки радості.

Мама вийшла, а Юрко продовжив подорожувати інтернетом... Через деякий час він побачив цікаві картинки...

Вулицями незнайомого міста йде Святий Миколай із великим мішком подарунків...

За М. Чубікою

- Хто головні герої твору?
- Коли відбувається подія, описана у творі?
- Які почуття охопили Юрка, коли мама нагадала, що наближається свято Миколая?
- А чи знаєш ти, що трапилось далі?
- Знайди цей твір і прочитай його.
- Чи відзначають це свято у твоїй родині?

Сніговій

Це – чепурний статечний дядечко: має гарну свитку, шапку й рукавиці.
Приходить Сніговій на заклик своєї матусі Зими. Стає на хмаринку, бере величезну лопату й сіє сніг на землю.

Сніг, добрий і пухнастий, землю зігріває, і тоді жодна рослинка не мерзне.

По землиці по усій
Віє снігом Сніговій.
Він таку лопату має –
Купи снігу накидає,
Щоб хлоп'ята і дівчата
Мчали з гірки на санчатах.

О. Кононенко

- Прочитай уважно обидва тексти, правильно наголошуючи слова.
- Розглянь малюнок. Розкажи, що на ньому зображено.

Збагачуй свій словник

Панування – володарювання, владарювання, царювання, урядування.

Чепурний – охайний, чистий, акуратний, елегантний.

Статечний – поважний, розважливий, розсудливий, серйозний, солідний, презентабельний, імпозантний, показний, заможний, літній, пристойний.

Типи текстів: розповідь, опис, міркування

1. Прочитай тексти. Порівняй їх. Про кого розповідається у першому тексті, про кого – у другому? Добери заголовки. Склади власні тексти: текст-опис, текст-розповідь і текст-міркування.

* * *

Ведмеді, як і всі тварини, що живуть у лісі, готуються до зими. Дуже старанно і вміло вимощують вони свої барлоги. У самій глушині лісу збирають м'яту, запашну хвою, кору молодих ялинок, сухий лісовий мох. Ведмеді вистилають своє житло цими пахучими і цілющими травами. Як тільки починає падати сніг у лісі і вдарять перші морози, ведмеді засинають у барлогах.

Тепло і затишно їм у хатинках.

✓ Це текст-розповідь. Його мета – розповісти про те, як готуються ведмеді до зими.

* * *

Моя улюблена іграшка – гумовий песик. Він у мене сіренький, з довгими піднятими угору вушками, маленьким носиком-гудзичком і чорними оченятами. Очі ніби дивляться саме на мене. Песика можна мити, з ним можна купатись. Я зву його Сірком.

✓ Це текст-опис. Його мета – описати зовнішній вигляд улюбленої іграшки (песика).

2. Прочитай тексти. Що у них спільного? Про кого говориться у кожному з текстів? Прочитай текст, де описується зовнішність котика. У якому з текстів висловлена думка про те, що кіт – корисна тварина? Прочитай його.

1. Котик Мурчик – наш голубчик. Лапки м'якенькі, зубки гостренькі, вушка чуткі, вуса довгі, шубка сіра, шовкова.

2. На даху спала кішка. Коло кішки сіла пташка. Пташко, не сиди близько. Кішки хитрі.

3. Кіт – корисна свійська тварина. Він ловить мишей.

Це текст-міркування. Його мета – висловити власну думку щодо прочитаного.

3. Прочитай тексти, порівняй їх. Який з них текст-розповідь, а який текст-опис? Аргументуй свою думку.

Очі

У нього очі, як черешні, що вистигають у рясних садах. Великі, круглі, темні, в яких сяють вогники радості.

Очі

Очі – це орган зору, за допомогою якого людина бачить. Пам'ятайте, що зір легко пошкодити. Не можна працювати при поганому освітленні. Світло повинно падати на робоче місце зліва. Книжка або зошит мають бути на відстані тридцяти п'яти сантиметрів від очей. Почитавши двадцять хвилин, треба зробити перерву, щоб очі відпочили.

4. Розглянь таблицю і запам'ятай типи текстів.

Типи текстів	На які питання відповідають	Про що говоримо
розповідь	<i>що робить? що сталося?</i>	про дії, події, вчинки героїв
опис	<i>який? (яка?, яке?) є предмет чи особа</i>	про ознаки предмета, особи
міркування	<i>чому?</i>	про причини ознак і дій, про мету вчинків

Зимові народні звичаї

За тиждень після Різдва, напередодні Старого Нового року, який припадає на 14 січня, в Україні святкують Щедрий вечір. Цього вечора готують святковий стіл. Якщо на Різдво співають колядки, то на Щедрий вечір – щедрівки.

З Новим роком!

З Новим роком, любі діти!
Хай вам доля сонцем світить,
Хай достатки і гаразд
Цілий рік гостять у вас.

- Опиши, які звичаї зображені на малюнках.

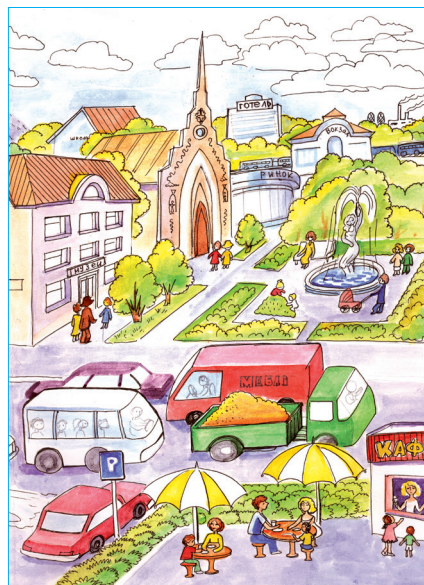
Переказ

1. Прочитай. Напиши переказ тексту. Зверни увагу на те, як треба працювати над переказом.

Це трапилось у великому місті, де багато автомобин і перехожих на вулицях. Сашко саме повертався зі школи, як раптом почув скрегіт гальмів і болісний зойк собаки. Глянув на дорогу і побачив маленького сірого собаку майже біля передніх коліс автомобіля. Це був їхній шкільний Азор. Водій сигналив, але собака не ворушився. Він, мабуть, страшенно злякався. Сашко підійшов до краю тротуару, присів, вийняв із сумки бутерброд, який не доїв на перерві, і почав манити ним пса. Той, почувши знайомий голос хлопчика, отямився і поволі рушив до Сашка.

А Сашко дуже шкодував, що собаки не вміють переходити вулицю за світлофором.

Робота над переказом

1. Прочитай текст.
2. Випиши слова, значення яких ти не знаєш.
3. Випиши слова і словосполучення, які будеш використовувати при написанні переказу.
4. Прочитай текст другий раз. Визнач його головну думку.
5. Склади і запиши план переказу.
6. Усно перекажи прочитаний текст за планом.
7. Прочитай ще раз. Закрий книжку. Напиши письмовий переказ прочитаного за планом.
8. Уважно прочитай написаний тобою переказ. виправ допущені помилки.

План

1. Що трапилось у великому місті?
2. Звідки повертався Сашко?
3. Що він почув?
4. Кого побачив Сашко?
5. Чому собака не ворушився?
6. Що зробив хлопчик?
7. За чим шкодував Сашко?
8. Чи знаєш ти правила дорожнього руху?

Різдво Христове

Найбільшою подією зимових свят є Святий вечір. Це – переддень народження Ісуса Христа, або, як його називають, Різдва Христового.

Різдво – це свято народження Христа. Ісус народився у Вифлеємі, куди Йосиф та Марія прийшли для перепису населення.

З цією ж метою у Вифлеємі зібралося багато людей. Марії та Йосифу довелося заночувати в печері, де був хлів. Тут Марія народила немовля. Вона його сповила і поклала в ясла. Звістку про це швидко рознесли ангели по всьому світу.

Першими дізналися про народження Сина Божого пастухи, які прийшли його славити. На небі з'явилася чудова зірка, що привела сюди східних мудреців з дарами. Вони впали на коліна і славили народженого Спасителя.

Колядки, колядки!

Міхай Емінеску

Колядки, колядки –
Пора коляди!
Мов срібнії кладки,
Дзеркала-льоди.
І вітер гуляє
Верхів'ям ялиць,
В цю ніч засіяють
Намиста зірниць.
А діти радіють,
Радіють малята

Пречистій Марії,
Різдвяному святу.
Заради Марії,
Спасителя ради
Ісуса Христа,
Мандрівнику сяє
На небі звізда.

Переклав Михайло Михайлюк

Колядка – це пісня, яку виконують під час різдвяних свят.

Чи знаєш ти, що...

Різдво – християнське свято народження Христа, що відзначають 25 грудня-румуні і 7 січня-українці.

Свято – день або дні, коли відзначають видатні події, знаменні дати.

Славити – звеличувати, прославляти, співати осанну, оспівувати, благословляти, подейкувати.

Робота над складанням плану переказу

1. Склади колективно план тексту. Перекажи його за планом.

Лелека-кінозірка...

Іван Миколайчук натрапив на нього зовсім випадково і допоміг йому стати одним з головних героїв фільму „Білий птах з чорною ознакою”.

Якось, прогулюючись парком у Чернівцях, актор побачив за металевою сіткою зіщуленого лелеку і скрикнув від радості: „Та це ж дарунок долі! Я стільки місяців шукаю птаха для свого фільму, а він, виявляється, живе під боком!”

Іван ублагав керівництво зоокутка віддати йому чорногозу на кілька тижнів. Вони міцно здружилися, ніколи не розлучалися на знімальному майданчику.

Після зйомок у Карпатах Іван власноручно приніс лелеку в зоокуток і, прощаючись з ним, зронив сльозу...

Коли бував у Чернівцях, то завжди навідувався до старого друга.

В. Бабух

Робота над складанням плану переказу

1. Прочитай текст.
2. Поділи на абзаци.
3. Визнач головну думку кожного абзацу.
4. Дай заголовок, назву абзацу.
5. З назв абзаців склади план.

2. Склади самостійно план тексту.

Чому в слона короткий хвіст і довгий ніс

Давним-давно жив у джунглях Слон-Мирон, Слониха-Мирониха й Слоненя-Мироненя. Слоненя було цікаве. Воно хотіло все знати.

Одного разу Слоненя побачило, як з води виліз крокодил.

Слониха не раз розповідала йому про те, який крокодил небезпечний. Крокодил мав злегка відкриту пащу. З пащі визирали білі зуби. Слоненя думало, що крокодил всміхається до нього. Воно підійшло ближче. Хотіло запитати, скільки у крокодила зубів.

Та крокодил ухопив Слоненя за ніс і почав тягнути у воду. На крик Слоненяти прибігла мама. Вона вхопила Слоненя за хвіст, щоб вирвати його із пащі крокодила. Слониха тягла у свій бік, а крокодил – у свій. Бідне Слоненя пищало з болю. Та Слониха перемогла. Вона врятувала Слоненя.

Але при цьому довгий хвіст урвався, ніс витягнувся і став довгий, мов труба. Відтоді всі слони мають короткі хвости і довгі носи.

Різдво в лісі

(уривок)

У гайку, де колись росли опеньки, жили зайчики сіренькі. Шубка на них тепла та пухка, хвостик схожий на м'яча, вушка стирчать, очка блищать. Було всіх зайчиків п'ять. Як прийшли різдвяні свята, заметушилася хата. Тут зайчиха порядкує, заєць надворі майструє, а маленькі зайченята обступили маму й тата, подають і допомагають, як уміють і як знають.

Вже до свят усе готове. Печиво пухке, чудове... З маком жовті калачі, і великі, і малі. Коржики, ще й паляниці та з біленької пшениці. Чобіток нових по парі заєць приволік для дару. П'ять новеньких колушків сам-один пошити вспів. Хатка, хоч уже валилась, чистотою аж хвалилась...

– Ну, святкуймо! – каже мати. – Вже пора колядувати.

Обізвалась Сіра Спинка, наймолодша в них дитинка:

– Мамо, мамо! Де ж ялинка?

Каже мати:

– Подождімо! Куцика в яри пошлімо. Він прудкий, тож за хвилинку з яру принесе ялинку...

За І. Савицькою

- Де і коли відбувається подія?
- Хто головні персонажі твору?
- Як і чому метушилися зайці й зайчата?
- Пригадай відому тобі коляду.

Збагачуй свій словник

Паляниця – паляничка, хлібина, буханець, калач, книш, коровай.

Метушитися – рухатися безладно, заклопотано; робити що-небудь, по-ратися поспішно.

Гомін – звучання розмови, безладний шум, гамір.

Посівальники

Здавна в українців побутує звичай у перший день Нового року навідуватися до кожної хати і посівати. Діти (лише хлопчики) ходять від хати до хати, просять у господаря дозволу посівати. Отримавши згоду, беруть з мішечка чи з кишені зерно жита чи пшениці. Посипають зерном перед порогом або й на всю хату і промовляють різні побажання.

Сієм, сієм, посіваєм,
З Новим роком вас вітаєм.
Посіваєм в кожній хаті –
будьте радісні й багаті!
Дай же, Боже, в добрий час,
Щоб добро гостило в нас.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти хотів провести зимові канікули з твоїми ровесниками, які розмовляють іншою мовою?

Слова для довідки: разом колядувати; разом щедрувати; запросив би до себе в гості.

Речення

Речення. Зв'язок слів у реченні

1. Прочитай речення. Скажи, яка думка висловлена в кожному з них.

Зима. Мороз розмалював шибки вікон чарівними візерунками. Закутався в теплу білу ковдру ліс. Діти вирішили допомагати пташкам взимку.

 Речення – це слово або кілька слів, які виражають закінчену думку.

2. Про що ти мрієш? Вислови свою думку реченням. Запиши його. Скільки слів ти використав для вираження своєї думки?

3. Прочитай. Скажи, де висловлено закінчену думку: у словах, словосполученнях чи в реченні?

Слова

Канікули, зима,
весело, пройти.

Словосполучення

Зимові канікули;
весело пройшли.

Речення

Весело пройшли зимові канікули.

4. Із поданих слів склади і запиши речення.

Вишитій, рум'яна, скатертині, хлібина, на, лежить.

 Слова у реченні пов'язані між собою за змістом і граматично.
Зв'язок слів у реченні можна встановити за допомогою запитань.

5. Перепиши речення за зразком.

Зразок: Взимку бувають сильні морози.

морози (що роблять?) бувають; бувають (коли?) взимку;
морози (які?) сильні.

6. Встанови зв'язок слів у реченні за допомогою запитань.

Дерева стоять у казковому інеї.

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання.

1. Що тобі відомо про звуки мови? 2. Як вони позначаються на письмі?
3. Скільки букв є в українському алфавіті? 4. Скільки є голосних звуків?
5. А скільки приголосних? 6. Яка буква завжди позначає два звуки? 7. Коли **є**, **ю**, **я** позначають два звуки? 8. А коли вони позначають один звук?

2. Аудіювання.

Люблю Бога, тата, маму,
Люблю свою родину,

Люблю щиро нашу тиху
Рідную хатину.

С. Воробкевич

1. Скільки букв є у слові **люблю**? 2. А скільки звуків? Чому? 3. Назви голосні звуки. 4. Скільки приголосних звуків у цьому слові? 5. Запиши схему слова.

3. Прочитай слова. Випиши ті, які не можна поділити на склади.

- а) пісня, іде, учить, співає, сон; б) читає, льон, їдуть, джміль; в) день, мама, стою, явір, зелень.

4. Наведи по чотири приклади слів з твердими і м'якими приголосними. Запиши ці слова.

5. Запиши виділені слова. Визнач у них кількість букв і кількість звуків.

1. Румунія – моя країна. 2. Де тії ковалі живуть, що золоті ключі кують?

6. Прочитай і відгадай загадку. Зроби буквено-звуковий аналіз слова **летять**.

Без крил летять, без ніг біжать, без води пливуть.

7. Перепиши речення. Підкресли букви, що позначають м'якість попередніх приголосних. **Коник з листя і травиці Шиє зайцю рукавиці.**

8. Яка буква алфавіта не позначає жодного звука?

9. Склади три речення зі словом **хліб**.

4 розділ

Як треба поводитися

Приблуда

Біля мого двору
Вже четвертий день
Песик незнайомий
Все стоїть, мов пень.
Я гукнув сердито:
– Геть іди! Жебрак!
Зізнаюсь, терпіти
Я не міг собак.

Пес відчув провину
І в кущі поліз.
Я узяв корзину
Та й подався в ліс.
Там грибів багато
Швидко відшукав,
Час уже вертати,
Тільки ж... заблукав.
Сів на пень, сумую,
Сльози на очах.

Раптом – що це? Чую –
Виє хтось в кущах.
Придивився, бачу
Цуценя сумне...
Ледь живе, одначе
Потягло мене...
Ну й життя
чудесне!

Гарно як навкруг!
З того часу песик –
Мій найкращий друг.

І. Січовик

- Прочитай, дотримуючись пауз, інтонації, темпу, а виділене речення зачитай з більшою силою голосу для передачі основного смислу вірша.
- Знайди у тексті слова, які свідчать про доброту песика.

Найкраща іграшка

– Не вгадать тобі нізачо,
Котра з іграшок – найкраща!
– Знаю! Трактор заводний!
– Зовсім ні.
– Електрична залізниця!
– Помилився.
– Ну, тоді це – пароплав!
– Не вгадав.
– Зрозуміло: це – літак!
– Знов не так.
Добре, відповідь я дам:
Та, яку зробив ти САМ!

А. Костецький

- Якими рисами мають володіти діти, щоб довести, що вони працюючі?
- Знайди у вірші підтвердження основної думки.

Секрет

Що зробити, щоб удвічі
Видавався торт смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
Кожен день для вас побільшав?
Щоб і радості і щастя
Вам було – аж ніде діти?
**А немає тут секрету:
Треба з другом поділитись!**

А. Костецький

- Поясни значення виділеного речення.
- Скажи, яка основна думка цього вірша.

Види речень за метою висловлювання

1. Прочитай текст. Зверни увагу на розділові знаки в кінці речень.

Це було взимку. Хлопці пішли в ліс. Який чудовий ліс в зимову пору! Скільки пташиних слідів на снігу! Чого вони шукають? Птахи заклопотані в пошуках їжі.

2. Розглянь таблицю. Зверни увагу на мету висловлювання кожного речення та розділові знаки.

Приклади речень	Мета висловлювання	Вид речень	Розділовий знак у кінці речення
Багато пташок залишається у нас зимувати.	Розповідь, повідомлення про що-небудь	Розповідне	Крапка (.)
Які пташки залишаються у нас зимувати?	Запитання	Питальне	Знак питання (?)
Бережіть птахів! Підгодовуйте їх взимку! Не можна знищувати пташиних гнізд.	Наказ, заклик, спонукання, застереження	Спонукальне	Знак оклику (!), крапка (.)

 Розповідні, питальні і спонукальні речення можуть бути **окличними**, коли вони вимовляються з більшою силою голосу.

В кінці окличних речень ставиться знак оклику (!).

3. Запиши питальні речення. Дай повні відповіді на них.

Який лісовий звірок сушить гриби на деревах?

Чії пташенята не знають своєї матері?

Хто з диких тварин любить малину?

4. Визнач вид речень за метою висловлювання. Прочитай два останні речення як окличні. Перепиши їх.

1. Через місто Київ протікає річка Дніпро.
2. Яка річка протікає у твоїй місцевості?
3. Не брудни водиці, не топчи травиці!
4. Вода – це здоров'я, вода – це краса, вода – це цілюща ранкова роса.

5. Поділи текст на речення. Перепиши його. Кожне нове речення починай з великої букви. Постав розділові знаки.

Зима у лісі

Прийшла білосніжна зима дерева і кущі вкрилися пухнастими снігами білокора берізка стоїть гола тільки на могутньому дубі залишилося сухе листя.

Зайчиків не лякають ні сніги, ні морози вони одяглися у тепле хутро і весело стрибають навколо зелених ялинок хитра лисичка поглядає із-за дерева, а ведмедям в цей час сняться солодкі кольорові сни.

Діти і гніздечко

Діти знайшли в саду гніздечко. У ньому сиділи пташенята. Вони ще не вміли літати. Діти забрали пташок, принесли додому й показали татові.

Татко спитав:

– Чи добре було б вашій мамі, коли б хто украв вас із хати?

Діти відказали:

– Ні, мама плакала б.

Татко знову спитав:

– А вам чи добре було б тоді?

Діти сказали:

– Ні, і ми плакали б і хотіли б додому.

Тоді татко сказав:

– Таке саме горе буде матері-пташці й цим діткам.

Діти пожаліли пташок, віднесли в сад і посадили назад у гніздо.

За Б. Грінченком

- Де відбувалася описана подія?
- Що зробили діти?
- Як вони поводитися потім?
- Як змінилося розуміння свого вчинку після татових повчань?
- Прочитай діалог, передаючи голосом здивування, хвилювання.
- Продовж речення: „*Діти люблять свою маму, а пташки – ...*”.
- Інсценуйте твір.
- Усно склади речення зі словами: **принесли – віднесли, поклали – забрали.**

Сашко

В трамваї переповненім
Сашко з м'ячем сидить,
А біля нього згорблений
Старий дідусь стоїть.

Хтось до Сашка звертається:
– Чи вас у школі вчать,
Як місце дати старшому,
Як старших поважать?

– Та вчать, – Сашко відказує,
– Але оце якраз
Розпочались канікули –
Ніхто не учить нас.

Г. Бойко

- Якою була поведінка Сашка в трамваї?
- Прочитай в особах вірш з відповідною інтонацією: з обуренням, здивуванням.
- Розкажи, як би могли розвиватися події далі?
- Поясни, в чому причина такої відповіді Сашка.
- Поясни значення виділених слів.
- Склади з ними 3-4 речення.

Збагачуй свій словник

Повага – пошана, шана, шаноба, шанування, поцінування.

Поведінка – поводження, манери, ставлення до когось чи до чогось, обходження.

Горе – печаль, смуток, нерадість, біда, нещастя, лихо, скрута.

Звертання. Розділові знаки при звертаннях

1. Прочитай спонукальні речення. Які слова ввічливості вжито в даних реченнях? Зверни увагу, як правильно звертатись. Назви слова-звертання.

Бабусю, сідайте, будь ласка. Сергійку, допоможи, будь ласка, дідусеві.
Прошу, Галино Іванівно, заходьте!

 Звертання – це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються. На письмі звертання виділяється комою або знаком оклику.

2. Так звертаємось в листах:

Дорогий Сергійку! Люба Катрусю! Шановна Олено Іванівно! Шановний Петре Григоровичу! Шановні Маріє Федорівно! Вельмишановний Ігоре Степановичу! Люба матусю! Дорогий братику! Дорога моя вчителько!

Зверни увагу

Якщо звертання стоїть на початку речення, то кома ставиться після нього, якщо в середині – з обох боків, а якщо в кінці речення, то перед ним.

3. Запиши подані слова у формі звертань. З одним із слів склади речення.

Зразок: Бабуся – бабусю.

Марійка, мама, тато, дідусь, братик, сестричка, Сергійко, зимонька.

4. Перепиши вірш, підкресли звертання. Скажи, якими за метою висловлювання є речення із звертаннями?

Над колискою

Спи, мій маленький, спи, мій синок,
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив...

Спи, моя ластівко, солодко спи!
Спи ж, мій малесенький, годі гулять...
Зайчики білі давно уже сплять.
Олександр Олесь

5. Прочитай уривок з казки, перепиши його. Знайди слова-звертання, виділи їх комами.

Опустив вовк хвіст в ополонку та й приказує:

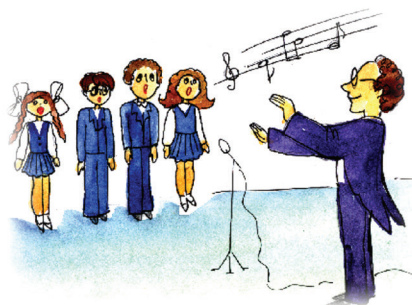
– Ловися рибко все велика та велика. Ловися рибко все велика та велика.

А лисиця ходить навколо вовка й приказує:

– Мерзни, мерзни вовчий хвіст.

Дружба

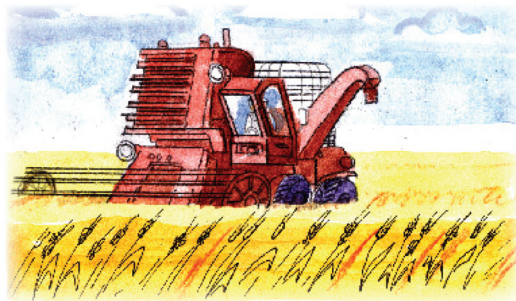
Є чарівне слово „дружба”,
Знаємо ми це усі.
Дружать ноти зі словами,
І складаються пісні.

Дружать квіточка і бджілка,
Дружать море й кораблі,
Дружать в небі місяць, зірки,
Пори року на землі.

Дружить поле з колосками, /
Дружать літо і тепло, /
Дружить осінь із дощами, /
Дружать щастя і добро. //

Л. Левицька

- Прочитай вірш, дотримуючись пауз, інтонації, темпу. Виділені речення читай з підвищеною силою голосу для передавання основного смислу.
- Як ти розумієш ці вислови?

Дружать ноти зі словами
І складаються пісні.

Дружить осінь із дощами,
Дружать щастя і добро.

Чи знаєш ти, що...

Зрада – порушення вірності, віроломство.

Дружити – перебувати в добрих, приязних стосунках, бути в дружбі, приятелювати.

Складання плану власного тексту (твору)

■ Як працювати над складанням плану для власного тексту?

1. План твору повинен відповідати темі (про що будеш писати).
2. Не пиши зайвого.
3. Слідкуй за порядком викладу думок.
4. Пиши гарно, виразно.

✔ План коротко й послідовно відображає найголовніше в тексті.

Зверни увагу

Текст складається із:
*зачину; основної частини;
заключної частини.*

Зразок плану твору

1. Яке свято наближається?
2. Хто приготував подарунки?
3. Який подарунок для тебе найдорожчий?
4. Хто тебе привітав?
5. Що найбільше запам'яталося?
6. Як пройшло свято?

Робота над текстом (твором)

1. Вибери тему тексту (твору).
2. Визнач тип тексту: розповідь, опис, міркування.
3. Добери і систематизуй матеріал.
4. Запиши опорні слова, словосполучення.
5. Склади план твору.
6. Працюй з чернеткою.
7. Перепиши текст.
8. Прочитай повністю написане.
9. Пам'ятай про будову тексту.

- Склади власний план і твір за малюнком.

Хочеш бути добрим?

- Слухай мудрі поради!
- Будь вихованим!
- Не лінуйся!
- Не хвались!
- Не обманюй!
- Не зраджуй друзів!
- Не роби іншим того, чого собі не бажаєш!

Прислів'я

- ✓ З добрим дружись, а лихого стережись.
- ✓ Не маєш друга – шукай, знайшов – тримай.
- ✓ Друга за гроші не купиш.

Друзі

Ішов Ясько зеленим лугом,
Гукнув Ясько до свого друга:
– Давай, Тимку, через струмок
Збудуємо собі місток.
Принесли дощок. Почали.
А дошки – плюсь, та й попливли...
– Це винен ти!
– Ні, винен ти!
– Не хочу я до тебе йти!
Та скоро знов сюди прийшли.
Принесли дощок. Почали...
З'єднала кладка бережки,
і помирились хлопчачки.

Б. Снісаренко

- Що гукнув Ясько до свого друга?
- Що хотіли збудувати хлопчачки?
- Що трапилось? Як ти думаєш, хто у цьому винен?
- Що допомогло друзям помиритися?
- Як ти розумієш вислів:

З'єднала кладка бережки,
і помирились хлопчачки.

- Розглянь малюнки. Скажи, як би ти зробив у таких ситуаціях.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти допоміг комусь, хто потрапив у біду?

Слова для довідки: поділився іграшками; поділився книжками, зошитами, шкільним приладдям; поділився одягом, взуттям, їжею; все зазначене.

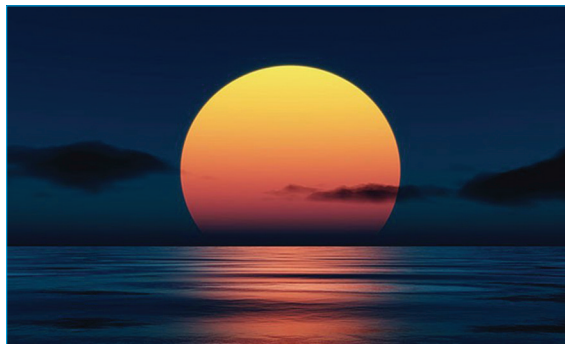
Головні та другорядні члени речення

1. Прочитай вірш. Скільки в ньому речень? Про кого або про що розповідається в кожному реченні?

Сонце заходить.
Гори чорніють.
Пташечка тихне.
Поле німіє.

Т. Шевченко

- Член речення, який вказує, про кого або про що розповідається в реченні, називається **підметом**.
Підмет відповідає на запитання **хто? що?**
Він підкреслюється однією рисою.

2. Доповни речення словами-підметами і запиши їх.

1. У лісі (хто?) назбирали ягід.
2. Через село протікає (що?) .
3. Лікує хворих (хто?) .
4. Біля школи росте (що?) .
5. (Хто?) пише на дошці.

3. Перепиши речення, підкресли підмети.

1. Фестиваль „Червона рута” прийшов до нас разом з незабутнім Володимиром Івасюком. 2. Річка вкрилася кригою. 3. Одягнувся в біле покривало ліс. 4. Сонце низько стоїть над землею.

4. Доповни речення словами з довідки.

Сніг (що робить?) під ногами. Діти (що роблять?) снігову бабу. Люди (що роблять?) дорогу від снігу. Синичка (що робить?) з гілки на гілку.

Довідка: ліплять, розчищають, рипить, перелітає.

✓ Член речення, який вказує, що говориться про підмет, називається **присудком**.

Присудок відповідає на запитання: **що робити?**
що зробити? Він підкреслюється двома рисками.

5. Прочитай речення. Зверни увагу на взаємозв'язок між підметом і присудком.

<u>хто?</u> Дмитро	←	<u>що робить?</u> сміється.
<u>що?</u> Сонце	↔	<u>що робить?</u> світить.

✓ **Підмет** і **присудок** – це **головні члени речення**, які зв'язані між собою.

6. Перепиши речення. Знайди головні члени речення і підкресли їх.

Вітер погнав сірі хмари. Повільно падали сніжинки. Потім пішов густий сніг. Діти вийшли на вулицю.

7. Перепиши та підкресли головні члени речення.

1. Прозора крига вкрила річку.
2. Озимина стоїть під снігом.
3. Взимку ми відпочиваємо в Карпатах.
4. Білочка сушила гриби на зиму.
5. Школярі допомагають птахам взимку.
6. Дітям необхідно пам'ятати правила безпеки під час відпочинку.

8. Склади речення за поданими схемами.

<u>хто?</u>	↔	<u>що робить?</u>
<u>що?</u>	↔	<u>що робить?</u>

5 розділ

Дружба

Лінива Оленка

Прийшла вранці Оленка у клас.

– Чого це ти не зачесана? – питає вчителька.

– Матуся не встигла причесати, – каже Оленка.

– А черевички чого брудні?

– Дідусь не почистив.

– А гудзика чого біля комірця немає?

– То вже я винна, – сказала Оленка, – забула нагадати бабусі, щоб пришила.

За Б. Вовком

- Прочитай оповідання.
- Знайди рядки, в яких описана зовнішність дівчинки: її зачіска, взуття, одяг.

- В яких словах розкрито ставлення дівчинки до родини? Як назвати таке ставлення?
- Хто ж винен, що дівчинка прийшла такою до школи?
- Наведи приклади добрих стосунків у твоїй родині.

Оповідання – це невеликий за обсягом прозовий художній твір, у якому зображається подія з життя одного або декількох персонажів.

Речення. Другорядні члени речення

1. Прочитай речення першої і другої колонок. Скажи, чим вони відрізняються. Перепиши, підкресли підмет і присудок.

Настала зима.
Повіяв вітер.
Пішов сніг.
Стоять дерева.

Настала холодна, сніжна зима.
Повіяв сильний зимовий вітер.
Пішов білий лапатий сніг.
Непорушно стоять голі дерева.

 Другорядні члени речення – це всі слова в реченні, крім підмета і присудка. **Другорядні члени речення** пояснюють головні або інші другорядні члени.

2. Перепиши речення, вставляючи замість питань другорядні члени речення. Підкресли головні члени речення.

1. Наступила (яка?) зима. 2. Дерева стоять (які?). 3. Діти ліп-лять (з чого?) (що?). 4. Андрійко катається (на чому?).

3. Прочитай речення. Зверни увагу на зв'язок між головними та другорядними членами речення. Встанови зв'язок між членами речення за допомогою питань.

Зразок: Прокидаються від зимового сну дерева.

дерева (що роблять?) прокидаються; прокидаються (від чого?) від сну;
сну (якого?) зимового.

1. Батько довго розмовляв з давнім приятелем. 2. Ми поверталися з подорожі в хорошому настрої. 3. Туристи відпочивали біля струмочка.

4. Перепиши текст. Підкресли в реченнях головні члени. Прочитай слова, які не належать до головних членів речення.

Урок праці

Учні виготовляють іграшки для дитсадка. Микола плете з лози кошики. Михайлик робить яскраві прапорці. А дівчатка з клаптиків тканини шиють м'які іграшки. Дуже радітимуть дошкільники.

5. Запиши речення в такому порядку, щоб вийшов текст. Підкресли підмет і присудок.

Побачив гніздо і зайняв його. Ластівка зліпила гніздо для своїх пташенят. Разом вони вигнали стрижа з гнізда. Летів мимо стриж. Вона покликала на допомогу інших ластівок. Ластівка не розгубилась.

Однорідні члени речення

1. Перепиши текст. Підкресли в кожному реченні головні і другорядні члени речення. Скажи, скільки підметів у другому реченні, присудків – у четвертому.

Ліси бувають листяні і хвойні. У листяних лісах ростуть дуб, береза, вільха, осика, клен. Тут живуть ведмеді, олені, лисиці, зайці. Ліс очищає повітря, дає їжу, захищає поля від вітрів.

 Члени речення, які відповідають на одне й те саме питання і зв'язані з одним і тим самим членом речення, називаються **однорідними**.

2. Добери до кожної групи слів одне слово із спільним значенням.

Зразок: Шафа, стіл, диван – це **меблі**.

Неділя, середа, субота – це . Карась, окунь, щука – це . Мар'яна, Віктор, Аурел, Ауріка – це . Айстри, гладіолуси, чорнобривці – це .

3. Запиши під диктовку текст. Підкресли однорідні члени в реченнях.

Рідний край – це безмежні степи, зелені ліси, голубі озера. Вулиця в пишних каштанах і кленах. Зі стежки до школи, зі шкільної парти, з калини коло хати починається твоя Батьківщина.

4. Перепиши речення. Постав пропущені коми.

1. Діти будьте ввічливими не тільки в школі але й вдома. 2. Ми підемо в ліс а потім на річку. 3. Хлопчик говорив тихо але виразно. 4. Тетянка відвідує танцювальний хоровий драматичний гуртки.

5. Доповни речення однорідними членами. Запиши їх.

На уроці української мови ми слухаємо, , . Вулицями міста їздять трамваї, , . На Буковині живуть українці, румуни, .

Зверни увагу

На письмі між однорідними членами речення ставиться кома. Однорідні члени речення можуть з'єднуватися за допомогою слів: **і, й, а, та, але**. Перед **а, але** завжди ставиться кома.

Сім днів

Один батько мав семеро діточок, лиш імен у них не було. З того виходив великий клопіт. От і вирішив батько їх назвати.

– Ти, моя найменша доню, за всіх веселіша. Все гуляєш та співаєш, та плетеш віночки. Будеш Неділя, бо не робиш ніякого діла.

– Ти, найстарший сину, завжди ходиш слідком за Неділею. То й будь Понеділок.

– Ти мій другий синочок, – казав батько наступному, – то будеш Вівторок.

– Тепер, доню, твоя черга. Трьох назвав, трьох після тебе називатиму. Твоє ім'я посередині. Тому будь Середа.

– Ти четверта моя дитина – назву тебе Четвер.

– А ти п'ята, отже, П'ятниця.

– Ой, тату, – сказала дочка, котру батько ще не встиг назвати. – Які ви даєте нецікаві імена! Хто четвертий – Четвер, хто п'ятий – П'ятниця...

– Гаразд, назву тебе хитріше: Субота.

– Тепер же, дітки, не переплутайтеся, ходіть слідком одне за одним, як вас названо! – мовив батько Тиждень.

Так вони й ходять.

За З. Мензатюк

- Чому батько мусив дати імена дітям своєї родини?
- Назви імена доньок і синів. Що ці імена тобі нагадують?

Чи знаєш ти, що...

Нашадок – людина стосовно до своїх предків; син або дочка стосовно до батьків.

Небіж – син брата або сестри; племінник.

Падчерка – дочка, нерідна одному з членів подружжя і рідна іншому.

Збагачуй свій словник

Жаркий – паркий, задушливий, душний, пекучий, гарячий, жагучий.

Пісня про рушник

Рідна мати моя, ти ночей недоспала
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

Приспів:

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

Приспів:

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

А. Малишко

- Виразно прочитай або заспівай пісню разом з учителем, з усім класом.
- Чому мати дарувала синові вишитий рушник?
- Вислови слова подяки мамі за її любов і турботу.

Яка стежка найкраща?

Засперечалися дітки, яка стежка найкраща.

- До крамнички, бо там цукерки.
 - Ні, до школи, бо там є дітки.
 - Ні, до річки, бо там можна скупатися.
 - Ні, в садок, бо там груші, яблука.
 - Ні-і, в поле, бо там просторо...
- Аж тут поспіла мама. Дітки й питають:
- Яка стежка найкраща?
 - Додому, дітки. До рідної хати.

За Д. Чередниченком

найкраща стежка до крамнички, бо...

- Прочитай, про що сперечалися діти.
 - Перекажи діалог своїми словами.
 - Починай так: „*Одна дитина сказала, що* **найкраща стежка до крамнички, бо...**”
- Знайди рядки, в яких висловлено основну думку твору.
 - Запиши їх.

Чи знаєш ти, що...

Вишивати – нашивати на тканину візерунки нитками, бісером.

Вишивка – вишитий візерунок на тканині.

Вишиванка – вишита сорочка.

Вишитий рушник – символ українського народу; ним прикрашають оселі; на рушник стають наречені.

Матері

В хаті сонячний промінь косо
На долівку ляга з вікна...
Твої чорні шовкові коси
Припорошила вже сивина.

В. Симоненко

Поїзд

Поїзд мчить, як швидко мчить!
Він летить, мов птиця, –
Бо везе в столицю
Маму і мене,
Маму і мене...

Цілий день колеса лунко
Дзвонять в рейки, цілий день
Із вікна такі малюнки –
Не побачиш їх ніде!
Можна й мову розбирати
Підколесну та швидко:
– Ми ве-зем те-бе до та-та,
По за-ліз-но-му міст-ку.

П. Мовчан

- Прочитай виразно і уважно вірші. Про кого перший вірш? А кого і до кого поїзд везе у другому вірші?
- Розкажи, за що ти любиш свою маму.

Помічниці

Діти мамі говорили:
– Ми сьогодні посуд мили!
– Молодці! – радіє мати,
Що взялись допомагати.
– І ти мила, Оленко?
– Ні, – відказує маленька, –
Мили тільки Зіна й Алла.
Я розбитий підбирала.

В. Шарайко

- Що в цьому тексті серйозне, а що – жарт?
- Продовж текст: що сказала потім мама дівчаткам.
- Як ти допомагаєш своїм батькам?

Рахунки

Мама вчила рахувати:
– Скільки разом нас у хаті?
Говори!
Довго думав син, гадав,
Та, нарешті, і сказав:
– П'ять.
– Що ти, синку, скільки нас:
Мама, тато, ти й Тарас?
Думай...

О. Сенатович

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Якби твої батьки вирішили опікуватися дитиною-сиротою, як би ти до цього поставився:

- 1) схвально; 2) несхвально; 3) розгублено

Слово

Лексичне значення слова

1. Розглянь малюнки, назви їх. Поясни значення слів.

2. Прочитай слова. Поясни їх значення.

1. Школа, місто, хліб, радість, книжка.
2. Нова, велике, свіжий, веселий, цікава.
3. Будувати, пекти, радіти, читати.

- ✓ Кожне слово щось означає, тобто має **лексичне значення**. Лексичне значення слів пояснюється в **тлумачних словниках**.

Наприклад: *підберезовик* – гриб, що росте під березою;
будівельник – той, хто будує будинки.

3. Випиши з поданих слів ті, що мають значення назв предметів. Поясни їх лексичне значення.

Кататися, сніговий, лижі, сани, намело, ковзани, діти, заморозило, сніговик, весело, зима, радісний.

4. Прочитай текст. У тлумачному словнику ознайомся із лексичним значенням виділених слів.

Тихий зимовий вечір. Сонце сховалось за **обрій**. Рожевіє сніговий килим. **Мерехтять** зорі в глибокому небі. Раптом **насупилась** чорна хмара. Стемніло. **Закружляли** сніжинки над зем-лею. М'яка біла **ковдра** лягає на поле, ліс, дорогу.

5. Поясни лексичне значення слів, знайди і прочитай, як про це сказано у тлумачному словнику.

Казка, оповідання, легенда.

6. Прочитай уривок з вірша. Що ти дізнався про тлумачний словник?

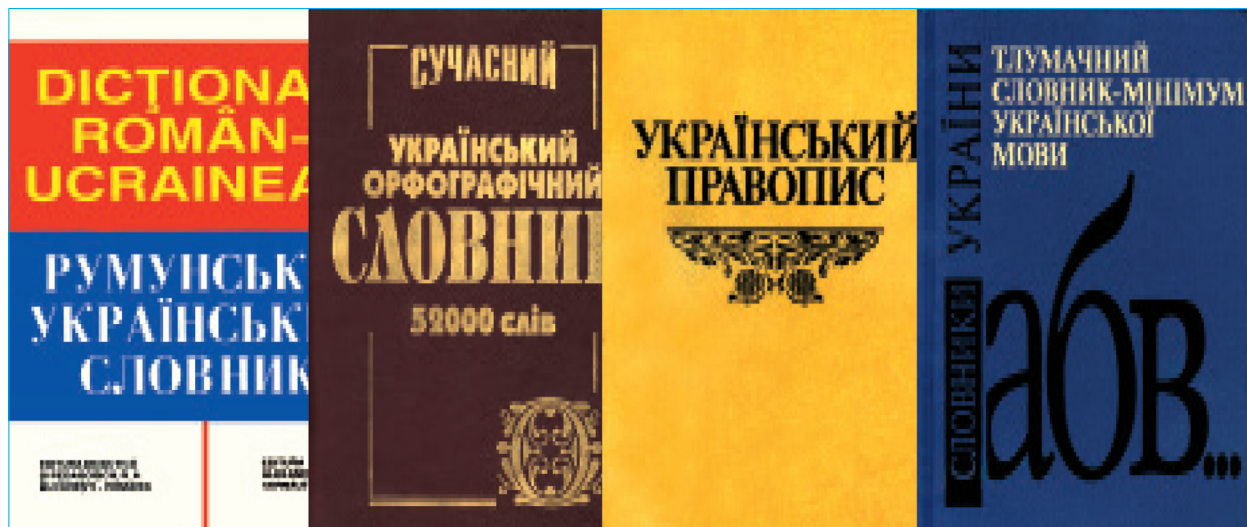
Буває, що слово
відоме давно,
а знає не кожен,
що значить воно.
І тут у пригоді
стає визначник
скарбів наших мовних
тлумачний словник.

Д. Білоус

7. Працюй зі словником. Переклади українською мовою.

Cine știe carte are patru ochi.

Munca te ridică, iar lenea te strică.

Багатозначність слів. Пряме і переносне значення

1. Прочитай загадку і відгадай її.

Я у дверях, у замку,
Я і в кожному рядку,
Можу гайку загвинтити
І у вирій полетіти.

2. Прочитай речення. Поясни лексичне значення виділених слів.

Земля обертається навколо Сонця. В цьому місці родюча **земля**.

У дідуся вже сива **голова**. На зборах виступив **голова** батьківського комітету.

Слова, які мають одне лексичне значення, називаються **однозначними**. Слова, які мають кілька лексичних значень, називаються **багатозначними**.

3. Прочитай, порівняй значення словосполучень.

Крило птаха – крило будинку; хор співає – душа співає; гіркий перець – гірка правда; танцюють діти – танцює сніг; залізне ліжко – залізна воля.

4. Прочитай речення. Скажи, в якому значенні вживаються виділені слова.

1. У мого тата **золоті** руки. 2. У Оксани **золоте** волосся. 3. Мені на день народження подарували **золоті** сережки. 4. Іду лісом, ніби ступаю по **золотому** килиму.

Слова вживаються в **прямому** і **переносному** значеннях.

5. Прочитай вірш. Скільки значень має слово **гребінець**.

Носить півник-співунець
на голівці гребінець.
Гребінцем тим – знає кожний –
причесатися не можна.
А у мене, а у мене
гребінець новий, зелений.

Г. Бойко

Перевір себе

1. Поміркуй і скажи, як ти розумієш назву розділу.

2. Які твори цього розділу тобі найбільше сподобалися?

3. Пригадай назву вірша, в якому є такі слова:

Скільки праці,
Скільки серця
Автори доклали...

а) „Котик”; б) „Бережи книжки”.

4. Твір „Як до людей прийшла книга” – це:

а) оповідання; б) казка; в) вірш.

5. Назви, яку книгу ти нещодавно прочитав.

6. З якого твору цей уривок:

Справжній папір люди навчилися виготовляти майже дві тисячі років тому. Тоді й почали писати книги. Саме писати, бо перші книги були рукописні. Одну книжку іноді писали кілька років. А це було довго і дуже важко. Рукописні книги коштували дуже дорого.

7. Правильно з'єднай частини прислів'я. Прочитай.

Де нема добрих,	ніж гарно говорити.
Краще добре робити,	а добрі діла.
Не одяг красить людину,	там і добра нема.

8. Запиши під диктовку речення.

Маю жовтий вусок, запашний колосок.

9. Склади міні-твір про улюблену книгу.

6 розділ

Весна

Вербові сережки

Біля яру, біля стежки
Одягла верба сережки.
Головою хилитала,
Потихесеньку питала:
– Де ота біленька хатка,
Що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки,
Подарую їм сережки.

Л. Костенко

- Які прикмети весни ти можеш назвати? Про що запитувала верба і що вона хотіла подарувати? Знайди у тексті відповідь: де росла верба і що вона одягла.

Веснянка

Зійшли сніги, шумить вода,
весною повіва;
земля квіточки викида,
бує травка молода;
все мертве ожива.

П. Грабовський

- Прочитай вірші. Скажи: чим вони схожі і чим відрізняються? Послухай розповідь учителя про пісні-веснянки.

Чи знаєш ти, що...

Перший місяць весни називають березнем, тому що саме в цей час по стовбурах беріз починає рухатися сік.

Слова, близькі за значенням (синоніми)

1. Розглянь малюнки, назви їх. Поясни значення слів.

2. Прочитай слова. Поясни їх лексичне значення.

Спритний – меткий, швидкий, прудкий. Мирний – спокійний, тихий.
Пухкий – м'який, пишний. Боятися – лякатися, полохатися.

 Синоніми – це слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або дуже близькі за лексичним значенням. Наприклад: *лелека, черногуз, бусол*.

3. Добери синоніми до слів.

Азбука, дорога, друг, учень, літера, працювати.

4. Склади речення із словами, поясни їх значення.

Їжа, страва, корм, пожива.

5. Заміни значення висловів одним іншим словом.

Взяти ноги на плечі – . Набрати води в рот – . Тримати язик за зубами – .

Довідка: мовчати, побігти, замовкнути.

6. Прочитай вірші. До виділених слів добери інші слова, близькі за значенням. Запиши їх.

* * *

Помідорчик народився,
В зелен одяг нарядився,
Вихваляє він щодня
Чепурне своє вбрання.

С. Жупанин

* * *

В час гарячий полудневий
Виглядаю у віконце:
Ясне небо, ясне море,
Ясні хмарки, ясне сонце.

Леся Українка

Вербна неділя

Вербна неділя настає за тиждень перед Пасхою. Зустрічати Вербну неділю треба в чистоті. У дворі потрібно очистити дерева, білити їх, копати грядки, спалювати листя. Вдома помити вікна, навести лад.

На Вербну неділю люди йдуть до церкви за освяченою вербою. Потім її треба посадити в землю. Вербна найшвидше приймається і найраніше цвіте.

Крім цього, одну гілочку треба покласти біля образу, бо старі люди кажуть, що освячена верба відвертає блискавку.

- Про що нагадує нам Вербна неділя? Як треба зустрічати Вербну неділю?

Кошики

Коли наближається Великдень, кожна людина купує собі кошик. У нього складають все призначене для освячення: паску, сир, масло, писанки, хрін, сіль, сало, ковбасу. Кошик прикрашають барвінком і накривають вишитим рушником.

А чи знаєш ти, звідки беруться кошики? Їх плетуть з лози.

Лозоплетіння існує з давніх-давен. На берегах річок Прут, Сірет, Черемош, Тиса, Латориця росте лоза, яку зрізають, обробляють і плетуть з неї кошики. Ця майстерність передається з покоління в покоління.

- Які народні промисли передаються з покоління в покоління? Назви їх.
- Які народні промисли розвинуті в твоєму краї?

Чи знаєш ти, що...

Народні промисли – це прядіння, килимарство, різьблення, вишивання, гончарство.

Перевір себе

1. Текст – це:

а) окремі речення; б) речення, об'єднані за змістом; в) кілька абзаців.

2. Те, про що повідомляється, розповідається в тексті, це:

а) мета тексту; б) заголовок; в) тема тексту.

3. Текст складається з таких частин:

а) зачину, плану, заключної частини; б) зачину, основної частини, заключної частини; в) зачину, заголовка, заключної частини.

4. Яка мета тексту-розповіді:

а) довести щось; б) описати зовнішність; в) розповісти про якусь подію.

5. За поданими запитаннями склади текст, запиши його.

1. Хто твій друг? 2. Скільки йому років? 3. Де він живе? 4. В якій школі і в якому класі навчається? 5. Що тобі подобається у твого друга?

6. Запиши речення в такому порядку, щоб вони склали розповідь.

Хлопчик перев'язав птахові ногу. Якось улітку Микола ходив у ліс. Нога в нього була поранена. Під дубом він знайшов журавлика. Скоро журавлик почав ходити по двору. Микола приніс пташку до хати. Всі звикли до нього. Скоро загоїлась нога у Журки.

7. Прочитай уривок. Добери заголовок. Перекажи текст.

Серед зими потепліло, пішов дощ, а потім знову замерзло. Вкрилися льодом дерева, зледеніли шишки на ялинках. Немає чого їсти дятлові: стукає об лід, а до кори не достукається. Б'є дзьобом шишку, а зернятка не вилущуються.

8. Яка головна думка твору з вправи 6?

9. Склади план до улюбленого тексту.

Писанки

У всьому світі відомі українські писанки. Вони беруть свій початок від дуже давніх вірувань.

З тієї хвилини, коли на яйце наносився малюнок, це вже було не просте яйце, а свята писанка. Її розписували тільки у доброму настрої.

Писанка – символ вічного життя, добра й сонця. Писанки виготовляються за допомогою розігрітого

воску та писачка.

На крапанку віск наносять крапочками. На дряпанці візерунки видряпують. Писанки дарують на Великдень на здоров'я, на щастя і на удачу.

Паска

Паска – це святковий великодній хліб високої круглої форми.

Для випікання пасок розпалювали піч освяченими вербовими гілками. Випікали паски з кращого борошна у добре протопленій печі. Вдалася паска – буде щастя, не вдалася – на лихо. Паску святили в церкві, нею розпочинали великодній сніданок. В Україні випікали до сорока сортів пасок. Але найсмачніша та, яку спече вдома бабуся або мама, і ти допомагатимеш їм.

За О. Кононенко

Христос воскрес!

– Христос воскрес! Радійте, діти
Біжіть у поле, у садок.
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок!

Нехай бринять і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.

На Вас погляне Божа мати,
Радіючи з святих небес...
Збирайтесь, дітоньки, співати:
„Христос воскрес! Христос воскрес!”

Л. Глібов

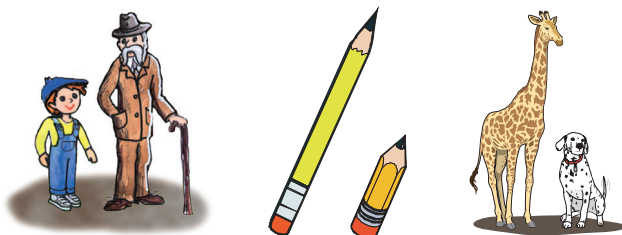
Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Якби ти мав можливість провести пасхальні свята з ровесниками, як би ти їх провів?

Слова для довідки: крашанки, писанки, готували кошики, пекли паску, пішли до церкви.

Слова з протилежним значенням (антоніми)

1. Розглянь малюнки. Поясни значення слів: **старий** – **молодий**, **довгий** – **короткий**, **високий** – **низький**.

Антоніми – це слова з протилежним лексичним значенням.

Наприклад: *день* – *ніч*, *радість* – *смуток*.

2. До поданих слів добери слова з протилежним значенням.

Зразок: Свіжий хліб – черствий хліб.

Свіжі квіти –

Свіжі газети –

Свіже молоко –

Довідка: кисле, зів'ялі, старі.

3. Допиши протилежні за змістом слова.

чистий – , мовчить – , плаче – , голосний – ,
вгору – , добре – , високо – , повний – .

4. Прочитай прислів'я та приказки. Знайди слова з протилежним значенням.

Хто хоче багато знати – тому треба мало спати. За маленьким погнався, а велике загубив. Знай багато, а говори мало. Корінь навчання гіркий, а плід його солодкий. Краще річ нова, а дружба стара.

5. Перепиши слова з протилежним значенням. Поясни їх значення.

Багатий – бідний, Батьківщина – чужина, успіх – невдача, корисно – шкідливо, брати – віддавати.

6. Прочитай речення. Випиши слова з протилежним значенням.

1. Будуть приходити люди – бідні й багаті, веселі й сумні (*Леся Українка*).

2. Нехай ні жар, ні холод не спинять вас (*І. Франко*).

7. Прочитай. Перепиши і визнач слова з протилежним значенням.

1. Праця людину годує, а лінь – марнує. 2. Краще гірка правда, ніж солодка брехня. 3. Згода дім будує, а незгода – руйнує. 4. Правда солона, а брехня солодка.

Тарас Шевченко

На співучій землі України народився її великий син – Тарас Шевченко.

З ранніх літ вслухався він у мамину пісню, у дідусеву казку, чув спів мандрівних кобзарів. Та й сам знав дуже багато народних пісень і любив співати. Ще й грав на кобзі та скрипці.

Життя Тараса Григоровича було дуже важким. Ще малим хлопчиком залишився він круглим сиротою.

Свою першу книжку Тарас Шевченко назвав „Кобзар”, бо звуки кобзи для нього були найдорожчими.

Згодом і самого Тараса Шевченка почали називати великим Кобзарем українського народу.

Наприкінці нелегкого життя великий поет написав для дітей рідної землі „Буквар”.

- Як ти думаєш, чому Т. Шевченка називають Кобзарем?
- Чи є у твоєму домі книга Т. Шевченка „Кобзар”?
- Який вплив мали на розвиток малого Тараса народні пісні та казки?

* * *

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.

неначе диво. // А кругом
широколисті тополі, //
а там і ліс, / і ліс, / і поле, /
і сині гори за Дніпром. //
Сам Бог витає над селом.

Цвітуть сади, / біліють хати, /
а на горі стоять палати,

Т. Шевченко

- Прочитай вірш та скажи, з чим порівнює автор село? Який настрій створює цей текст? Як ти уявляєш село, яке порівнюють з писанкою?

Будова слова

Споріднені слова

1. Розглянь малюнки. Скажи, яке із поданих нижче слів відповідає кожному з малюнків.

Дубина, дуб, дубок, дубовий.

2. Перепиши слова. Знайди і виділи в них спільну частину. Як називаються такі слова?

Зерно, зернятко, зернина, зерновий. Коса, косити, косар, косовиця, покос.
Село, сільський, селище, селяни. Весна, веснянка, весняний, веснувати.

Слова, які мають однакову за звуковим складом і спільну за значенням частину, називаються **спорідненими**.

Наприклад: *дід – дідусь – прадід – дідівський*.

3. Прочитай слова, виділи в них спільну частину. Поясни значення слів.

Дерево, дерев'яний, деревина, дерев'яніти.

4. Перепиши текст. Підкресли споріднені слова. Поясни їх значення.

Микола та Дорін пішли в ліс. По дорозі вони зустріли лісника. Він показав їм лісову стежку. Стежка привела хлопців до лісового озера. Озеро оточував молодий лісок.

5. Прочитай речення. Випиши споріднені слова, знайди у них спільну частину.

Люди вирощують хліб. Праця хлібороба дуже важка. У нашому селі є власна хлібопекарня. Я люблю їсти свіжий хліб.

6. Прочитай слова. Чи можна назвати їх спорідненими? Чому? Добери споріднені слова до виділеного слова.

Заметіль, віхола, **сніговиця**, завія.

7. Прочитай текст. Знайди споріднені слова і поясни їх значення.

Петрик і дідусь поїхали до Бухареста. Їх зустрів дядько Андрій. Він – киянин. Усі зайшли в тролейбус. Петрикові було цікаво їхати бухарестськими вулицями.

Леся Українка

...У родині Косачів народилася донечка. Назвали її Лариса, а кликали Леся.

Дівчинка була дуже допитлива до всього. Співала народні пісні, любила слухати казки, легенди, фантастичні оповідання.

У чотири роки вже вміла добре читати.

Перший свій вірш написала, коли їй було лише дев'ять років. Дівчинка грала на фортепіано. Навчилася шити і вишивати.

Леся і брат Михайло були нерозлучні. Разом училися, разом танцювали козачка, разом гралися в різні ігри.

Леся охоче обробляла свій дитячий горід та квітник. Вона була кмітливою дівчинкою, мала добре серце.

Леся вивчила одинадцять мов, добре знала Біблію. А коли виросла, стала прекрасною українською поетесою. Свої твори вона підписувала псевдонімом Леся Українка.

Справжнє ім'я Лесі Українки – Лариса Косач.

Як дитиною, бувало

Як дитиною, / бувало, /	(уривок)
Упаду собі на лихо, /	„Що, болить?“ – мене питали, //
То хоч в серце біль доходив, /	Але я не признавалась – //
Я собі вставала тихо. //	Я була малою горда, – //
	Щоб не плакати, / я сміялась.

- Декілька разів прочитай уривок з відповідними паузами.
- Про яку рису характеру малої Лесі свідчать виділені слова?

Псевдонім – приbrane прізвище чи ім'я, яким письменник підписує свої твори, псевдонім.

Складання тексту-опису

1. Розглянь малюнок. Прочитай текст-опис сойки.

Сойка

Якщо доведеться вам побачити сойку, зверніть увагу на її забарвлення. Воно дуже красиве. Наче увібрало в себе блакить неба з легкими хмаринками й осінній колір листя. У сойки коричнева спина і боки, а на крилах – яскраве голубе пір'я. Його колір нагадує волошки. Сойка вміло повторює крики домашніх тварин – собаки та кішки, квакання жаби, кування зозулі, скрип дерев тощо. Так вона відлякує своїх ворогів. Саме через це дехто з нас і недолюблює її. А дарма! Сойка – корисна пташка. Вона знищує хрущів, жуків, мишей.

2. Дай відповіді на запитання. Використовуючи подані слова, склади текст-опис птаха. Дай заголовок.

1. Який за величиною цей птах? Яка у нього голова, шия, дзьоб? Якого кольору бувають ці птахи? 2. Птах середньої величини з невеликою головою, короткою шиєю; дзьоб короткий з невеличким гачечком. Мають забарвлення білого, сірого, коричневого тонів.

3. Опиши за складеним самостійно планом домашню чи дику тварину.

4. Прочитай тексти. Що у них спільного? Про кого говориться у кожному з текстів?

1. Котик Мурчик – наш голубчик. Лапки м'якенькі, зубки гостренькі, вуса довгі, шубка сіра, шовкова. 2. На даху спала кішка. Коло кішки сіла пташка. Пташко, не сиди близько. Кішки хитрі. 3. Кіт – корисна свійська тварина. Він ловить мишей.

5. У якому з текстів **вправи 5** висловлене пестливе ставлення до kota? Як він описаний?

 Текст, в якому зазначаються окремі ознаки, риси, властивості, собистість людей, речей, явищ природи, називається **описом**. В ньому окремі ознаки, властивості речей або осіб повинні бути вибрані і подані так, щоб будь-хто, читаючи текст, міг уявити собі змальоване.

6. За поданими малюнками та планом опиши пташку (за вибором).

План

1. Як називається пташка? 2. Який її зовнішній вигляд (хвіст, голівка, дзьоб, колір пір'я, крила). 3. Де живе пташка взимку? 4. Що вона їсть?

Іван Франко

Іван Франко – великий український письменник. Ще змалку він записував народні пісні, казки, вірші та легенди. Дуже любив дітей і створив для них збірку казок „Коли ще звірі говорили”.

Лисичка і Журавель

Жили собі Лисичка і Журавель. Одного разу Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

– Приходь, Журавлику! Чим хата багата, тим і пригощу.

Прийшов Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки, розмазала її по тарілці та й поставила перед гостем.

– Їж, кумоньку! Сама варила.

Журавель стук-стук дзьобом – нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже і лиже кашку, аж поки сама все не з’їла.

А коли кашки не стало, вона й каже:

– Вибачай, кумцю, більше нічого не маю.

– Дякую, – відповідає Журавель. – Приходь, Лисичко, тепер ти до мене в гості!

– Добре, кумоньку, прийду, – мовить Лисичка.

На другий день приходить Лисичка, а Журавель наварив м’яса, бурячків, квасольки, картопельки, склав у високий глечик із вузькою шийкою.

– Їж, кумонько! Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Лисичка до глечика – голова не влазить. Вона сюди, вона туди, то спробує лапкою, то понюхає – нічого не виходить. А Журавель дзьоб у глечик засунув та й їсть собі шматок за шматком, поки всього не виїв.

А потім каже:

– Вибачай, кумонько, чим хата багата, тим і рада, а більше пригощати нічим.

Розсердилася Лисичка. Відтоді й перестали Лисичка з Журавлем дружбу водити.

За І. Франком

- Розкажи, як Лисичка пригощала журавля? А чому журавель так віддячив Лисичці?

Основа слова

1. Прочитай. Випиши слова у дві колонки: в одну – слова, що мають закінчення, в другу – слова без закінчень. Визнач закінчення у словах першої колонки.

Клен, сосна, диван, килим, тополя, годинник, подвір'я, посадка, садівник, дубовий.

 Основа – це частина слова без закінчення. Вона виражає лексичне значення слова. Наприклад: сад, садовий, посадка.

2. Прочитай речення. Знайди і випиши спільнокореневі слова. Виділи в них основу і закінчення.

Прийшла весна. У полі скоро почнуться весняні роботи. Пробудження природи оспівується в народних піснях – веснянках.

3. Прочитай слова, визнач основу. Поясни значення слів.

Клас, сад, дім, будинок, дуб, зуб, стіл, килим, віз, лист, млин.

4. З кожної групи слів вибери споріднені. Виділи в них основу і закінчення.

1. Білий, білизна, білка, біліти. 2. Дорога, доріженька, подорожник, дорожити. 3. Сова, совеня, пересовувати, совиний.

5. Прочитай вірш. Випиши споріднені слова, визнач основу і закінчення.

Прилетіли шпаки, Дорогі співаки, Прилетіли весну зустрічати.	У шпаківнях нових Скоро будуть у них Жовтороті малі шпаченята.
--	--

Г. Бойко

6. Перепиши прислів'я, поясни їх значення. Підкресли споріднені слова.

Де дружніші, там сильніші. Дерево міцне корінням, а людина – дружбою. Берись дружно – не буде сутужно.

7. Перепиши слова. Визнач їх основу. З виділеними словами склади два речення.

Пришкільний, подорожник, молодець, пам'ятка, підземний, розмова, радісні.

8. Прочитай вірші. Перепиша його.

Якщо в слові неодмінно
Є його частина змінна,

То є та, що не зникає.
Як її ми називаєм?
(Основа слова)

Леонід Глібов

Відомий український байкар.

Написав багато віршів, байок. Діти залюбки читають байки „Лебідь, Щука і Рак”, „Коник-стрибунець”, „Лисиця і сир” та інші.

Більшу частина творів для дітей друкував у журналі „Дзвоник” і підписував їх Дідусь Кенар.

Байка – це невеликий, найчастіше віршований твір повчального змісту. Байки складаються з двох частин: розповідь про якийсь випадок і повчальний висновок (засудження або схвалення).

У байках в образах тварин, рослин, різних предметів зображено людей, їхнє ставлення одне до одного, до праці.

Чиж та Голуб

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав
та якось у сильце й попав;
сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та сміється:
– А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...

(байка)

Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! –
Аж гульк – і сам піймавсь в сильце.
Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

Л. Глібов

- Прочитай виразно байку спочатку мовчки, а потім – уголос.
- Знайди слова, що підтверджують безсердечність Голуба.
- Як ставиться автор до Чижика? Підтверди це словами з байки.
- Чому навчає ця байка?
- Порівняй цю байку зі знайомими тобі байками.

Корінь

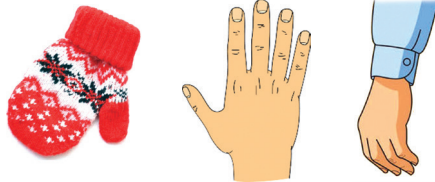
1. Розглянь малюнки. Поясни значення слів: **поле**, **польовий (хвощ)**, **полоти**.

2. Прочитай слова. Чи пов'язані вони своїм значенням? Виділи в словах спільну частину. Як називаються ці слова?

Рід, рідні, родичі, рідний, рідня, родичатися.
Вечір, вечірній, вечоріти, вечорниці.

3. Розглянь малюнки, назви предмети, запиши ці назви. Вкажи в них спільну частину.

 Спільна частина споріднених слів називається **коренем**.

Наприклад: *гриб, грибочок, грибний*.

4. Перепиши слова. Виділи в них корінь. Поясни значення слів. З виділеними словами склади речення.

Вода, водний, **водолаз**, підводник. Будинок, будувати, **будівельник**, будівництво. Земля, землянка, земляний, **земляк**.

5. Прочитай слова, виділи в них корені. Скажи, чи можна назвати спорідненими слова першого і другого рядка. Чому? Поясни значення слів.

Літак, літати, приліт, перелітні. Літо, літечко, літній, по-літньому.

6. Добери спільнокореневі слова за зразком.

Зразок: Малюнок – мальованийий, малювати.

брат – , доброта – , читати – , верба – , дим – , білий – , трава – .

Складання тексту-розповіді

1. Прочитай текст. Знайди в ньому зачин, основну частину, кінцівку.

Петрушка

Батьківщина петрушки – Середземномор'я. У Стародавній Греції героїв битви за вітчизну або переможців олімпійських ігор нагороджували розкішними вінками. Вони були оплетені зеленню петрушки. Вважалося, що ця рослина таїть у собі оздоровчу силу. У Греції петрушка дотепер трапляється у дикому вигляді. Звідси вона поширилася по всьому світі. Вирощують петрушку листяну і кореневу. Використовують у салатах і супах.

За Л. Павленком

Як складати розповідь

Насамперед варто продумати сюжет розповіді. Він повинен охоплювати головні моменти події. Встановивши сюжет, переходимо до зв'язної розповіді. Важливо вказати місце і час події. Розповідь треба вести за порядком. У кінці слід зробити висновок. Не вживати незрозумілих слів. Не повторюватись.

2. Склади текст за поданим початком.

Вірний друг

Лучіан і Корнел – товариші. Вони живуть в одному будинку. Вчаться в одному класі. Завжди вони скрізь разом: граються, уроки готують. Але одного разу Корнел захворів...

3. Прочитай текст. Скільки в ньому речень? Про що розповідається в кожному?

Тарас Григорович Шевченко – великий художник і поет. Він – наша гордість. Українці називають його Кобзарем. Раніше їх було багато в Україні. Вони ходили селами, співали пісні та думи під акомпанемент кобзи.

- Розглянь малюнок. Склади за малюнками, поданим планом та опорними словами текст-розповідь „Рання весна”.

План

1. Яка пора року прийшла?
2. Як гріє сонечко?
3. Як виглядають дерева?
4. Які зміни відбулися в природі?
5. Які роботи розпочалися в саду, на городі?
6. Що роблять дорослі?
7. Як діти допомагають їм?

Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів

1. Прочитай слова. Зверни увагу на зміну голосних звуків у коренях слів.

о – і

ко́ня – кі́нь, во́за – ві́з
но́са – ні́с, ко́са – кі́с

е – і

пе́чі – пі́ч, ре́чі – рі́ч
осе́ні – осі́нь, лебе́ді – лебі́дь

2. Перепиши, змінюючи слова так, щоб змінився голосний звук у корені. Підкресли букви, які змінилися.

Зразок: Ніч – ночі.

се́ло – _____, ко́ти – _____, сто́ли – _____, во́ли – _____, го́ра – _____, но́жі – _____, бо́лі – _____, ро́ги – _____, гро́ми – _____, ве́чори – _____, ре́меня – _____, ко́рєня – _____.

3. Прочитай слова і перепиши їх. Які приголосні звуки змінилися в коренях? Якими буквами вони позначені?

Зразок: Ріг – на розі – ріжок (г–з–ж)

а) но́га – но́зі – ні́жка, лу́г – у лу́зі – лу́жок, бе́рег – на бе́резі – бе́режок

б) ру́ка – ру́ці – ру́чка, о́ко – в о́ці – о́чі, рі́ка – у рі́ці – рі́чка

в) му́ха – му́сі – му́шка, ву́хо – у ву́сі – ву́шко, ру́х – у ру́сі – ру́шати

Зміна голосних та приголосних звуків у коренях слів називається

чергуванням.

4. До поданих слів добери спільнокореневі. Зверни увагу на зміну приголосних у коренях слів.

Зразок: Пу́х – пу́шок; па́сіка – па́січник; ро́ги – рі́жки.

сні́г – _____, бе́рег – _____, но́ги – _____, мі́х – _____, рі́ка – _____.

5. Прочитай вірш, випиши виділені слова і зміни їх так, щоб приголосні в коренях чергувались.

Бачи́ш, лю́ди робля́ть в полі́,
Мед несуть у ву́лик бджо́ли.

Наві́ть крихі́тка-мура́шка
Со́ломинку́ тягне ва́жко.

М. Стельмах

7 розділ

Казки світу

Міхай Емініеску

Румунський національний поет Міхай Емініеску народився 15 січня 1850 року в Ботошанах у родині землевласника Георге Еміновича. Найпліднішим сповненим творчого натхнення періодом в його житті були сімнадцять років (1866-1883).

„Життя Міхая Емініеску було коротким і не безхмарним, однак його творчість у співвідношенні з тими 17-ти роками не лише величезна, але й світла тим потужним зарядом, яким дихає кожна списана ним сторінка і який не паліє, а стає яскравим з плином часу”.

(Пернессічіус, 1964 р.)

„В усій творчості Емініеску, насамперед у поезії, переважають роздуми над буттям в долею людини, світом ідей і живою природою. Драматизм і напруження творчості Емініеску зумовлені відповідальністю, з якою продумане й осмислене все існування”.

(Олександр Теодореску)

Казка лісу

Ліс – владика всемогутній,
По його державній волі
Розквітають всі дерева –
І міцні, і навіть кволі.
Місяць на гербі у нього,
Сонце, зорі, як агати,
Округ нього в'ються феї,
Бродять олені рогаті.

Зайченятка прудконогі,
Як гінці, розносять вісті.
Тут струмок шепоче казку,
Солов'ї співають в листі.
Золоті рої бджолинні
Вилітають мед збирати,
А мурахи біля річки
Марширують, як солдати.

Переклад Анатолій Щербак

- Прочитай вголос вірш. Яку пору року змальовує поет? Обґрунтуй свою думку. Підкресли вирази, вжиті в переносному значенні.

Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні

1. Прочитай речення. Чи змінюється лексичне значення слова **бібліотека**? Випиши виділені слова, визнач у них корінь. Назви частину слова, яка змінилася.

1. У нашій школі є **бібліотека**. 2. Учні часто ходять у **бібліотеку**. 3. **Бібліотекою** користуються і дорослі, і малі. 4. У **бібліотеці** є багато книжок.

2. Прочитай слова. Що є спільного в словах кожної колонки і чим слова відрізняються? Яка частина слова змінюється?

школа, школи

село, села

вода, води

школою, школою

селу, селом

воду, водою

✓ Змінна частина слова називається **закінченням**.

Наприклад: *книг*а, *книг*у, *книг*ою.

3. Перепиши слова. Визнач у них закінчення.

Мама, мами, мамі, маму, мамою, мамо. Пісня, пісню, піснею, пісні.

4. Прочитай, випиши слова у дві колонки: в одну – споріднені, в другу – різні форми одного слова.

Рука, руки, рукав, рукавиці, рукою, ручка.

5. Перепиши речення, змінюючи слова, що в дужках, так, щоб вони пов'язувалися з іншими словами в реченні за змістом.

У Юлі є менша (сестра) Люба. Юля купила (сестра) ляльку. Вона любить свою (сестра). Люба з (сестра) ходили в ляльковий театр.

✓ Закінчення служить для зв'язку слів у словосполученнях і реченнях.

6. Перепиши словосполучення. Зміни слова за запитаннями. Виділи закінчення.

Росте (що?) берез■; сік (з чого?) з берез■; посадив (що?) берез■; відпочивав (де?) під берез■; тріпоче листя (на чому?) на берез■.

7. Перепиши вірш, у виділених словах визнач закінчення.

День у квітні довше квітне.

Малюки на ручаї блакитні

Сніг розтав на вигрітій **землі**.

Паперові носять кораблі...

В. Ткаченко

Гаманець з двома грошами

(румунська народна казка)

Були собі дід та баба. Баба мала одну курку, а дід – одного півня. Бабина курка неслася двічі на день, і в баби було повно яєць, а дідові вона не давала жодного. Набридло це дідові, він їй і каже:

– Дай мені, бабо, хоч покуштувати яєчко.

– Отакої! – відповіла баба, а була вона, треба сказати, страх яка скупа. – Якщо тобі забаглося яєць, набий свого півня, щоб він нісся. Я свою курку набила, вона й почала нестися.

Дід повірив бабі, піймав півня і став його бити:

– Або ти будеш нестися, або геть з мого двору!

Півень вирвався з дідових рук і втік світ за очі. Ходив він, мов неприкаяний, доки не знайшов на дорозі гаманець з двома грошами. Як знайшов, схопив його в дзьоб і вертається до дідової хати. Коли назустріч йому карета з паном. Глянув пан на півня, побачив у його дзьобі гаманець і каже кучерові:

– Злізь і подивися, що у півня в дзьобі!

Кучер зліз із козлів, підкрався до півня, піймав його, забрав із дзьоба гаманець і віддав панові. Пан узяв гаманець, заховав у кишеню, й поїхали вони далі. А півень кинувся за каретою і ну кричати:

– Чи ти пан, чи купець. Віддай з грошами гаманець! Кукуруіку!

Пан дуже здивувався, а коли вони їхали повз криницю, звелів кучерові:

– Вкинь цього клятого півня в криницю!

Кучер знову піймав півня й кинув у криницю...

Але й у криниці той не переставав обурюватися.

Також кидали півня у натоплену піч. Він не вгамовувався..

Нарешті пан зметикував, що з півнем йому ніяк не впоратися, і віддав йому гаманець. Той зрадив, узяв його й пішов до дідової хати. Побачила птиця на панському дворі такого вдатного півня, і вся до єдиної пішла за ним слідом. Глянеш збоку – весілля та й годі!

Засмутився пан, побачивши, як його птиця двір покидає, але полегшено зітхнув та й каже:

– Пропади вони всі пропадом! Добре, що хоч того півня спекався!

А півень ішов-виступав, ведучи панську птицю, доки до дідової хати не добрався. А коло воріт затягнув своєї пісні: „Кукуріку! Кукуріку!”.

Дід вибіг надвір і власним очам не повірив.

З часом дід розбагатів, величезну хату собі збудував, сад розвів і зажив відтоді заможню й розкішно. А бабу взяв до себе птахівницею.

Правопис суфіксів

1. Заміни словосполучення іншими словами із зменшено-пестливим значенням, вживаючи суфікси **-еньк-**, **-есеньк-**, **-юсіньк-**, **-оньк-**, **-очк-**, **-ичк-**, **-чк-**. Виділи суфікси у словах.

Зразок: Зелена трава – зелененька травичка.

Дорога мама, милі очі, золоте серце, малі руки, гарні книги, тихий вечір, легке завдання.

2. Прочитай загадку. Знайди слова з суфіксами. Від яких слів вони утворені. Запиши ці слова парами.

Біленька корзинка, а дно золотисте.
В корзинці – росинки і сонечко чисте.

3. Відгадай загадки. Запиши відгадки, виділи в них корінь, суфікс і закінчення.

Корінь мій у слові **лісник**, суфікс у слові **грибочок**, а зовуть мене

мохошук

Корінь мій у слові **літній**, а закінчення у слові **село**, люблять мене діти і називають

ошук

4. За допомогою суфікса **-ськ-** утвори нові слова. Запиши їх за зразком.

Зразок: Море – морський.

пасажир –

вчитель –

село –

місто –

Київ –

Львів –

Одеса –

Україна –

гори –

5. Прочитай вірш. Випиши слова із суфіксами. Якого значення надають вони цим словам?

Відламаю гілочку, гілочку-вербичку,
та поставлю в пляшечку, в пляшечку, в водичку,

щоб листочки-стрілочки стали розвиватися
на вербовій гілочці у моїй кімнатці.

Н. Забіла

6. Перепиши речення, вставляючи пропущені суфікси **-еньк-**, **-очк-**, **-к-**.

1. Ой виш^и-череш...и, червонії, спілі, чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі? 2. На зеленому горб^у, у вишневому сад^у,
притулилася хатин^а, мов мал^{ая} дитин^а.

7. Перепиши загадку. Знайди і визнач у словах суфікси.

Тваринка маленька,
Шубка сіренька,
Хвостик довгенький,
Оченята чорненькі,
Зубки гостренькі.

8. Перепиши слова, виділи корінь і суфікс.

Лікар, тракторист, вчитель, художник, пекар.

9. Розглянь малюнок. Склади 3-5 слів із зменшено-пестливим значенням.

Зверни увагу

У суфіксах **-ськ-**, **-цьк-**, **-зьк-**, **-оньк-**,
-еньк-, **-есеньк-**, **-юсіньк-** завжди
пишеться м'який знак (ь).

Префікс

1. Розглянь малюнки. Склади речення, використовуючи слова: **вийшла, прийшли, зайшли**. Поясни значення цих слів.

✓ Частина слова, що стоїть перед коренем, називається **префіксом**. За допомогою префіксів утворюються нові слова.

Наприклад: **на**писав, **за**писав, **ви**писав.

2. Від поданих слів за допомогою префіксів **за-, пере-, від-, до-, при-, по-, ви-** утвори нові слова. Виділи префікси.

Зразок: біг – забіг, перебіг, відбіг, добіг, прибіг, побіг, вибіг.

Летів; ніс; віз; їхав; шив.

3. Визнач будову слів. До виділеного слова добери спільнокореневі.

Зразок: Заморозки.

Квітник, покоси, **хлібина**, перелісок, записка.

4. Утвори і запиши спільнокореневі слова за допомогою поданих префіксів. Виділи префікси. Поясни значення утворених слів.

на
ви
за
до
під
пере

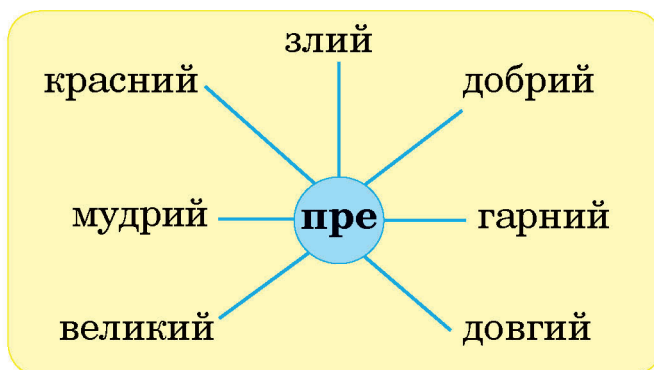
пишу

від
з
за
пере
ви
під

веду

Правопис префіксів *пре-*, *при-*

1. Прочитай подані слова. Назви префікси. Скажи, яке загальне значення мають слова із префіксом **пре-**, а яке – з **при-**.

Прибити, приклеїти, прийти, прибігти, прищепити, пригнати, прив'язати, прилетіти.

✓ Префікс **пре-** вказує на збільшену ознаку.

Префікс **при-** означає приєднання, наближення до чогось або неповну дію.

Наприклад: **прездоровий**, **присісти**, **прибити**.

3. Запиши словосполучення, виділи префікси у словах.

Пришкільна ділянка, приморське місто, прислухатися до порад, прибити шпаківню, прецирий погляд, предовга історія, пречудова погода.

4. Перепиши слова, вставляючи у префіксах пропущені букви **е**, **и**. Поясни значення слів.

Пр \square нести, пр \square хитрий, пр \square дорогий, пр \square морський, пр \square сипати, пр \square світлий, пр \square чудовий, пр \square будувати, пр \square варити, пр \square смачний, пр \square славний.

Префікс **прі-** пишеться тільки в словах: *прізвище*, *прізвисько*, *прірва*, *пріоритет*.

Правопис префіксів і однозвучних слів

1. Розглянь малюнки. Склади речення про дітей, вживаючи слова: на, під, між.

2. Перепиши словосполучення. Зверни увагу на виділені слова. Як вони пишуться з іншими словами?

Перейду **через** дорогу, дійду **до** дороги, вийду **на** дорогу, зйду **з** дороги, відійду **від** дороги.

3. За допомогою поданих схем утвори нові слова та словосполучення. Запиши їх. Порівняй правопис префіксів у словах і однозвучних з ними слів у словосполученнях.

на
під
ви

креслити

на
під
в(у)

стіл

4. Утвори словосполучення, вставляючи замість крапок слова: до, від, за, під, на, з, в. Запиши їх, познач префікси.

Зразок: Заховався за дерево.

Доплив берега;
підклав подушку;
злетів аеродрому;

відплив берега;
внесли хату;
намалював полотні.

 Префікс – це частина слова. Він пишеться зі словом завжди разом. Наприклад: *заспівати*, *дописати*.

✓ Слова: **в, у, за, з, до, на, над, від, під, біля** пишуться з іншими словами в словосполученнях завжди окремо.

Наприклад: **біля** школи, **за** школою.

5. Перепиши, вставляючи пропущені префікси або слова: **до, в, у, на**. Порівняй правопис префіксів і слів, які ти вставив.

Котики

Ранньою весною діти бігли річки. Вони ламали дві гілочки верби. Гілочки несли клас і ставили воду. Через деякий час гілочках з'явилися пухнасті бруньки. Діти звали їх котиками. Котики – це квіти верби.

6. Прочитай вірші. Поясни правопис виділених слів і префіксів. Як ти думаєш, яка назва цього вірша.

Тепло стало **у** дворі,
Синє небо **у**горі,
Сонце промінь **ш**ле землі,
Прилітають журавлі.
Вже **у** лісі, там і тут,
Перші **п**роліски цвітуть.
Кучерява, запашна,
В гості йде **д**о нас весна.

М. Познанська

7. Прочитай вірші. Усно поясни виділені слова.

Дударіку, нас **в**оди
До джерельної **в**оди,
В полонину **з**аведи,
Танок, пісню **з**аведи,
На сопілочці **з**аграй
Про Карпати – рідний край.

Апостроф після префіксів

1. Прочитай слова, визнач у них корінь. Скажи, чи є префікси у даних словах. Чому пишеться апостроф?

М'який, бур'ян, дев'ять, пам'ять, полум'я, дерев'яний, п'ятірка, сім'я, м'ясо, подвір'я.

2. Прочитай слова з апострофом. Знайди у них префікси. Перепиши і підкресли перші букви, що стоять після префіксів.

1. Під'їхати, з'їхати, об'їхати, в'їхати.
2. Об'єднати, з'єднати, роз'єднати.
3. З'явитися, роз'яснити, з'ясувати.

Апостроф пишеться після префіксів, які закінчуються твердим приголосним, перед **я, ю, є, ї**.
Наприклад: *під'їхати, об'єднати, роз'яснити*.

3. Добери до поданих слів антоніми. Виділи префікси. Поясни правопис слів.

Зразок: Приїхав – від'їхав.

з'єднати –

з'їхались –

під'єднати –

від'їзд –

4. Прочитай уривки з казок. Знайди слова з апострофом, поясни їх правопис. З яких казок ці уривки?

а) Біжить та й біжить, а назустріч йому зайчик.

– Колобок, – каже, – колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

– Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісню заспіваю...

б) ...І знов над'їла. Так рівняла, рівняла, – то той шматочок над'їсть, то той, – поки стало два зовсім маленьких шматочки.

– Ну, – каже лисичка, – оце маєте тепер уже зовсім однаковісінькі шматочки, хоч і на ваги покладіть!

– Ну, добре, – кажуть котики, – але ж ти багато нашого сиру з'їла! За що ти стільки нашого добра взяла?

– Як – за віщо?! – одказала лисичка. – А я ж вас поділила!

✓ Апостроф при переносі залишається з попереднім складом.
Наприклад: **під'-їзд**, **від'-їзд**, **роз'-їзд**.

5. Перепиши. Поясни вживання апострофа у словах.

1. Ще не весь сніг розтопився, а вже з'явилися перші квіти.
2. Миколо, з'ясуй, коли відправляється автобус до Одеси!
3. Дружба нас з'єднує.
4. Дем'ян під'їхав до школи автобусом.

6. Склади усно розповідь, використовуючи слова з апострофом.

Сім'я, від'їзд, з'їхались, від'їжджаємо, від'їхали.

7. Розглянь малюнок. Склади і запиши 2-3 речення.

Перевір себе

1. Звуки ми:

- а) пишемо, чуємо;
- б) чуємо, бачимо;
- в) чуємо і вимовляємо.

Букви ми:

- а) вимовляємо, бачимо;
- б) вимовляємо, пишемо;
- в) бачимо і пишемо.

2. В яких словах наголос поставлено неправильно?

Маши́на, дирéктор, дéрево, учі́тель, маши́на, дéрево, учите́ль.

3. Чи можна переносити з рядка в рядок слова? Чому?

- а) зайчик, лисиця, район, дзеркало;
- б) яма, джміль, урок, дзвін.

4. Слово **ЛЬОН** має:

- а) 4 букви, 4 звуки;
- б) 4 букви, 3 звуки.

5. Прочитай. Чому не у всіх словах пишеться апостроф?

Зір – з'їв, зяблик – з'явився, розібрати – роз'яснити.

6. Випиши слова з апострофом після префіксів.

Від'їзд, п'ятірка, об'єднати, п'ятниця, з'явитися, напам'ять.

7. Побудуй розповідні речення у спонукальній формі. Запиши їх.

Не можна гратися на проїжджій частині вулиці.
Не можна ховатися від дощу під самотнім деревом.
Не можна гратися з сірниками.

-
8. Запиши під диктовку. Підкресли в тексті слова, у яких є букви, що позначають два звуки. Добери до виділених слів слова з протилежним значенням (антоніми).

Травень – місяць квітів і пісень. Усе **радіє** теплому сонцю. **Ширяють** у своїх клопотах бджоли та інші комахи. **Тьохкають** у гаях солов'ї. Щедро лічить усім **довгі** літа зозуля.

-
9. Запиши речення, змінюючи за змістом слова в дужках.

Мурашка побачила на дорозі (зернина). Вона хотіла перенести її в свою (нірка). Але не змогла сама підняти. Тоді їй допомогли інші (мурашка).

ЗМІСТ

Повторення / 4
Мова і мовлення / 6
Усне мовлення / 12
Писемне мовлення / 13

1 розділ. Школа

Звуки і букви / 16
Звуки мовлення і позначення їх буквами на письмі / 16
Алфавіт. Велика і мала буква / 18
Голосні та приголосні звуки / 20
Йотовані букви *я, ю, є, ї* / 24
Склад. Поділ слів на склади / 28
Наголос / 29
Дзвінки та глухі приголосні / 31
Тверді та м'які приголосні / 32

2 розділ. Що я люблю

Подовження м'яких приголосних / 35
М'який знак (*ь*) / 38
Буквосполучення *дж, дз* / 40
Текст / 44
Що таке текст? / 44
Складання тексту за малюнком та опорними словами / 45
Тема й головна думка тексту / 47

3 розділ. Чарівна зима

Будова тексту. План / 50
Частини тексту. Абзац / 54
Типи текстів: розповідь, опис, міркування / 58
Переказ / 61
Речення. Зв'язок слів у реченні / 67

4 розділ. Як треба поводитися

Види речень за метою висловлювання / 71
Звертання. Розділові знаки при звертаннях / 75

Складання плану власного тексту (твору) / 77
Головні та другорядні члени речення / 80

5 розділ. Дружба

Речення. Другорядні члени речення / 83
Однорідні члени речення / 84
Слово / 90
Лексичне значення слова / 90
Багатозначність слів. Пряме і переносне значення / 92

6 розділ. Весна

Слова, близькі за значенням (синоніми) / 95
Слова з протилежним значенням (антоніми) / 99
Будова слова / 101
Споріднені слова / 101
Складання тексту-опису / 103
Основа слова / 105
Корінь / 107
Складання тексту-розповіді / 108
Чергування голосних і приголосних звуків у коренях слів / 109

7 розділ. Казки світу

Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні / 111
Вимова і правопис ненаголошених *е, и* / 113
Правопис суфіксів / 116
Префікс / 118
Правопис префіксів *пре-, при-* / 119
Правопис префіксів і однозвучних слів / 120
Апостроф після префіксів / 122
Перевір себе / 124

ISBN 978-606-31-0000-0

9 786063 106279